LAISVĖ

ADOLFAS DAMUŠIS:

Kaip sukilome prieš bolševikus 1941 metais

JUOZAS KAZICKAS:

Europos biznio žmogus kalba prieš laisvę

VYTAUTAS ŽVIRZDYS:

Socializmas su liberalizmu broliai ir priešai

DOKUMENTŲ ŠVIESOJE:

Kokius įgaliojimus davė Lietuvos ir kokius Latvijos vyriausybės 1940 metais

1954 **Nr. 3 (40)**

Į LAISVĘ TOWARD FREEDOM, LITHUANIAN MAGAZINE
23 LINDEN ST., BROOKLYN 21, N. Y.

Vyr. redaktorius — Editor-in-Chief — Juozas Brazaitis
Redakcijos kolegija: Juozas Kazickas, Antanas Musteikis, Leonardas Žitkevičius
Leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai
Viršelio vinjetė — dail. Telesforo Valiaus

"Į LAISVĘ" ATSTOVYBĖS:

AUSTRALIJOJE — A. Grigaitis, 86 Gheringhap St., Geelong, Vic.; Br. Zumeris, 37 Roxburgh St. Ascot Vale, Vic. Melbourne.

ITALIJOJE — Dr. Z. Ivinskis, via Brescia 16, Roma.

JUNGTINĖSE VALSTYBĖSE:

Chicago, Ill.—A. Šleževičius, 3327 W. 61st Pl. Tel.: HE 4-9068. **Cleveland, O.**— Vl. Palubinskas, 6711 Bonna Rd. Tel.: HE 1-8423. **Detroit, Mich.** — A. Bražėnas, 1536 Hubbard. Tel.: TA 6-1002. **Los Angeles, Calif.** — J. Ąžuolaitis, 704 N. Rampart Blvd. Tel.: DU 6-0729. **Philadelphia, Pa.** — A. Gaigalas, 335 Titan St. Tel.: HO 7-4176. **Washington, D. C.** — V. Rūtelionis, 4021 33rd St., Mt. Rainier, Dd. **Waterbury, Conn.** — V. Vaitkus, 85 Arnold St.

KANADOJE:

Hamilton, Ont. — J. Pleinys, 113 Cannon St. E. Tel.: 22698. **Toronto, Ont.** — Vl. Girčys, 31 Concord Ave. Tel.: OL 2156.

V. VOKIETIJOJE:

(16) Huttenfeld b/Lampertheim — A. Grinienė, Lit. Gymnasium. **(14b) Pfullingen** — L. Prapuolenis, Lindenstr. 5.

ŠVEDIJOJE:

P. Dūda c/o Johansson, Norrtullsgat 22, Stockholm.

"Į LAISVĘ" MOKA:

Metinė prenumerata:

Amerikoje (Šiaurės ir Pietų) — $3.00 arba jų atitikmenį atitinkamos valstybės valiuta; Australijoje ir D. Britanijoje — L.—15, Italijoje — L. 900—; Prancūzijoje — Fr. 750,—; Švedijoje — Kr. 9,—; V. Vokietijoje — DM. 6,—.

Atskiras numeris:

Amerikoje (Šiaurės ir Pietų) — $0,75 arba jų atitikmenį atitinkamos valstybės valiuta; Australijoje ir D. Britanijoje — L.—4; Italijoje — L. 250—; Prancūzijoje — Fr. 200,—; Švedijoje — Kr. 2,50,—; V. Vokietijoje — DM.1,75.

Pastaba. Norintieji gauti "Į Laisvę" oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas.

KU biblioteka

Į LAISVĘ

NR. 3 (40),
1954 M. LIEPOS 1.

REZISTENCIJOS DIENA

JUOZAS BRAZAITIS

DEŠIMT metų jau Lietuva aklinai atitverta nuo Vakarų. Jos likimas primena graikų skulptūrą, kurioje Laokooną ir jo sūnus vis labiau veržia apsiraičiusios gyvatės. Jei ten atvaizduotų kankinamųjų veiduose esąs išreikštas tylus didingumas ir taurus paprastumas, tai lietuvių tautos veide stipriausiai atsispindi du kiti bruožai — **kančia** dėl okupanto smurto ir tam smurtui **pasipriešinimo dvasia.**

Vakarai vis daugiau įžvelgia pirmą bruožą. Bolševiz. klasta, smurtas, sadistiniai išradimai milijonams išnaudoti ir sunaikinti, visa pavergimo ir naikinimo sistema iškilo su visu siaubu.

Silpniau Vakarai mato pasipriešinimo ženklus. Ir mes patys lig šiol daugiau turėjome kalbėti apie kankinimą. Iš trijų dešimčių liudininkų Kersteno komisijoje tik pora tekalbėjo apie lietuvių tautos pasipriešinimo veiksmus, rezistencijos dvasią.

O kalbėti apie tai jau reikia. Ne tik dėlto, kad reikia teisybę liudyti. Kalba apie pasipriešinimo žygius ir žmones reikalinga esantiems tremtyje. Pasiaukojimo ir herojizmo pavyzdžiai gali apvalyti dvasią nuo emigracijos rūdžių ir suveržti laiko atleidžiamus dvasinius ryšius tarp tremties ir kovojančio krašto.

Svetimiesiems kalba apie bolševikų persekiojimą nepažadina kovos dvasios. O pasiryžimas kovoti su bolševizmu daugeliui Vakarų žmonių labiau reikalingas negu žinojimas apie bolševizmo smurtą. Pavergtųjų pasipriešinimas, mažos tautos herojizmas yra aštresnis dyglys

sąžinei tų tautų, kuriose stiprėja dvasia palaipsniui prieš bolševizmą kapituliuoti. Pasipriešinimo reikšmę netiesiogiai iškėlė Amerikos politikos vairuotojai, tvirtindami paremsią tas tautas, kurios pačios priešinsis.

Tiesa, pasipriešinimo veiksmai krašte—ir kalbos apie juos užsieniuose—gali užtrukti naujas okupanto represijas. Dėl to protinga iš šalies nekurstyti tų veiksmų. Bet neprotinga būtų tuos veiksmus ir žmones, kurie jau įėjo į tautos kovų istoriją, nutylėti ir pamažu visai užmiršti. Kraujo auka turi kilti kaip Čiurlionio paveiksle šviesiaisiais dūmais į Viešpaties sostą ir grūdinti žmonių gerą valią. Aitriais tirštais dūmais turi neraminti įdiržusias sąžines.

Atėjo momentas, kad svetimieji prabilo apie pabaltiečių pasipriešinimą. Danų buvusi komunistė, vokiečių belaisviai liudijo apie pabaltiečių pasipriešinimo žygius Sibiro lageriuose. MVD pulkininkas atėjo liudyti, kaip sovietų divizijos buvo reikalingos lietuvių pasipriešinimui palaužti. Priešo liudijimas ir atsisakymas persekioti yra didelis pripažinimas.

Šiuo metu prasminga yra mintis—tremtyje kasmet rengti **rezistencijos dieną ir tai dienai skirti birželio 23.** Tą dieną prieš 13 metų buvo paskelbtas lietuvių tautos sukilimas prieš bolševikinį okupantą, atstatytas nepriklausomų Lietuvos organų veikimas ir krauju paliudyta lietuvių tautos valia gyventi laisvoje savo valstybėje.

Birželio 14 yra simbolinė kentėjimo ir skausmo diena, kurioje sutelktas visų tebetrunkančių deportacijų ir žmogaus naikinimo siaubas.

Birželio 23 yra simbolinė diena, kuri išreiškia tautos pasipriešinimą, tebetrunkantį ligi šiol.

Simbolinė rezistencijos diena turi priminti tremtyje kiekvienam rezistencijos kovų gyvą ir tebetrunkančią kruviną eigą, joje žuvusius, žūstančius, tebekovojančius rezistencijos veikėjus, žinomus ir nežinomus. Ji turi sustiprinti tremtyje herojinę dvasią priešintis visam, kas naikina ir silpnina gyvąjį lietuvį. Ji turi pažadinti kiekvienam individualiai pasiryžimą kreipti pasaulio dėmesį, kad ten anapus uždangos tautų pasipriešinime yra didžioji talka kovoje su barbarybe.

Solidarumo dvasia bus pajausta ir krašte ne kaip kurstymas į desperacinius žygius, bet kaip kraštas linkėjimas kantriai ištverti.

Lietuvių rezistencijos antrajai bolševikų okupacijai, vieno tos rezistencijos laikotarpio, kronika yra surašyta ir paskelbta J. Daumanto knygoje "Partizanai už geležinės uždangos". Ji yra gilios kančios ir tyro herojizmo puikus dokumentas.

Pirmajai bolševikų okupacijai rezistenciją, trumpesnę, trukusią tik metus, tevaizduoja eilē straipsnių periodikoje. O ir ji verta palaikyti atmintyje: po Sovietų mēginimo pasaulio akyse klastoti mūsų tautos valią ji parodē tikrąjį tautos apsisprendimą — gyventi laisvu savo valstybēs gyvenimu.

To laikotarpio rezistencijai vadovavo Lietuvių Aktyvistų Frontas. Iš jo žmonių norētume surinkti medžiagą anam rezistenciniam laikotarpiui nušviesti. Kol tai bus padaryta, čia skelbiame liudijimą prof. Adolfo Damušio, vieno iš Lietuvių Aktyvistų Fronto štabo.

Skelbiame, kad paskatintume ir kitus surašyti to laikotarpio liudijimus ir kad tie liudijimai iš naujo prašnektų padrąsinančia ir įpareigojančia dvasia tiem, kurie ją tebegali prisiimti.

Nepakanka žinoti ir kitiems kalbēti tik apie okupanto žiaurumus. Reikia pažinti ir savosios tautos gyvybę, pasipriešinusią okupanto priespaudai.

PASIRUOŠTA IR ĮVYKDYTA

ADOLFAS DAMUŠIS

Buvau dar jaunas Kauno universiteto docentas per pirmą bolševikmetį, 1940—41. Įsijungiau į Liet. Aktyvistų Fronto darbą 1940 metais spalių mēn.

Sudarēme Kauno sektoriaus lietuvių aktyvistų štabą. Jame buvo apie 15 asmenų. Nors dalis jų yra žuvusių, bet daugelio pavardes minēti dar būtų nesaugu.

Jei Vilniaus sektoriaus aktyvistų vadovybēje koncentravosi kariniai ir politiniai reikalai, tai Kauno sektorius daugiausia dēmesio skyrē organizaciniams. Didesnių entuziastų, tur būt, nebuvo už mus Užsimojome visą kraštą apjungti rezistencijos tinklu, kad būtų užkirstas kelias NKVD provokacijoms; kad būtų pasiruošta sukilti, kada ateis laikas. Tinklo akys buvo penketukai, kurių penki pirmininkai savo ruožtu vēl sudarē penketuką. Daugelis vienetų vardus turējo skirtingus saugumo sumetimais.

Stengėmės įjungti į L. Aktyvistų Fronto eiles visus, kurie ryžosi kovoti už Lietuvos laisvę, be pažiūrų ar politinės praeities skirtumų. Tas darbas vyko gana sėkmingai, nes L. Prapuolenis visą laiką atsidėjo organizaciniams Fronto reikalams.

Ryšininkai

Per ryšininkus susijungėme su užsienių Aktyvistų Fronto štabu, kuris veikė Berlyne.

Pirmasis ryšininkas, kiek menu, atvyko gruodžio mėn. vidury. Tai buvo aviacijos kapitonas. Iš jo buvo gautos pirmosios informacijos apie užsienio Aktyvistų Fronto veiklą ir bendrą padėtį. Žinios iš anapus sienos... Jos taip laukiamos... Bet kokiu sunkiu keliu ir kaip pavojingai gaunamos, rodo tolimesnis ryšininko likimas... Jis turėjo grįžti atgal į Berlyną vėl su informacija. Pasirinko kitą kelią, pro Šakius, kur turėjo pažįstamą pasienio ūkininką. Ūkininkas sutiko palydėti iki sienos. Pasiėmė kirvį, aiškindamasis, kad pasitaikiusiam pasienio sargybiniui galės pasakyti einąs pasikirsti karklų iš paupelės. O jei sargybinio nesutiks, tai kol jis kapos karklus, ryšininkas galėsiąs prasmukti per upelį į anapus. Vos tik priėjo karklyną, eidamas iš paskos, ūkininkas smogė kirviu ryšininkui į kairiąją ranką (dešinioji dar buvo sužeista nuo nelaimingo atsitikimo su ginklu) ir sušvilpė ženklą sargybiniams. Ūkininkas, pasirodė, NKVD užverbuotas, vienas iš Lietuvos vokiečių, nerepatriavęs į Vokietiją. Sužeistasis buvo atgabentas į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą. L. Prapuolenio surinktomis žiniomis iš kitų kalinių, su kuriais ryšininkas sėdėjo kalėjime, beveik per pusmetį visaip tardomas neišdavė nė vieno asmens iš Aktyvistų štabo. 1941 birželio 22 jį drauge su kitais mirtininkais iš Kauno kalėjimo bolševikai išvežė ir sušaudė.

Puikiai veikė ir iki pat karo pradžios nebuvo iššifruotas ryšininkas kapt. M. Negalima nepaminėti ir Vilniaus L. Aktyvistų Fronto štabo nario N., kuris buvo žinomas slaptažodžiu "Kumpis 24". Jis vyko į Berlyną painformuoti apie pasirengimus sukilimui ir laikinajai vyriausybei sudaryti. Tai buvo 1941 kovo mėn. Atlikęs uždavinio pirmąją dalį, N. grįžo, kad atliktų ir antrąją, reikiamas žinias išmokęs atmintinai. Laimingai perėjęs pasienio vielų užtvarą, buvo pastebėtas pasienio sargybinių,

kurie pradėjo šaudyti. Atsišaudydamas mėgino grįžti atgal, bet iš ten jau sutiko taip pat šūvius. Vienos kulkos peršautas per krūtinę, kitos per dešinę koją, leidosi likusiomis jėgomis į gretimą miškelį. Jį privijusius pasienio sargybinių šunis nušovęs, jau buvo bepasiekiąs priedangą, kai gavo dar trečią kulką. Sukaupęs likusias jėgas, pasislėpė miškelio tankumyne. Tik rytojaus dieną sagybiniai jį ten rado be sąmonės. Pristatė į Tauragės ligoninę, kur budėjo kaip tik viena iš seselių, slapta aktyvistų bendradarbė. Kai N. trumpam laikui atgavo sąmonę, jis perdavė seselei, ką atmintinai buvo išmokęs. Toji žinojo, kam informacijas reikia siųsti toliau. Informacijos štabui jos leido orientuotis, kada gali prasidėti karo veiksmai. Tuo tarpu atsigavęs sužeistasis N., iš Kauno gavus įsakymą, buvo įmestas į NKVD sunkvežimį ir atgabentas į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą. Laikė jį kalėjimo ligoninėje, kad sustiprinę galėtų apklausinėti. Jam šyptelėjo laimė, kad karui kilus bolševikai nespėjo jo paimti iš ligoninės. Šiandien jis laisvėje kaip gyvas liudininkas to herojizmo, kuris suspindėjo tarp Lietuvos jaunimo anais rezistencijos metais.

Pirmas ir paskutinis pasimatymas

Po 1941 birželio deportacijų žymi dalis rezistencijos tinklo buvo apardyta. Levas Prapuolenis kelis kartus buvo mėgintas pačiupti. Buvo apstatyta sargybom eilė namų, kur jis buvo laukiamas pasirodant. Turėjo slapstytis ir nakvoti ligoninės lavoninėje ar ąžuolyne. Negalint jam nuvykti į Vilnių ir sutarti tolimesnę veiklą su draugais N. ir P. iš Vilniaus štabo, birželio 17 į Vilnių vykau aš. Su N. visai atsitiktinai susitikau traukiny. Vienas kitą tepažinojom tik iš matymo. Dėl visa ko pasitikrinom vienas antro tapatybę slaptažodžiu ir greitai persiskyrėm, kad pasimatytume jo slapstymosi vietotoje Vilniuje.

Ten paaiškėjo, kad kaikurie karininkai iš štabo jau suimti. Buvo įtarimas, kad juos galėjo būti suuostęs vokiečių saugumas ir įdavęs bolševikams, nes vokiečiai buvo suinteresuoti, kad Lietuvoje nebūtų sukilimo prieš bolševikus. N. turimomis žiniomis karas galįs prasidėti iki birželio 25. Tai galį įvykti sekmadienį, nes Hitleris mėgstąs sekmadieniais žygius pradėti. Tai buvo labai tikslus pramatymas. Painformavau jį apie mūsų pasiruošimus panaudoti radiją sukilimo pradžioje. Nors

kalbėjomės, kad reiktų tiems imtis vyriausybę skelbti, kurie turės anksčiau galimybių, bet jis buvo už tai, kad tos galimybės bus mums Kaune patogesnės, ir pasiūlė visą vadovavimą perimti Kaunui. Tada kviečiau jį vykti į Kauną drauge. Jis dar negalįs, nes turįs paruošiamųjų darbų, bet stengsiąsis atvykti šeštadienį. Grįžau vienas. Jis neatvyko. Paskiau jo pavardė rasta suimtųjų sąraše. Bet atvyko P., Vilniaus štabo narys, laimingai išvengęs suėmimo, kai jo nerado namie.

Visa atsakomybės našta teko Kaunui, kai iš abiejų pusių buvo sudarytas vienas štabas Kaune.

Skubiai ruošėmės

Per P. susirišome su keliomis milicijos nuovadomis, kur buvo vyrų, žadėjusių su ginklais pereiti į mūsų pusę. Per B. (žuvęs), dr. V. ir kitus jaunus gydydojus bei studentus medikus pasitikrinome, ar veiks laiku mūsų numatytos ir sutartos greitosios pagalbos mašinos, o taip pat greitosios pagalbos punktai kautynių atvejui. Per J. (mirė išėjęs iš nacių kalėjimo) susisiekimo reikalams naudojomės telegrafo-telefono stoties lengvosiomis mašinomis.

Stipriausia Aktyvistų Fronto atrama Kaune buvo studentija ir vyresniųjų klasių moksleiviai ir darbininkai. Galvojome, kad reikalui esant partrauksime į Kauną ir ūkininkaičių būrius.

Dar penktadienio vakare, birželio 20, slaptame studentų būrių atstovų pasitarime ryžomės greitosiomis paruošti trumpų bangų siųstuvą Aleksote ir Žaliakalnyje. Dėl visa ko, jei nepasisektų pasinaudoti Kauno radiofonu. Buvo galvota ginti tiltus ir didesnius pastatus nuo susprogdinimo. Savo ruožtu buvo numatyta susprogdinti pontoninius tiltus per Nemuną žemiau Kauno, kuriais galėjo naudotis kariuomenė.

Bet viena numatyti, kita vykdyti. Kai užeina įvykių srovė, dažnai belieka gaivališkai vadovautis ir veikti. Ir šiuo atveju nuo pontoninių tiltų sprogdinimo teko atsisakyti, nes lengvosios mašinos buvo taip apkrautos, kad nepajėgėm jų laiku pristatyti inž. J. V. ir jo pagelbininkams. Nors jie labai dėl to pyko, bet paskui buvom visi patenkinti, kad jėgų liko daugiau Kaune, kur jos po 24 valandų buvo labai reikalingos. Nereikėjo nė trumpųjų bangų siųstuvo, nes įvykių eiga išsprendė reikalą geriau, nei laukėm.

Pradėjome

Šeštadienio vakarą Levas Prapuolenis atvyko pas mane visai išvargęs. Jo slapstymosi vieta jam atrodė jau visai nebesaugi. Laukdami įvykių, jau nebežiūrėjom ir atsargumo priemonių. Jis nuvirto pas mane ant sofos. Tik stiprus beldimasis į duris mus visus pažadino. Manėm, NKVD. Bet, pasirodo, jau buvo sekmadienio rytas, ir mano kaimynas mus kėlė ir šaukė pro uždarytas duris, kad karas jau prasidėjo.

Levas Prapuolenis ir P. (paskiau nacių kacete netekęs sveikatos) su L. Aktyvistų Fronto štabu birželio 22 rytą tuojau įsikūrė Žaliakalnyje senelių prieglaud. ligoninėj. Buvo tikima, kad raudonoji armija nenorės savo reikalams užimti tokios mažos patalpos. Nuo tada ten suplaukdavo visos žinios ir iš ten ėjo direktyvos, vadovaujant Levui Prapuoleniui.

Dr. inž. J. V. ir aš, kaip anksčiau buvo numatyta, budėjome Technologijos fakulteto laboratorijų patalpose, palaikydami ryšį su štabu telefonu ir patys nuvykdami. Laboratorijos rūsiuose suslėpėme dviejų milicijos nuovadų vyrus, kurie perėjo į mūsų pusę ir kurie turėjo būti atrama radijo stočiai ginti. Tą pačią naktį iš čia išleidome J. R. būrį, ginkluotą granatomis ir kitais gink., telegrafo ir telefono mazgų sprogdinti. kurių išdėstymą jau anksčiau buvom išaiškinę. Vakare 23 valandą pašto rūmai buvo užimti. Prieš nutraukiant telefoninį susisiekimą, R. paskambino sov. karo komendantui, kad Kauno srityje esą nuleisti vokiečių desantininkai. Po to sąmoningo klaidinimo lt. St. išsprogdino sovietų karinę telefono centrinę Vilijampolėje, o R. išjungė Kauno telegrafo-telefono centrines. Jau apie 24 val. Kauno geležinkelio stotyje buvo pastebėta, kad raudonoji armija greitai kraujasi į vagonus, o Ukmergės plentu traukė raudonosios armijos daliniai.

Įvykdėme

Apie 3 val. ryto birželio 23, atvykę į štabą, į senelių prieglaudą, su Prapuoleniu, inž. J. V. ir kt. suredagavome Lietuvos nepriklausomybės atstatymo aktą ir trumpą atsišaukimą, kurį rengėmės paskelbti per radiją tą dieną. Radijofone gi mūsų vyrai jau dirbo ištisą birželio m. 22—23 d. naktį. Raudonojo Kryžiaus mašinomis jie suvežė suslėptas iš anksčiau atsargines dalis. 6 val. ryto p. V. su savo palydovais, kurie buvo duoti iš šta-

bo jo apsaugai, atvyko į senelių prieglaudos ligoninę ir pranešė, kad Lietuvos nepriklausomybei skelbti radio stotis parengta. Apie tą laiką inž. J. V. savo darbo minom užminavo į radijo stotį vedančius kelius. 9 val. ryto iš jų gavome pranešimą, kad už pusvalandžio jie bus pasiruošę transliacijai. Tad nedelsdami tiesiai iš štabo nuvykome į radiofoną. Prie vartų jau buvo vienas aktyvistų būrys. Pasikeitę slaptažodžiais, įėjome į vidų. Radiofono apsauga iš mūsų pusės buvo silpna. Nebuvo kulkosvaidžių. Tik vėliau pavyko įmontuoti vieną lėktuvinį kulkosvaidį prie lango. Be abejo, didesnis raudonųjų būrys mus visus būtų ištaškęs. Bet tuo metu mūsų jėga buvo ne ginklas, o ryžtingumas. Nebuvo laiko laukti didesnės apsaugos. Mums reikėjo įvykdyti seniai planuotą uždavinį. Tačiau negaliu nepaminėti įvykio, kurį visada prisimenu su dideliu malonumu. Eidami į radiofoną, sutikome inž. karininką A. V.; stabtelėję pasakėme jam, kad mums reikia daugiau apsaugos. "Gerai", atsakė jis ir už 5 minučių jau stovėjo su ginklu prie radiofono vartų. Tokia buvo gyva reakcija tuo metu.

9 val. 20 min. ryto atvykę į radiofoną ir patikrinę jo veikimą, susirišome su radijo stotimi. Ten esąs aktyvistų būrio vadas pranešė, kad visas ąžuolynas knibždėte knibždąs raudonarmiečių; įspėjo, kad pradėjus transliacijas, jie negalėsią atsilaikyti prieš raudonuosius. Trumpai pasitarę, neradome galimybės atidėti. Saugumo sumetimais nusprendėme tik neįjungti gatvės garsiakalbių. Levas Prapuolenis tada telefonu pranešė radijo stoties aktyvistų apsaugos būriui štabo nusistatymą: "Prašau nedelsiant stotį įjungti, už poros minučių transliaciją pradedame." Gavome atsakymą: įvykdyta. L. Prapuolenis Liet. Aktyvistų Fronto štabo vardu paskelbė nepriklausomos Lietuvos atstatymą ir Laikinosios Vyriausybės sudarymą. Paskui buvo paskaitytas trumpas atsišaukimas, pasirašytas Aktyvistų Fronto įgaliotinio L. Prapuolenio, ir sugiedotas Lietuvos himnas.

Paspaudėme vieni kitiems rankas. Mūsų pagrindinis uždavinys buvo įvykdytas.

Didžioji auka

Po radiofono užėmimo ir nepriklausomybės akto paskelbimo LAF grupėms, vadovaujant P. Ž., V. G., inž. L., K. ir J. B., pakartotinai mėginant, pasisekė užimti Parodos paviljonuose

esančius ginklų sandėlius. Į mūsų rankas pateko apie 25,000 automatinių šautuvų, didelis kiekis pistoletų, granatų kulkosvaidžių ir priešlėktuvinių kulkosvaidžių. Ginklai buvo skubiai paskirstyti būriams. Jie buvo labai reikalingi.

Buvo didelis pavojus, kad iš Suvalkijos besitraukdami raudonosios kariuomenės būriai, užpuls Kauną. Išgelbėti iš tos grėsmės padėjo patys sovietų sargybiniai. Apšaudomi partizanų prie Nemuno tiltų, jie pasiskubino užminuotus tiltus susprogdinti sykiu su bežygiuojančia kariuomene. Didelis pavojus buvo vėl birželio 24 apie 3—5 val. popiet, kada raudonoji armija mėgino persikelti per Nemuną ties Panemune. Juos sulaikė tik aktyvistų būrių kulkosvaidžių ugnis prisidėjus dar vokiečių aviacijos bombardavimui.

Susprogdinus tiltus per Nemuną, sovietai rengėsi susprogdinti ir Petro Vileišio tiltą per Nerį. Jį išgelbėjo didvyriškai Vyties Kryžiaus kavalierius Savulionis. Kitiems jo būrio vyrams apšaudant tilto sargybas, jis užbėgo ant tilto ir suspėjo sprogdinimo laidus nukirpti anksčiau, nei jis buvo kulkosvaidžio ugnies nukautas.

Birželio 24 apie 18 valandą Kaunas jau buvo ištisai LAF rankose.

Tuo pačiu metu, kai buvo skelbiama laikinoji vyriausybė, J. Ambrazevičius, J. Grinius ir Z. Ivinskis jau redagavo pirmąjį oficiozą "Į Laisvę". Birželio 24 rytą laikinosios vyriausybės nariai susirinko pirmo posėdžio, paėmė Donelaičio gatvėje Žaibo spaustuvę savo būstinės reikalams ir skubiai periminėjo įstaigas į lietuvių administracijos rankas.

Laisvės žygyje dalyvavo visa tauta, su ginklu, spėjama, 90,000. Bendras žuvusių skaičius apie 4,000. Ir niekada neišnyks iš širdies ta birželio pavakarė, kada besileidžiančios saulės šiluma krito ant išrikiuotų 85 karstų, prie jų palinkusių raudančių motinų — žmonų ir laisvo Kauno.

Lig paskutinio kovėtės — atgal nė žingsnio.
Ir tu kritai. O žengė vasara laukais,
Ir parkritai tarp girių, tarp laukų, tarp pelkių,
Tik mūsų širdyse vis gyvas palikai.

Iš partizanų poezijos

Siekdami palaikyti išeivijoje gyvą valstybinę mintį, kad tremties lietuvio valstybinė sąmonė neblanktų, o ypatingai norėdami būti paskata jaunajai kartai susimąstyti ties būsimosios Lietuvos klausimais ir pergalvoti jų sprendimą, spausdiname LFB Visuomeninių Studijų Biuro ateities demokratinės Lietuvos sąrangos svarstymus atskirais kertiniais klausimais.

Tai yra tęsinys tų svarstymų, kurie yra spausdinti "Į Laisvę" 1943-1944 m. Jų pagrinde yra tezė, kad ateities Lietuvos sąrangoje demokratija būtų visur esąs ir viską tvarkąs šeimininkas, o ne tik iškilmių svečias.

Duodami šiuos svarstymus, norėtume, kad jie pasidarytų visų ar bent daugumos "Į Laisvę" skaitytojų svarstomuoju dalyku. Esame įsitikinę, kad šis kelias gali palaikyti gyvas intelektualines galias ir padėti ugdyti gyvąją mintį ateities Lietuvos gyvenimui kurti. Miela bus, jei "Į L." skaitytojai aktyviai įsijungs į šiuos svarstymus.

Red.

Į pilnutinę demokratiją (2)

SOCIALINĖ DEMOKRATIJA

Politinė demokratija nustato asmens santykius su valstybės valdžia. Šitie santykiai betgi tėra žmonių gyvenimo santykių visumos dalis. Tad vien politinės demokratijos žmonių gyvenimo santykių visumai tvarkyti neužtenka. Teisingai yra pastebėjęs Mainco vysk. E. Ketteleris: "Nei spaudos laisvė, nei draugijų laisvė, nei rinkimų laisvė, nei parlamentas, nei gražios kalbos, nei tautos suverenumas negali papenėti alkanųjų, pridengti nuogųjų, paguosti nuliūdusiųjų, pagelbėti ligoniams". Taigi šalia asmens politinių santykių su valstybe yra lygiai svarbūs žmogaus santykiai su ūkiu. Greta politinės demokratijos iškyla socialinė demokratija.

Kaip politinė demokratija skelbia ir vykdo asmens pirmenybę valstybėje, taip socialinė demokratija privalo asmens pirmenybės ūkyje.

Socialinė demokratija yra ne kas kita, kaip demokratijos principo, t. y. asmens pirmenybės principo, vykdymas ūkyje.

Socialinė demokratija reikalauja demokratijos principu tvarkyti visą ūkinį gyvenimą. Ji siekia įgalinti kiekvieną krašto gyventoją būti ne tik iš vardo, bet ir tikrovėje krašto ūkinės gerovės dalininku.

Kaip politinė demokratija įgalina visus pilnateisius krašto piliečius realiai dalyvauti krašto valdyme, taip socialinė demokratija turi įgalinti visus ūkinių gėrybių kūrėjus, savininkus, vartotojus realiai dalyvauti krašto ūkio reikalų tvarkyme.

Kaip politinė demokratija jau yra panaikinusi privilegijuotuosius valdančiųjų luomus ir krašto politinę valdžią atidavusi į tautos rankas, taip socialinėje demokratijoje turi išnykti krašto turtų susitelkimas nedaugelio rankose ir krašto ūkinės gerovės dalininkais turi pasidaryti visi krašto gyventojai. Krašto gerovė priklauso tautai. Ne atskiriems luomams, grupėms ar šeimoms, bet visiems krašto gyventojams drauge ir kiekvienam skyrium, kaip bendrosios gerovės dalininkams.

Socialinės demokratijos uždavinys—krašto ūkinę gerovę padaryti visos tautos dalyku.

Ateities Lietuvoje socialinė demokratija turi apsaugoti mūsų tautą nuo tautos pajamų susitelkimo tik atskirų asmenų ar bendrovių rankose, turi įgalinti tautos pajamas pasiskirstyti per visą tautą. Krašto ūkinė gerovė niekados neturi būti matuojama tautos pajamų matematiniu vidurkiu 1-nai galvai, nes tos pajamos faktiškai gali būti susitelkę tik nedaugelio rankose, tautos plačiųjų sluogsnių tik nežymia dalimi teužkliuvę. Krašto ūkinės gerovės rodiklis yra ne pats tautos pajamų kiekis, bet reali galimybė platiesiems tautos sluogsniams pasinaudoti krašto gėrybėmis savo reikalams patenkinti.

Turi būti maža tokių, kurie turi perdaug, bet dar mažiau tokių, kurie turi permaža.

Todel vienas iš svarbiųjų socialinės demokratijos uždavinių yra sudaryti sąlygas kiek galima lygiau tautos pajamoms, o tuo pačiu ir krašto ūkinėms gėrybėms pasiskirstyti. Politinės lygybės laikais rėžianti socialinė nelygybė yra skaudus socialinio bei ūkinio gyvenimo iškrypimas. Duoti žmogui teisę būti tautos atstovu ar valstybės prezidentu, bet neduoti jam sąlygų pačiam apsirūpinti ir savo šeimą aprūpinti kasdienio gyvenimo ūkiniais ir kultūriniais dalykais yra tik patyčios iš žmogaus.

Žinoma, krašto ūkinių gėrybių pasiskirstymo matematinės

lygybės pasiekti niekada nebus galima. Tačiau reliatyvi lygybė turi būti siekiama. Socialinė demokratija turi įgalinti kiekvieną padorų, normalų žmogų naudotis krašto ūkinėmis gėrybėmis bent tiek, kad žmogus galėtų išplėtoti savo gabumus, išlaikyti bei išugdyti šeimą, patenkinti savo ir šeimos kultūrinius reikalus.

Žmoniško gyvenimo sąlygas sudaryti visiems krašto gyventojams yra vienas pagrindinių socialinės demokratijos siekimų.

Žmoniško pragyvenimo lygis yra palenktas bendrajai krašto ūkinei gerovei: juo ši gerovė bus didesnė, juo augštesnis bus ir žmoniško pragyvenimo lygis. Savo ruožtu krašto bendrosios ūkinės gerovės kilimas susijęs su bendrosiomis tautos pajamomis: augant tautos pajamoms, kyla krašto bendroji ūkinė gerovė.

Tautos pajamų įstangus didinimas ir krašto bendrosios ūkinės gerovės kėlimas, nepažeidžiant asmens pirmenybės principo, yra vienas pirminių socialinės demokratijos rūpesčių.

Šis rūpestis apima visus ūkio verslus, visas ūkinio gyvenimo sritis, visus ūkinio reiškimosi atžvilgius.

Trumpai tariant, socialinė demokratija, saugodama asmens pirmenybę ūkyje, tikslingai derindama privačią ir viešą iniciatyvą, skatindama ūkio bei gamybos racionalizaciją ir bendrosios ūkinės gerovės kėlimą, sudarydama sąlygų teisingai ūkinėms gėrybėms pasiskirstyti ir lygindama socialinius santykius, siekia sudaryti materialinę gerovę žmogaus laimei ir dvasinei pažangai.

TAUTOS PAJAMŲ ŠALTINIAI

(a) **Žemės ūkis.** Nors okupantas keičia Lietuvos ūkio struktūrą, dirbtiniu būdu plėsdamas pramonę, ateities

Lietuvoje dar ilgą laiką pagrindinis tautos pajamų šaltinis pasiliks kaip buvęs žemės ūkis.

Todėl tautos pajamų didėjimas ir bendrosios ūkinės gerovės kilimas Lietuvoje pirmiausia sąlygojamas žemės ūkio gamybinio pajėgumo išplėtimo per galimai trumpesnį laiką į galimai augščiausią lygį.

Tam neužtenka tik pačios žemės našumą kelti, bet privalu įgalinti žemės ūkį ir kitais atžvilgiais savo įnašą į bendrąsias tautos pajamas įstangiai didinti. Turi būti visuotinis žemės ūkio ir žemės ūkio technikos švietimas ūkininkams ir žemės ūkio darbininkams. Turi būti sudarytos teisinės ir materialinės sąlygos pritaikyti žemės ūkio gamybai bendruosius

gamybos dėsnius bei metodus, taip pat moderniąsias technikos priemones, kad paties žmogaus darbo panaudojimas žemės ūkyje būtų ko mažiausias. Tatai svarbu ne tik žemės ūkio gaminių savikainai, — mašinos darbas visada pigesnis kaip žmogaus, — bet ir socialiniam aprūpinimui.

Bolševikams sugriovus laisvosios Lietuvos žemės ūkio santvarką, ateities Lietuvoje žemės ūkio santvarka turi būti kuriama ypatingai apdairiai ir toliaregiškai. Savininkų neturinti žemė turi priklausyti valstybiniam žem. fondui, kuris ją tam tikromis sąlygomis gali perleisti į privačią nuosavybę. Turi būti nustatyta žemės ūkio vienetui mažumo riba, kad būtų užkirstas kelias paveldėjimo ir kitais pagrindais skaldyti žemės ūkius iki ūkiškai netikslingų vienetų.

Bet Lietuvos žemės ūkis yra daugiau negu tik pagrindinis tautos pajamų, taigi ir bendrosios ūkinės gerovės veiksnys. Lietuvos ūkininkas ir žemės ūkio darbininkas yra ne tik krašto pagrindinių ūkinių gėrybių gamintojai, bet ir tautos išsilaikymą bei augimą lemiąs veiksnys. Antra vertus, Lietuvos ūkininko ir žemės ūkio darbininko gyvenimo lygis yra matas tautos gyvenimo lygiui. Todėl ūkininkui ir žemės ūkio darbininkui turi būti sudarytos sąlygos naudotis visais kultūros vaisiais ir civilizacijos patogumais.

(b) **Miškų ūkis.** Savo laiku Lietuvos miškai buvo vienas iš stambiųjų tautos pajamų šaltinių. Okupantui Lietuvos miškus be atodairos naikinant, ateities Lietuva turės skirti miškų ūkiui ypatingai daug pastangų, kad išeikvotos medienos atsargos būtų per galimai trumpesnį laiką papildytos. Žemės ūkiui netinkami plotai turi būti įstangiai užželdindami mišku. Bet miškų ūkio apyv. sudaro ne tik mediena. Didinti miškų ūkio kitų sričių pajamas turi būti vienas iš ateities Lietuvos pirmaeilių rūpesčių.

(c) **Žvejyba ir laivininkystė.** Laisvojoj Lietuvoj, palyginti, menkai tebuvo išnaudojamas toks svarbus tautos pajamų šaltinis, kaip jūrų ir gėlųjų vandenų žvejyba. Ateities Lietuva šiai ūkio sričiai, ypatingai tolimajai jūrų žvejybai, turi skirti daug pastangų ir ją išplėsti į vieną reikšmingųjų tautos pajamų šaltinių.

Su žvejyba ir apskritai su transportu yra susijęs ir laivininkystės išplėtimas. Gerą pradžią buvo padariusi laisvoji Lietuva. Išlaisvintoji Lietuva

šį tautos pajamų šaltinį turėtų pirmoje eilėje organizuoti. Veidu į jūrą—ateities Lietuvos šūkis. Mūsų krašto ūkinės gerovės kilimą jūros veiksnys turi stipriai spartinti.

(d) **Pramonė.** Krašto natūralus pramonėjimas yra ūkinės pažangos rodiklis. Lietuvos pramonė be grynai ūkinių dėsnių turi paisyti ir tautinių reikalų. Tautiniai reikalai Lietuvos pramonę įpareigoja: (1) ko vaisingiausiai panaudoti krašto darbo jėgas, krašto specialistus, kurių ruošimas turi būti ypatingai intensyvus, (2) išnaudoti krašto gamtinius energijos šaltinius, (3) išnaudoti krašto žaliavų šaltinius.

Mūsų pramonė, panaudodama krašto darbo jėgas bei energijos šaltinius, turi paversti krašto žaliavas išbaigtais geriausios kokybės gaminiais.

Ypatingą krašto pramonės rūšį ir tautos pajamų šaltinį turėtų sudaryti sezoninė žiemos pramonė, kuri suteiktų darbo sezoniniams vasaros darbų darbininkams, o iš dalies įgalintų ir savos apylinkės žemės ūkio darbininkus ir pačius ūkininkus žiemos laiką produktingiau sunaudoti, nei tai žemės ūkyje paprastai yra galima.

Pirmiausia organizuotina ir plėstina krašto žemės ūkio gaminius perdirbančioji, energijos tiekimo bei statybos medžiagų pramonė.

Pramonei būtina sąlyga yra krašto elektrifikacija. Laisvojoj Lietuvoj šis uždavinys nebuvo įvykdytas, ir tatai labai kliudė krašto pramonėjimą. Elektrifikacija lygiai yra reikalinga ir žemės ūkio gamybiniam pajėgumui pakelti ir ūkininkų žemės ūkio darbininkų kultūriniams reikalams patenkinti.

Ir krašto susisiekimo tinklo plėtimas privalo elektrifikacijos. Neturėdama nei anglies, nei naftos, Lietuva turi atsiremti į savo vandenų jėgą, jos gaminamą elektros energiją panaudodama ir susisiekimo reikalams.

(e) **Kiti šaltiniai.** Vienas iš stambiųjų tautos pajamų šaltinių yra įvairiais pagrindais gaunamos užsieninės kilmės pajamos: iš prekybinių santykių, iš tarptautinio tranzito, pagaliau, iš turizmo. Lietuva turi dideles galimybes tarptautiniam tranzitui ir užsieniniam turizmui išplėsti. Laisvoji Lietuva iš dalies ir dėl išorinių kliūčių šių galimybių negalėjo tinkamai išnaudoti. Ateities Lietuva šių tautos pajamų šaltinių panaudojimą turi išplėsti iki augščiausio laipsnio.

ŪKIO ORGANIZACIJA

(a) **Ūkio paskirtis ir jo organizacijos pagrindai.** Ūkis yra pirmasis žmogaus kūrybinis žingsnis pasaulyje ir pirmoji priemonė žmogui išsilaikyti gamtinėje aplinkoje. Neaprūpinus žmogaus nei tinkamu maistu, nei tinkamu apdaru, nei tinkama pastoge, nei tinkamais apsigynimo pabūkiais, pati gamta pastūmėjo žmogų į ūkinį veikimą. Tik per ūkinį veikimą žmogus gali susikurti sau gyventi tinkamų sąlygų, be kurių negalėtų nei išsilaikyti, nei išsivystyti.

Ūkio tad paskirtis — suteikti priemonių žmogaus reikalams tenkinti.

Žmogaus reikalų apimtis yra plati. Žmogus privalo ne paprasto buvimo, bet žmoniškų sąlygų visose gyvenimo srityse. Ūkinės veiklos paskirtis — sudaryti medžiaginę atramą žmoniškam gyvenimui. Iš vienos pusės, ūkis turi patarnauti žmogui savo kūno reikalus tenkinant, iš antrosios — jis turi pagelbėti žmogaus dvasiai reikštis mokslo bei meno kūriniais, bendruomenės, religijos ir valstybės organizacijomis bei institucijomis. Žodžiu,

ūkio pagrindiniai uždaviniai yra aprūpinti žmogų medžiagiškai, kad galėtų reikštis jo dvasinė kūryba.

Kiekvienu atveju ūkis yra palenktas žmogui. Kiekvienu atveju ūkis yra tarnybinio pobūdžio. Žmogus — jo asmenybė ir jo kultūrinė kūryba — yra augštesnės vertybės nekaip ūkis. Nuo žmogaus atitrūkęs, ūkis paklysta ir virsta neprasmingas. Žmogų pavergęs, ūkis virsta nužmoginimo priemone.

Ūkio organizacijos vienas iš tikslų — lenkti ūkį jo pagrindinių uždavinių kryptimi ir apsaugoti žmogų nuo ūkio pirmenybės.

Kad demokratijos bandrasis principas galėtų būti įvykdytas žmogaus santykiuose su ūkiu, kad asmuo ir ūkyje turėtų pirmenybę, netapdamas priemone ūkiui, reikalinga tokia ūkio organizacija, kuri, iš vienos pusės, apsaugotų asmenį nuo pavergimo ūkiui, iš antrosios, apsaugotų ir patį ūkį nuo palaidos, savivališkos, tik grobuoniško pelno geidimo skatinamos privačios iniciatyvos, apsaugotų ir pačią privačią iniciatyvą nuo pavergimo valstybės biurokratiniam etatizmui.

Tokios ūkio organizacijos pagrindinis principas — bendrajai gerovei palenkta privati iniciatyva.

Ūkio organizacija, kurioje ūkinikavimą apsprendžiąs principas yra ne žmonių reikalus tenkinti, bet, nežiūrint į nieką, tik ko daugiau pelno gauti, socialinei demokratijai yra nepriimtina. Niekas neturi teisės savo nuožiūra šeimininkauti tąja savo pajamų dalimi, kuri nėra būtina normaliai gyvenimo eigai palaikyti.

Pelno pertekliaus pajungimas visuomeninei tarnybai yra vienas iš socialinės demokratijos uždavinių.

(b) **Privati nuosavybė.** Ji yra įdiegta į pačią žmogaus prigimtį. Teigdami, kad žmogus yra augštesnė vertybė už daiktą, turime daiktą žmogui palenkti iki tokio laipsnio, kad jis taptų žmogaus nuosavybe, kad jis taptų jo daiktu. Privačios nuosavybės dėsnis kyla iš paties žmogaus asmens. Nuosavybė yra asmeniškumo išplėtimas į daiktų pasaulį. Kur tik žmogus įdeda į pasaulį savo darbo, savo rūpesčio, savos širdies, kitaip sakant, savo asmens, ten jis apvaldo žemę, ją padarydamas savą.

Turėti nuosavybės yra prigimtoji žmogaus teisė.

Neigti nuosavybę, reiškia neigti žmogaus asmeniškumą ir jo laisvę. Antra vertus, pripažinti ir ginti privačią nuosavybę reiškia pripažinti ir ginti ne patį nuosavybės daiktą, bet jį turintį asmenį, kuris, tik galėdamas ką savo turėti, gali pasijusti esąs žemės valdovas. Be nuosavybės žmogus yra netikras ir nesaugus. Jam gresia nuolatinis pavojus patekti ūkio vergijon.

Tačiau kaip tik dėl to, kad nuosavybės teisė yra susijusi su žmogaus asmeniškumu, ji yra visuotinė. Kiekvienas žmogus yra asmuo, kiekvienas turi jaustis pasaulyje laisvas ir saugus, todėl kiekvienas turi šį tą turėti. Nuosavybės asmeniškumas yra jos visuotinumo pagrindas.

Socialinė demokratija siekia nuosavybę suvisuotinti. Turi išnykti beturčiai, kaip politinėj demokratijoj yra išnykę beteisiai.

Socialinės demokratijos idealas — žemės gėrybes paskirstyti taip, kad kiekvienas jų turėtų pakankamai. Nuosavybės principas, kaip kad ir laisvės, yra visuotinis. Jis dera ne tik tam ar kitam, bet visiems. Visi turi turėti nuosavybės, nes visi yra asmens. Todėl nuosavybė turi būti visiems prieinama ne tik teoretiškai, bet ir praktiškai.

Tačiau žemės gėrybių kiekis yra aprėžtas. Jų nėra ir niekad nebus tiek, kad kiekvienas galėtų turėti ne tik pagal reikalą,

bet ir pagal savo užgaidas. Pripažindami tad nuosavybės visuotinumą, turime pripažinti ir nuosavybės normavimą. Nes jeigu vienam bus leidžiama turėti perdaug, tai kitas visiškai nieko negalės turėti. Nuosavybės normavimas yra esmingai susijęs su jos visuotinumu.

Nuosavybės telkimasis vienose rankose turi būti normuojamas.

Teisingai H. Gilson yra pastebėjęs, kad "gamta ir Dievas duoda žmonėms privačios nuosavybės tiek, kiek reikia jų gyvenimui. Tačiau labai dažnai atsitinka, kad kaikurių gobšukas peržengia reikalo ribas, mas nuskriaudžia kitus. Viskas, nekyla nei iš gamtos, nei iš Dievo, bet iš įstatymo. O įstatymą, kurį išleido žmonės, manydami, kad jis teisingas, galima atšaukti arba pakeisti kitu, teisingesniu įstatymu... Todėl ir įstatymo pripažinta privati nuosavybė gali būti įstatymo aprėžta tam, kad tie, kurie turi prigimtą nuosavybės teisę, galėtų nuosavybės gauti. Niekas neturi prigimtos teisės į du manos saiku, jeigu kitam jos nebelieka nė vieno. Trumpai tariant, privačios nuosavybės teisė neturi virsti pateisinimu kaikurių žmonių ūkinėms privilegijoms, jei šios privilegijos atima kitiems teisę į nuosavybę. ("La Vie Intellectuelle", 1946 m. 11 nr. 14 psl.).

(c) **Viešoji nuosavybė.** Esama kaikurių ūkio sričių, kurių privati nuosavybė prilygsta asmens ar grupės monopoliui. O tokios ūkio srities gėrybių būtinumas platiesiems tautos sluogsniams verčia tuos sluogsnius būti priklausomus nuo tų gėrybių privačių savininkų. Kas savo rankose turi kasyklas, miškus, susisiekimą, energijos šaltinius, pinigų emisiją, stambųjį kreditą, tas tuo pačiu yra tos ūkio srities nekarūnuotas karalius. Be tų dalykų platieji tautos sluogsniai apsieiti negali, todėl yra verčiami nusilenkti tų ūkio sričių privačių savininkų reikalavimams.

Socialinė demokratija reikalauja, kad tokios ūkio sritys būtų tvarkomos viešosios nuosavybės pagrindu. Su jų nuosavybe susijusios pernelig didelės galybės negalima pavesti privačiom rankom be pavojaus bendrajai gerovei. Todėl tam tikros ūkio sritys turi būti viešųjų institucijų žinioje.

Ateities Lietuvos demokratinė valstybė turi suvalstybinti ar suvisuomeninti: pinigų emisiją, stambųjį kreditą, draudimą, susisiekimą, energijos šal-

tinius, vandenis, žemės gelmių turtus, miškus.

(d) **Kooperacija.** Ūkio organizacija, ypatingai socialiniu atžvilgiu, bus juo tobulesnė, juo daugiau bus savininkų ir juo mažiau bus tokių, kurie į ūkinę veiklą įsijungia tik savo pačių darbu. Šia prasme ypatingai tenka vertinti ūkio organizacijoje kooperatinio principo išplėtimas. Kooperacija yra svarbus veiksnys krašto kapitalui lygiau pasiskirstyti. Visų pirma, kooperacija, padalindama pelną tarp daugelio kooperatyvo narių, vykdo tą ūkinį dėsnį, kuris reikalauja, kad ko mažiausia būtų tokių, kurie nieko neturi. Antra, kooperacija padaro kooperatyvo narius jo bendrasavininkais, taigi į ūkinę veiklą įsijungusiais ne tik savo darbu, bet ir savo nuosavybe. Trečia, kooperacija įgalina smulkųjį kapitalą sutelktiniu būdu ir nepažeid ž i ant asmens pirmenybės principo atlikti didelius ūkinius bei socialinius uždavinius gamybos, prekybos ir kredito ūkyje. Lietuvoje, kur apie stambų privatinį kapitalą išvis sunku galvoti, kooperatinis ūkio organizacijos kelias yra pats tikrasis.

Ateities Lietuva kooperatinio ūkio organizacijos principui vykdyti turi skirti ypatingo palankumo ir paskatinimo.

(e) **Valstybės vaidmuo.** Krašto ūkio organizacijoje valstybės vaidmuo yra keliais atžvilgiais reikšmingas. Pirmiausia, valstybė turi saugoti, kad privati ūkinė iniciatyva neatsikreiptų prieš bendrąją gerovę. Privačios iniciatyvos palenkimas bendrajai gerovei nėra pasikesinimas į asmens laisvę, kaip kad pirmu pažvelgimu tatai gali pasirodyti. Atvirkščiai, privati iniciatyva tam ir palenkiama bendrajai gerovei, kad būtų apsaugota asmens laisvė.

Toliau, valstybė turi derinti atskiras ūkio šakas pagal bendrąją krašto ūkinę programą.

Pagaliau valstybė turi derinti krašto ūkį su tarptautinio ūkio padėtimi ir jo raida. Krašto ūkis šiandien daugeliu atžvilgių yra priklausomas pasaulinio ūkio. Tik tam tikra jų abiejų sąveikos pusiausvyra gali patikrinti sveiką krašto ūkio plėtojimąsi. Žodžiu,

socialinė demokratija reikalauja, kad valstybė kreiptų privačią iniciatyvą bendrosios gerovės link, kad prižiūrėtų atskirų ūkio šakų plėtojimosi harmoningumą ir apsaugotų krašto ūkį nuo netikslingų investicijų, ir kad padėtų krašto ūkiui susiderinti su tarptautiniu ūkiu.

PARTIZANO KAPAS

KARIŪNAS

Ateis pavasariai, paskęs laukai žieduose,
Miškuose pirmosios žibuoklės sužydės,
O kas ateis prie tavo kapo, žuvęs partizane,
Ir kas vainiką iš pirmų žiedų uždės.

Kas aplankys apleistą tavo kapą?
Kas "amžinąjį atilsį", kas maldą už tave čia sukalbės?
Gal tiktai vakaras, gal vėjai iš laukų tėvynės
Raudos kaip motina, suklupus prie sušaudyto sūnaus duobės?

Raudos tavų dienų, tavos jaunystės, tavo juoko,
Kaip per pavojus jaunas ir drąsus bridai . . .
Kai pamilai tėvynę, sielvarte suklupusią po kryžium
Ir kelią laisvės jai — tiktai kovoje suradai.

Ir čia žuvai. Ir parašei krauju ant tėvų žemės —
"Lietuvi, amžiais būk didus, nes tavo kelias — kruvina
Ir metai eis, žydės laukai prie kelio, [kova".
Ir kelsis vėl iš tavo kraujo Lietuva . . .

Bet kai laukais praeis žali pavasariai
Ir sodai, kaip jaunamartės vualiuose, žydės,
Kas gi ateis prie tavo kapo, žuvęs partizane,
Ir kas gi, kas vainiką iš pirmų žiedų uždės . . .

Iš partizanų poezijos

SOCIALIZMAS PRADŽIOJE

VYTAUTAS ŽVIRZDYS

Socialistinių sąjūdžių viduje ieškoma naujų kelių, labiau pritikusių naujai gyvenimo tikrovei. To jieškojimo ženklų buvo nurodyta "Į Laisvę" 2 nr. tarp Vokietijos ir Austrijos socialistų. Jų siekimams suprasti naudinga pažvelgti į tas idėjines pradžias, kuriose yra klostęsis socializmo sąjūdis.

Socializmas kaip istorinė idėja

Socializmas yra vienas iš didžiųjų istorinių sąjūdžių. Jis įkvėpė naujas ekonomines ir politines sistemas. Jis paveikė ir moderniųjų laikų galvojimo būdą, metė į mases šūkius sukurti naują gyvenimo stilių. Klasikinis socializmas nėra tik politinė ar ekonominė teorija; jisai yra gyvenimo filosofija, kaip ja buvo renesansas ar renormacija, skirta bendruomenės, o per ją žmogaus revoliucijai.

Socializmas buvo reakcija prieš valstybinį ir ekonominį, o iš dalies ir pasaulėžiūrinį XIX amžiaus "status quo". Pereitame amžiuje jis buvo dinamitas, sprogdinąs esamą tvarką, Komunistų manifesto žodžiais, vaiduoklis, gąsdinąs Europą.

Maždaug iki pirmojo pasaulinio karo socialistai, kaip organizacija, praktiniais sumetimais tylomis toleravo konstitucinę santvarką, atsižvelgdami į faktą, jog jie sudaro organizuotos visuomenės tik dalį, bet siekdami, kad socialistinis sąjūdis pasidarytų visuma, valstybine totalybe, nes jų tiesa esanti vienintelė ir absoliutinė pasaulio tobulai santvarkai.

Socialistinė partija anoje prieškarinėje politinėje santvarkoje buvo, reinlandiečio sociologo Roberto Michels žodžiais, valstybė valstybėje. Jos vieta valstybėje šiandien Sovietuose yra pasiekta komunistų.

Apie socializmą — pastebi Emile Durkheim — negalima kalbėti abstrakčiai. Jį galima suprasti tik istoriškai, kaip kintantį ideologinį reiškinį, veikiamą laiko ir vietos. Per pusantro šimto metų, per kuriuos socializmas suspėjo išaugti, o kai kur ir mirti kaip politinis sąjūdis, jis nuolat kito. Sakysim, anglų socializmui to krašto tradicijos davė nedoktrininį, religijos atžvilgiu liberalų pagrindą; prancūzų socialistinį judėjimą nudažė

humanistinėmis spalvomis; vokiečiam teko ne liberalus lasališkas, bet marksistinis, materialistiškai ateistinis bei hipokritinis socializmo sąjūdis.

Nuo Markso laikų socialistinė ideologija buvo totalistinė, ir politiniame gyvenime ji reiškė diktatūrą. Betgi kai socialistų partijos turėjo gyventi konstitucinėse monarchijose, vėliau demokratinėse santvarkose, tai natūralu, kad partija, kuri rinkosi tarnauti demokratijai, palaipsniui marksizmą rado nepriimtiną (vokiečiai), o partija, kuri liko ištikima Marksui, demokratiją atmetė (rusai).

Paskutiniajame šimtmety yra buvę tiek įvairių socializmo rūšių, kad niekas iki mūsų laikų nesugebėjo išreikšti socializmo idėjos vienu visiems dešimtmečiams ir visiems suinteresuotiems priimtinu nusakymu. Bandymas sintetinti jų pažiūras į vieną sampratą yra sunkesnis nei bitės darbas, renkant medų iš įvairiaspalvių gėlynų.

Socializmas ir Liberalizmas

Eduardas Bernsteinas, vokiečių socialistinio revizionizmo pradininkas, socializmą yra vadinęs liberalizmo įpėdiniu. Bernsteinui socializmas buvo "liberalizmo organizavimas". Kalbėdamas apie pastarąjį, šisai Engelso mokinys ir draugas, vėliau "išdavęs" savo mokytoją, turėjo minty, aišku, ne liberalizmo ekonomines teorijas, bet jo filosofiją. Hans Dietrich Ortliebo žodžiais, jų tikslai yra tie patys, tik jų priemonės skirtingos. Abiejų valstybinis tikslas yra socialinė tvarka, paremta laisve ir teisingumu. Liberalizmas siekia šio tikslo per individualistiškai organizuotą laisvą ekonominę santvarką. Socializmas tiki, jog tik "socialiai integruota ekonomija gali šį tikslą pasiekti." Mūsų laikais šie skirtumai Vakarų pasaulio žemėse mažėja. Prieš šimtą metų tasai esminis skirtumas buvo ekonominėse sampratose, kurios, paaštrintos individualistinio, laisvo, t. y. kapitalistinio ūkio neteisybių dirbančiajam žmogui, skatino socialistus pasisakyti už kolektyvizmą bendruomeniniam gyvenime, ir tai už centralizuotą kolektyvizmą. Bet socialistinė ir liberalistinė idėja, pagal pereito šimtmečio vokiečių ekonomistą ir sociologą Albertą Schaeffle, turi bendrą filosofinę šaknį: individualizmą. Schaeffle vadino socializmą ir liberalizmą Siamo dvyniais, kurie vienas kito nekenčia, bet kurie vienas kitą papildo. Kitaip tariant, abu jie turi bendrą idėjinį pa-

grindą, ir siekimą, bet siūlo skirtingą socialinę praktiką tikslui siekti. Skirtumas tarp liberalizmo ir kapitalizmo Schaefflei atrodė ryškus socializmo nusakyme. Pagal jį socializmo alfa ir omega yra privataus konkurencinio kapitalo (liberalizmas) pakeitimas vienybiniu kolektyviniu kapitalu.

Pagal Wernerį Sombartą, socialistinės idėjos nėra socialistų mąstytojų produktas. Socializmas yra išvirkščiai "buržuazinė" filosofija. Ir idėjos yra paimtos iš buržuazijos arsenalo. Socializmo savitumas, pagal Sombartą, glūdi tik tų idėjų pritaikyme naujai istorinei epochai. Socialistinių idėjų tinklas yra numegztas, Sombarto žodžiais, "iš kartėlio, medvilnės dulkių ir Benthamo". Kitais žodžiais tariant, iš emocijos, proletariato ir liberalizmo. Ir jeigu nebūtų buvę proletariato, socializmas gal nebūtų istoriškai susipavidalinęs.

Anglų socialistų teoretiko Harold Laski liudijimu, fabijonų socialistam daugiau įtakos turėjo liberalas John Stuart Mill negu Karolis Marksas. Prancūzų socialistai mito Prancūzų revoliucijos idėjomis. Vokiečiai sėmės iš vokiškojo idealizmo ir materializmo filosofijos. Marksui prancūzų aštuonioliktojo — apšvietos amžiaus filosofija tiesiogiai ir netiesiogiai buvo idėjinis lobynas. Tenai jisai rado masių laimės idėją (Helvetius), materializmo ir ateizmo pagrindus, o taip pat ir klasių kovos idėjas (Holbach). Ir Markso reikšmė glūdi ne tiek jo idėjų originalume, kiek tų idėjų sintezėje.

Socializmo ir liberalizmo bendroji ištaka yra 18 amžiaus individualizmas. Kitaip tariant, **socialistinis — švietimo amžius, tikįs žmogaus galia nustatyti h a r moningus bendruomenės santykius, iškeliąs individą kaip augščiausiąją vertybę, jo laisvę padarydamas asmeninio ir bendruomeninio elgesio matu, davė mūsų laikam ne tik liberalizmą, bet ir socializmą.**

Socializmas ir liberalizmas abudu tikėjo žmogaus proto pajėgumu tiksliai ir harmoningai, "moksliškai" reguliuoti b e n druomeninius santykius, sukuriant naują socialinę santvarką. Jų supratimu, istorinis kaip ir gamtinis gyvenimas yra reguliuojami visuotinio priežastingumo dėsnio. Bendruomeninį gyvenimą todėl ir galima esą suprasti, sukurti ir reguliuoti, kadangi galima rasti įstatymus, pagal kuriuos vyksta socialinio gyvenimo kaita. Pagal šiuos įstatymus, kurie yra prigimtiniai, vykstanti kaita yra laisva, nes laisvė ir yra

išsivystymas pagal prigimtį. Tad tik laisvas individo ir bendruomenės išsivystymas yra racionalus. Todėl liberalai tikėjo, jog tiek individo, tiek socialinis, t. y. ekonominis ir politinis gyvenimas turi būti kiek galima mažiau varžomi. Nevaržoma individualybė neša laimę, nevaržoma ekonomija bendruomeninę gerovę. Individualusis gėris todėl negali prieštarauti bendruomeniniam. Atvirkščiai, individualusis gėris yra tapatus bendrajai gerovei.

Socialistam šio principo taikymas kapitalistinėje tikrovėje neatrodė garantuojąs individui jo prigimties pilno išsiskleidimo, jo laisvės. Jie nerado tap pat, kad individualaus gėrio traktavimas bendruoju neša liberalų skelbtą didžiausią gerovę didžiausiam žmonių skaičiui. Laikydami individo laisvę augščiausia vertybe, jie betgi pastebėjo, jog individualinė akcija turi socialines pasėkas, kurios savo keliu turi turėti socialines priežastis. Ne priešingumas liberalistiškai suprastai laisvei, bet bendruomeninio laisvės aspekto įvertinimas skatino socialistinę liberalizmo kritiką ir naują, bendruomeninį būdą tai laisvei apsaugoti. Kadangi individualistinį gyvenimo stilių varžė individualistinė ekonomija, jinai buvo reikalinga reformos. Kadangi individualistinės — kapitalistinės ekonomijos pagrindas buvo privačioji, t. y. individuali nuosavybė, kurios neigiamybes patys liberalai buvo iškėlę, socialistinė mintis pasisakė prieš privačiąją nuosavybę. Tuo būdu individualistinė žmogaus samprata socialistam galėjo tarnauti kaip pagrindas ekonominiam kolektyvizmui skelbti. Individualusis gėris socialistam nebuvo tapatus su bendruomeniniu, bet atvirkščiai, bendruomeninė gerovė tuo pačiu reiškė ir individualę gerovę.

Liberalistinės ir socialistinės idėjos yra gimininingos ir savo pažiūrose į valstybę. Liberalai valstybę laiko viešąja institucija, kurios vienintelė funkcija yra apsaugoti individualinę laisvę ir nuosavybę, socialistai, laikydami nuosavybę individui išsivystyti kenksminga, pasisakė prieš valstybinį autoritetą, k u ris privačiąją nuosavybę imasi globoti. Liberalam valstybė buvo "nakties sargas", kitaip tariant, juo mažiau valdymo, juo geriau žmogui. Socializmas laikė, jog politinis autoritetas yra reikalingas tik tol, kol egzistuoja privati nuosavybė, nes valstybė yra privačios nuosavybės padaras, susik u r tas savisaugai. (Hobbes, Rousseau arba Locke). Privač.

nuosavybei išnykus, valstybinis autoritetas nebebus reikalingas (Godwin). Proudhonas tiesiog skelbė, kad prievarta remiąsis autoritetas išnyks kartu su nuosavybe. Valstybinio autoriteto apribojimas arba net neigimas yra tad charakteringas tiek klasikiniam liberalizmui tiek jau ankstyvajam socializmui. Liberalam valstybinis autoritetas buvo "būtinoji blogybė", taigi, varžtas, kad ir būtinas, socialistam — privačiosios nuosavybės, taigi ir kapitalizmo, įrankis ir kaip toks neigtinas.

Rusų Bakuninas, socialistinis anarchistas, laikė politinį autoritetą, privačią nuosavybę ir religiją žemesniojo žmogaus išsivystymo institucijomis. Žmogui pilnai išvysčius savo prigimties kilnumą, tos institucijos turėsiančios išnykti evoliuciniu, bet greičiausiai revoliuciniu keliu. Bakunino ir Proudhono, kurį amerikietis Salwyn Schapiro vadina fašisto prototipu, pažiūros yra itin įdomios, nes steigiant pirmąjį komunistų internacionalą nebuvo aišku, ar tasai internacionalas bus bakuninis ar marksiškas, ar pagaliau proudhoniškas.

Žinant absoliutistines Markso idėjas, anarchizmas atrodytų prieštaraująs marksizmo tradicijai. Tačiau taip nėra. Viena, Marksas prileido galimybę, kad sukūrus socializmą, valstybę bus galima panaikinti. Antra, socialistai ir net anarchistai neneigė valstybinio autoriteto reikalingumo, kol ūkis tebėra privatus. Kadangi nuosavybė naudoja politinį autoritetą kaip įrankį, socialistai gali valstybę panaudoti tuo pačiu būdu. Ir Saint Simon, ir Proudhonas, ir Lassalle, nebekalbant jau apie Marksą, siūlė reformas, vykdytinas centrinių valstybinių organų. Net ir šiandieninė sovietinė valstybė žodžiais tebesilaiko šios pažiūros, jos vadam skelbiant, kad stipri valdžia yra reikalinga tik tol, kol sovietų socializmas nėra perėjęs į tobulą komunistinį rojų. Liberalistinis ir socialistinis neigiamas politinio autoriteto vertinimas ilgainiui iššaukė tik to autoriteto stiprėjimą iki diktatūrinės formos.

Abejos ideologijos yra racionalizmo vaikai. Jos tiki žmogaus gerumu ir racionalumu, kuris faktiškai ir yra visos jų filosofijos ramstis. Liberalam didžioji nuodėmė prieš tąjį gerumą buvo politinė priespauda, socialistai gi laikė nuosavybę žmogaus gerųjų ypatybių siurbėja. Tikėjimas žmogaus prigimtimi buvo išreikštas progreso idėja. Anglų Robert Owen taip buvo įtikėjęs žmogiškuoju

pažangumo pajėgumu, jog galėjo sakyti: "Paduok man tigrą, ir ašai jį išauklėsiu." Karoliui Marksui vėliau rodėsi, jog pati pasaulio istorija yra nuolatinis žmogaus perauklėjimas, tai yra, jo natūros keitimas. Neriboto progreso idėja tebėra gyva iki mūsų dienų. Tiesa, ne senajam Europos kontinente, bet liberalinėje Amerikoje ir komunistinėje Rusijoje.

Pagaliau, tiek socializmas, tiek liberalizmas religijos atžvilgiu buvo racionalistinis, t. y., abeji pripažino, jog Dievo buvimą ir tuo pat religijos reikalingumą galima paneigti racionaliais argumentais, ką jie paprastai ir darė. Šiuo požvilgiu betgi anglų socializmas yra išimtis, taip kaip ir keli prancūzai, kurie arba religiją pripažino kaip vieną iš socializmo šaltinių (anglai) arba ją —ne tradicinę bažnytinę —laikė pozityviu veiksniu bendruomeniniam gyvenime (Saint Simon ar Louis Blanc). Tačiau šviečiamojo amžiaus "sąžinės laisvės" supratimas, laikydamas religiją "privačiu reikalu" ir pripažindamas "laisvą" Bažnyčią laisvoje valstybėje, buvo Europos kontinente skelbiamas tiek liberalų, tiek socialistų.

Prancūzų revoliucija buvo šio naujo liberalistinio-socialistinio tikėjimo politinė išraiška. Jinai pasibaigė Napoleono diktatūra, taip pat kaip kita, jau mūsų laikų liberalinė-socialistinė revoliucija tapo bolševikų tironija. Šitie faktai vargu yra atsitiktiniai. Jie greičiau liudija, kad radikalus individualizmas ar kolektyvizmas šaukias diktatūros kaip politinės būtinybės.

Socializmo formavimasis

Sombartas teisingai yra pastebėjęs, jog be proletariato nebūtų buvę socializmo. Galima būtų tvirtinti, jo tezę bendrinant, jog socializmas nebūtų iškilęs kaip istorinis sąjūdis be **"industrinės revoliucijos"**. Šitoji revoliucija, prasidėjusi Europoj 18 amžiaus gale, turėjo nepaprastos įtakos socializmo, o taip pat ir liberalizmo, idėjoms plėtotis ir formuotis. Modernusis masinis socializmo judėjimas nebūtų galimas be industrinės revoliucijos, nors— iš kitos pusės — industrinė revoliucija nebūtinai gimdo socializmą, kas akivaizdžiai įrodyta Jungtinių Amerikos Valstybių pavyzdžiu.

Europoje šitoji revoliucija paaštrino socialinius santykius, pažadino organizacijos ir masinės organizacijos reikalingumą, paskubino demokratijos augimą ir naujų politinių priemonių susiformavimą. Jinai iš-

ryškino darbo ir nuosavybės reikšmę, vertė naujai nusakyti valstybines funkcijas, nebekalbant apie naujus gamybos ir socialinio gyvenimo būdus. Kaip matėme, nuosavybės idėja, kuri yra gimininga darbo sampratai, buvo pagrindinė liberalų ir socialistų išsiskyrimo priežastis.

Nuosavybės idėja socialistų buvo interpretuojama ryšium su valstybės funkcijų samprata. Kitaip nuosavybę traktuoti vargu yra ir galima, nes nuosavybės problema yra iš esmės susijusi su socialinės struktūros, socialinės taikos ir teisingumo klausimais, tam tikra prasme net su politine sistema. Todėl diskutuojant vieną ar kitą, nėra įmanoma išvengti jų sąryšio.

Nuosavybės reikšmę valstybinei santvarkai pirmieji iškėlė ne socialistai. Vienas iš pirmųjų, kuris ryškiai formulavo politinio autoriteto ir nuosavybės ryšio klausimą, buvo utopinio, bet kartu labai praktiško veikalo **Oceania** autorius anglas **James Harrington,** gyvenęs Kromvelio laikais. Jo nuomone, nuosavybė yra politinė jėga. Todėl bendruomenėje, kuriai rūpi apsaugoti žmonių laisves, žemės nuosavybė turėtų būti padalinta taip, kad jos pagalba jokis individas ir jokia grupė negalėtų paglemžti valdžios. Liberalų filosofija socialistam davė ir pastarųjų nuosavybės idėjų užuomazgą. Jau Hobbes rašė, jog bendruomeninio išsivystymo pradžioj egzistavęs ekonominis komunizmas. Tik dėl blogos žmogaus prigimties prasidėjęs visų prieš visus karas, ir iš jo turėjęs atsirasti politinis autoritetas, su kuriuo bendruomenė sudarė sutartį, kaip jinai turėtų būti valdoma. Jean Jacques Rousseau, kuris tikėjo absoliučiu žmogaus gerumu, betgi politinio autoriteto atsiradimo klausimu priėjo panašių išvadų: valstybę padarė reikalingą varžytynės dėl nuosavybės. Jo manymu, blogas buvo ne žmogus, bet privatinės nuosavybės principas. John Locke, kaip Grotius ar Rousseau, rado, jog "prigimtiniame stovyje" ekonominė santvarka buvusi komunistinė. Locke buvo įsitikinęs, jog nuosavybė yra paremta darbu ir jog darbas yra ekonominės vertės šaltinis.

Pusantro šimto metų vėliau ši samprata buvo išryškinta liberalo ekonomisto **Ricardo.** Ricardo supratimu, prekės vertė buvo proporcinga darbo jėgai, įdėtai į prekės pagaminimą. Šitoji pažiūra iškėlė socialinio laiko svarbą produkciniame procese, ir ją vėliau pilnai per-

ėmė Marksas. Markso darbo vertės samprata yra paremta ricardiškuoju supratimu. Ricardo savo ekonominėje analizėje taip pat priėjo išvados, kad algų sistema yra neišvengiama kapitalistinėje ekonomijoje ir jog tos sistemos pagerinti nėra įmanoma, nors gamyba ir pelnas nuolat augtų. Taigi, darbininkas yra nuolat išnaudojamas. Tokiu būdu Marksui tereikėjo pasinaudoti liberalinėm teorijom, kad suformuluotų marksistinės ekonomijos pagrindus. Liberalistinė ekonomijos teorija Marksui taip pat parodė, jog kapitalistinė sistema yra neteisinga ne dėl to, kad kapitalistas būtų blogesnis žmogus negu visi kiti, bet kad k a p i talistinis išnaudojimas, skriauda daroma dirbančiajam glūdi pačioje kapitalistinės ekonomijos struktūroje, paremtoje individualine nuosavybe. Kapitalisto blogumas buvo tik sistemos padaras. Pakeitus sistemą, galima pakeisti ir žmogiškasis charakteris. Ekonominės santvarkos aiškinimas imanenčių (pačioj santvarkoj slypinčių) principų pagalba yra bendras tiek liberalistinei tiek marksistinei ir išvis socialistinei teorijai. Asmeninio elemento, kitaip tariant, moralinio sprendimo svarbą ekonomijoj ar politikoj socialistai atrado tik labai pamažu ir tik pačiais paskutiniaisiais laikais. Kad ir kaip keista atrodytų šiandien, pereitojo šimtmečio socialistai su mažom "utopinėm" išimtim, siekdami bendruomenės harmonijos individo labui, vaizdavosi ją atsiekiamą vien automatinių dėsnių pagalba be žmogiškojo asmens.

Socialistai vadovavosi noru atstatyti senų senovėje buvusią socialinės struktūros harmoniją. Šita harmonija, pagal daugelį ankstyvesniųjų rašytojų, buvusi, kol žmonės praktikavę ekonominį komunizmą, kol, anot Rousseau, žemė nebuvo padalyta rėžiais ir atitverta tvorom. Gera žmogaus prigimtis buvusi sugadinta privačiosios nuosavybės. Norint tąją prigimtį atstatyti, reikalinga nuosavybę panaikinti. Tokiu būdu žmogų galima perauklėti. Žodžiu, socializmo pažiūrose į nuosavybę sutinkame savotišką "gimtosios nuodėmės" sampratą. Toji "gimtoji nuodėmė" socialistam yra privačioji nuosavybė. Socialistinė būsimojo "rojaus" vizija socialistų raštuose nėra atsitiktinė. Socialistiniu siūlymu, lyg "malonės" pagalba galima esą atstatyti žmogaus rojinį pavidalą, nuplaunant "gimtąją nuodėmę". Socializmui rojų, tačiau, reikia ne sukurti, kaip krikščio-

nims, bet atkurti. Todėl socializmas yra savotiška atvirkštinė religija, siekianti ne sukurti ateitį, bet atkurti praeitį. Daug žymių vardų, kaip Berdiajevas, Sombartas, Schumpetris, Gurian žiūri į marksizmą kaip į religiją. Marksistinis socializmas yra išvirkštinė religija, religijos parodija. Socialistinės "gimtosios nuodėmės", prarastojo "rojaus" ir jo laimės idėjos paryškina ir Internacionalo himno žodžius, jog tik iš pamatų **sugriovus esamą pasaulį** bus galima jį atstatyti iš naujo. Kitaip tariant, socializmo skelbtoji revoliucijos idėja įgauna pilną prasmę į ją pažvelgus iš primityviojo žmonijos rojaus taško. Revoliucija yra "religinė" priemonė žmonijos rojui atkurti. Jinai viena pilnai gali nuplauti visas žmogaus "nuodėmes", kurios tikra prasme yra ūkinės sistemos "nuodėmės". Revoliucijos idėja Markso raštuos, ypatingai **Komunistų Manifeste** nėra jaunuolių Markso ir Engelso išsišokimas, bet logiška marksinės sistemos išvada.

Grįžimo rojun, rojaus atkūrimo idėja, kuri reiškė esamos santvarkos paneigimą, išugdė negatyvų socialistų nusistatymą iš viso dabarties atžvilgiu. Socializmas buvo negatyvusis, neigimo sąjūdis. Šis socializmo charakteris kliudė kurti praktinius projektus dabarčiai reformuoti. Ir Marksas nesugebėjo tos negatyvumo gelmės peržengti. Tai buvo viena iš priežasčių, kodėl demokratiniai socialistai, laimėję valdžią ir bent n o m i n aliai vadovaudamiesi marksizmu, arba buvo bejėgiai ir nežinojo, nuo ko pradėti, kaip vokiečiai 1918 m., arba metė marksizmą, kaip skandinavai.

Kiekvienu betgi atveju, ar kalbama apie "utopinį", t. y. priešmarksinį socializmą, ar apie "mokslinį", t. y. marksistinį socializmą, jį reikia charakterizuoti kaip pseudo-religinio, utopinio pobūdžio gyvenimo filosofiją, tai yra, utopinę ideologiją, siekiančią atnaujinti žmogų vien institucijų pakeitimu. Marksistinis socializmas nuo "utopinio" savo pagrinde skirias tuo, jog pirmasis kartu su kapitalizmo interpretacija davė istorijos interpretaciją (istorinį materializmą), jog jisai įjungė materializmą ir ateizmą į socialistinę sistemą ir istoriškai suprato masių reikšmę socializmo judėjimui. Bet tiek "utopiniai" (Saint Simon, Fourier, Blanc, ar Proudhon, taigi, prancūzai) tiek "moksli n i a i" socialistai (Marksas, Kautsky, Luxemburg, Bauer, Plekchanov, daugiausia vokiečiai) dalinosi utopinės harmo-

nijos siekimu, žmogiškąją prigimtį išlaisvinant iš individualistinės nuosavybės nagų ir atkuriant gerojo žmogaus rojų.

Saint Simon, kuris rėmė bendruomeninę gamybos priemonių nuosavybę, siekė harmonijos tarp žinojimo ir pramonės ir tos harmonijos sinteze siūlė "naujosios krikščionybės" religiją. Jo amžininkas Fourier ieškojo tos harmonijos darbo falangų federacijoje, kuri būsianti sukurta naujajame amžiuje. Pasikeitus institucijoms, naujasis amžius pradėsiąs septynių tūkstančių metų taikos erą. Jos metu liūtai duosis kinkomi į žmonių vežimus, banginiai trauks laivus mariose, ir jūros vanduo bus kaip skanus gėrimas. Louis Blanc, gyvenęs 19 amžiuje, siūlė kurti darbininkų fabrikus, kuriems gamybos priemones parūpintų valstybė. Tie fabrikai galop sujungtų privačią ir kolektyvinę pramonę į vieną federaciją, kuri atlygintų darbininkams pagal jų reikalus, reikalaudama dirbti tik pagal jų pajėgumą. Pagaliau Proudhonas paskelbė savo šūkį, jog privati nuosavybė yra vagystė.

Proudhonas, panašiai kaip ir kiti anarchistiniai socialistai, pasisakė prieš valstybinį autoritetą iš viso ir tikėjo, jog įkūrus socializmą politinis autoritetas visai išnyks. Tik vieno Lassalle, jei nekalbėti apie "akademinius" socialistus, kurie socialistų judėjimui visai nepriklausė, pažiūros į valstybę buvo pozityvios. Jisai pasisakė už nacionalinę ir demokratinę vokiečių valstybę. Todėl jis reikalavo, kad Bismarkas suteiktų visiems vokiečiams balsavimo teisę. Lassalle buvo įsitikinęs, jog socializmą galima laimėti demokratinėmis priemonėmis ir kad į demokratinį metodą yra dėtinos socialistų viltys. Prancūzų revoliucijos metu gyvenęs Blanqui, kuris— jei spręsti iš laikotarpio, kuriuo jisai veikė — būtų turėjęs būti demokratas, ne tik liberalas, yra savotiškas Lenino prototipas. Blanqui žinojo revoliucijos teoriją, kaip mažumai įgyti valdžią. Nors Leninas vėliau juokėsi iš Blanqui, tačiau ne dėl to, kad pastarasis siūlė mažumos revoliucijos metodą, bet kad Blanqui Prancūzų revoliucijos metu nepasisekė tai, kas Leninui nebuvo sunku 1917 Rusijoj: laimėti valdžią mažumos revoliucijos pagalba. Betgi pagrindinį socializmo nusistatymą valstybės, ir daugiau, tautinės valstybės atžvilgiu, o taip pat socialistinio politinio autoriteto teoriją buvo lemta suformuluoti Karoliui Marksui.

DEMOKRATINIO IR VADISTINIO PRINCIPŲ TARPUSAVINĖ KOVA LAISVINIMO ORGANIZACIJOJE

Ketvirtas veiksmas

Pasitarimas Romoje

Užsienių Reikalų Tarnybos valdytojo pasiūlymą "išsikalbėti dėl praktiškų Lietuvos laisvinimo akcijoje bendradarbiavimo būdų" Lozoraitis palankiai sutiko, tačiau tuo pat metu (1949. X. 12) vietoj iš Stockholmo išvykusio min. Gylio Lietuvai atstovauti Švedijoje "paskyrė" Žilinską, nors 1946. 9. 30 savo rašte "Visiems tiems Ponams Lietuvos Ministeriams" be kita ko buvo pranešęs, kad "svarstant mano rašto Vliko Pirmininkui iš .VII. 25. dėl Įg. Ministerių Kolegijos ir Dipl. šefo projektą, Vliko atstovai atkreipė mano dėmesį į tai, kad kalbant p. "a" apie paskyrimus ir tt. reikia pažymėti, kad misijų šefai to punkto neapimami, nes jų paskyrimas yra Valstybės Galvos prerogatyva. **Su tuo aš sutikau**" (M. p. Rd.) Taigi su kuo buvo sutikta Berno konferencijoje ir dabar sutikta "išsikalbėti dėl praktiškų . . . bendradarbiavimo būdų" (tad ir dėl praktiško misijų šefų skyrimo būdų), tatai laužoma, tyčia stengiantis išsikalbėjimo partnerį pastatyti prieš sudarytą padėtį. Tačiau nei toks Lozoraičio nesiskaitymas su savo įsipareigojimais Berno susitarimu, nei jo vilkinimas susitikti su Vliko atstovais Vliko nesulaikė nuo tolimesnių bandymų jieškoti su Lozoraičiu susipratimo.

Ryšium su Šventaisiais Metais Vlikas nutarė pasiųsti savo delegaciją į Romą

"pareikšti Šventajam Tėvui ir Šventajam Sostui kankinamos ir kovojančios lietuvių tautos padėką už iki šiol rodytą ir teberodomą jai prielankumą . . . Bandyti, o jei pasirodytų galima, tai ir atgaivinti Lietuvos santykius su Italijos Respublikos vyriausybe, aiškintis santykius su St. Lozoraičiu" (Vliko instrukcijos delegacijai).

Santykiams Vliko su Lozoraičiu delegacijai buvo nustatyti tokie pagrindai:

— Santykiai tarp Vliko ir Lozoraičio tvarkomi I-sios konferencijos sutarimų pagrindu; jie paryškinami šiais papildymais:

(a) Lozoraitis yra Lietuvos Pasiuntinys ir užsienyje likusios diplomatijos šefas, ligi egzilinės vyriausybės pripažinimo.

(b) Diplomatijos šefo funkcijos yra Lozoraičio ir pasiuntinių susitarimo dalykas, o iš kitos pusės, taip pat Lozoraičio ir Vliko susitarimų.

(c) Atsižvelgiant į tai, kad faktiškai Lozoraitis negali dalyvauti VT darbe, tarp Užsienių Reikalų Tarnybos ir Lozoraičio palaikomas faktinis glaudus kontaktas užsienių politikos klausimais bei jų konkretaus vykdymo reikalu.

(d) Esant reikalui skirti diplomatinių misijų šefus, dėl kandidato susitaria Vlikas su Lozoraičiu, o dėl formalaus jo pristatymo atitinkamai vyriausybei sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju.

Nors vykstant delegacijai į Romą, nedaug tebuvo vilties Vliko — Lozoraičio nusistatymus suderinti, tačiau patirtis pralenkė ir pesimistų spėjimus. Jau pasitarimų pradžioje Lozoraitis pareiškė, kad Berno konferencijos sutarimus jis laiko negyvenimiškus ir jo nesaistančius. Vliko delegacija tada pasiūlė palikti nuošaly principinio pobūdžio klausimus ir apsiriboti grynai praktinio bendradarbiavimo klausimais. Tokiai praktinei Vliko ir Lozoraičio veiklos koordinacijai pasiekti Vliko delegacija įteikė tokį savo projektą:

— Turėdami galvoje būtiną reikalą sudaryti sąlygas lietuviškųjų veiksnių, dirbančių Lietuvos valstybės laisvinimo darbą, politinei, diplomatinei ir informacinei veiklai suderinti ir pašalinti priežastis nesklandumų ar nesusipratimų, kurie praeityje drumstė jų tarpusavio santykius, žemiau pasirašiusieji sutarė:

1. Keistis bent kartą per mėnesį žiniomis apie nuveiktus ar suplanuotus darbus minėtose srityse.

2. Pranešinėti vieni kitiems iš anksto rengiamų demaršų ar žygių sumanymus bei tekstus įteiktinų vyriausybėms ar tarptautinėms organizacijoms notų, memorandumų ir pan. projektus, prašant dėl jų pasisakyti.

3. Periodiškai susitikinėti ir žodžiu aptarti Lietuvos laisvinimo akciją liečiančius klausimus, ypač svarbesnių tarptautinių konferencijų išvakarėse ar eventualių tarptautinių įvykių atvejais.

4. Neatidėliojant pradėti keistis sumanymais bei atliktais darbais ryšium su pasiruošimu eventualiai taikos ar kitokiai konferencijai, kurioje būtų sprendžiami Vokietijos ir jos sienų klausimai.

5. Kur reikia pabrėžti organizacinį lietuvių vieningumą ir vadovaujančių veiksnių santykių sklandumą.

Lozoraitis, susipažinęs su pasiūlymu, pareiškė, kad jis jam priimtinas, ir paprašė laiko nuodugniai susipažinti. Tačiau kitą dieną pareiškė Vliko delegacijai, kad paaiškėjusios nau-

jos aplinkybės jį verčia projekto svarstymą atidėti. Esą Vliko delegacija savo duotame Romos radijui komunikate prisistačiusi kaip egzilinės vyriausybės delegacija. Vliko delegacijai tai griežtai paneigus, kitą dieną Lozoraitis pareiškė, kad jam pranešta, jog Vliko pirmininkas pareiškęs spaudos agentūrai, kad tai esanti egzilinės vyriausybės delegacija. Vliko pirmininkui (jis buvo ir delegacijos pirmininkas) ir šią Lozoraičio versiją paneigus, L. priėmęs tatai dėmesiui, bet delegacijos pasiūlymo dėl praktiško bendradarbiavimo vistiek nesutiko svarstyti, kol nesą išaiškinti tariamo komunikato ar pasikalbėjimo užkulisiai. Kad tai tebuvo dirbtinis pretekstas—aiškinti netenka. Apie šiuos pasitarimus Vliko pirmininkas ELTOS biuleteny (1950. 11. 20. Nr. 12 (86) štai ką pareiškė:

— Delegacija į Romą atvyko birželio 2 d. Apsistojo lietuvių Šv. Kazimiero kolegijoj, kur pastogę ir išlaikymą pasiūlė kolegijos rektorius... Birželio 3 d. buvo susitarta su p. Lozoraičiu, ir jis delegaciją pakvietė pietų. Po pietų jam pasiūliau pasitarti. Jis sutiko. Delegacijos vardu buvo pasiūlyta tokia darbų eilė: a) pasiruošimas audiencijai pas Šv. Tėvą, b) pasiruošimas audiencijai pas de Gasperį ir c) išsiaiškinimas santykių su Lozoraičiu. Ji buvo visų priimta. Pasitarimai truko kelis vakarus. Be delegacijos ir Lozoraičio nieks kitas pasitarimuos nedalyvavo. Pasikalbėjimai vyko gana sklandžiai, tačiau ne be skirtingų nuomonių tarp delegacijos ir Lozoraičio. Bet ir vienos ir antros pusės norėta ilgų diskusijų vengt, neliest to, kas skiria, surast tai, kas jungia, kad be įtarimų ir nepasitikėjimų galimas būt praktiškas bendradarbiavimas. Tuo tikslu principiniai skirtingumai buvo apleisti. Buvo apsiribota praktiško bendradarbiavimo projektu, kurį pateikė Užsienių Reikalų Tarnybos Valdytojas... Lozoraitis su pateiktu projektu sutiko, bet paprašė jį palikti geriau įsiskaityti ir apgalvot. Sekančiame pasitarime Lozoraitis pareiškė, kad pasiūlyto projekto mintys jam priimtinos, bet yra įvykęs dalykas, kuris neleidžiąs jam susitarimo pasirašyti. O tas dalykas — delegacijos kažkam prisistatymas egzilinės vyriausybės nariais. Delegacija tai kategoringai paneigė ir paprašė nurodyti, kas ir kam tai pareiškė... Kliūtis neišaiškinta ir nė delegacijai, nė Vlikui nepranešta. Tuo būdu pasitarimai ir baigėsi: susitarta, bet nepasirašyta.

Diplomatijos šefo teisiniai pagrindai

Kaip žinia, Lozoraitis savo pretenzijas į diplomatijos šefo titulą su neaprėžtomis funkcijomis remia buv. Užsienių Reikalų Ministerio Urbšio 1940 m. birželio 2 d. telegrama Nr. 268. Šioje telegramoje Urbšys, pranešdamas Lietuvos pasiuntiniams apie Sovietų Sąjungos kaltinimus Lietuvai ir apie savo numatomą kelionę į Maskvą, tarp kitų dalykų pastebi:

— Jei mus čia ištiktų katastrofa, laikyt Stasį Lozoraitį likusios užsienyje Lietuvos diplomatijos šefu, Jurgį Šaulį ir Petrą Klimą jo pavaduotojais.

Dėl šio dokumento Vliko pirmininko 1950. 11. 15. raštu paprašyta nuomonės Vliko Teisių Komisija (V. Gailius, P. Karvelis, V. Vaitiekūnas) 1950. 12. 16. šiaip pasisakė:

— VLIK Teisių Komisija, apsvarsčiusi jai VLIK Pirmininko pateiktus klausimus, kokios juridinės reikšmės yra buv. užsienių reikalų ministerio Urbšio telegrama, kuria Lozoraitis remia savo pretenzijas į Lietuvos Diplomatijos Šefus, ir apskritai kuria tvarka pagal Lietuvos įstatymus gali būti įsteigta tokia nauja institucija, kaip diplomatijos šefas, rado:

Lietuvos Konstitucija (1938 m.) nustato, kad "Respublikos Prezidentas reprezentuoja Lietuvos Valstybę, priima svetimųjų valstybių atstovus, skiria Lietuvos Valstybės atstovus" (61 str.). Pagal tos pat konstitucijos 97 str. nuostatus Respublikos Prezidentas skiria ir atleidžia Ministerį Pirmininką, jo pristatymu Ministerio Pirmininko Pavaduotoją ir kitus ministerius. Lietuvos įstatymai titulo diplomatų šefas ar diplomatijos šefas nevartoja. Pagal savo funkcijas Lietuvos diplomatų šefas yra Lietuvos užsienių reikalų ministeris. Todėl teisiniu atžvilgiu Lozoraičio 1946 m. liepos 25 d. rašte VLIK Pirmininkui minimoji Urbšio 1940 m. birželio 2 d. telegrama Nr. 288, visai nepareinamai nuo jos žodinio turinio, kiek ji būtų norima laikyti teisiniu pagrindu Lietuvos Konstitucijai ir įstatymams nežinomai diplomatijos šefo institucijai įsteigti bei įteisinti, yra niekinė, jokios teisinės reikšmės neturinti. Tokios institucijos kaip diplomatijos šefas įsteigimas yra Seimo arba Respublikos Prezidento galios sritis.

Pagal savo prigimtį minėtoji Urbšio telegrama yra ne kas kita, kaip ministerio tam tikra sugestija užsieniuose veikiantiems Lietuvos atstovams tam tikram ateities atvejui, būtent tam nelaimingam atvejui, jeigu Lietuvos atstovai turėtų veikti motu proprio. Tos sugestijos realizavimas yra pačių pasiuntinių kompetencija anoms nelaimingoms aplinkybėms susidarius. Apie tos sugestijos realizavimą skaitome Lietuvos Politinių Informacijų Biuro leidinyje (buv. Lietuvos atstovo Berlyne K. Škirpos leidinys) "Iš bolševikinės vergijos į naują Lietuvą": "Lietuvos Pasiuntiniai, protestavę prieš Lietuvos pavergimą, iš savo pusės, sudarė Europoje Tautinį Lietuvos Komitetą. Jo uždavinys yra derinti visų Lietuvos diplomatinių postų ir viso pasaulio lietuviškų organizacijų pastangas Lietuvai atstatyti, globoti užsienyje likusius Lietuvos piliečius ir, kol politinės aplinkybės neleis s u d a r y t i Lietuvos Vyriausybės, bendrai ginti lietuvių tautos interesus. Tautinio Lietuvos Komiteto Pirmininku yra žymus Lietuvos vyras, kelis kartus buvęs Ministrų Kabineto nariu ir pasižymėjęs politiniame darbe savo iniciatyva, ryžtumu ir energingumu. Komiteto nariai yra keturi Lietuvos pasiuntiniai ir keletas Amerikos lietuvių" (31 puslp.).

Tuo būdu 1940 m. vasarą, įsteigus Tautinį Lietuvos Komitetą su E. Galvanausku priešakyje, dalyvaujant 4 Lietuvos pasiuntiniams, kuris be kita ko turėjo uždavinį ir "derinti visų Lietuvos diplomatinių postų . . . pastangas", buvo sudaryta politinė tautos vadovybė. Taigi nuo 1940 m. vasaros Urbšio telegramos ir moralinė reikšmė Lietuvos pasiuntiniams neteko pagrindo.

Tautinį Lietuvos Komitetą pakeitė 1941 m. visuotinio tautos sukilimo pastatyta Lietuvos Vyriausybė. Hitlerio įsakymu Lietuvos Vyriausybės reiškimąsi likvidavus, politinės tautos vadovybės funkcijas toliau vykdo Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas.

Remdamos išdėstytomis aplinkybėmis, VLIK Teisių Komisija VLIK Pirmininko jai pateiktus 1950. 11. 15. klausimus nutarė atsakyti taip:

1. 1940 m. birželio 2 d. Urbšio telegrama Nr. 288 neįsteigė ir negalėjo įsteigti Lietuvos Diplomatijos Šefo institucijos. Tos telegramos reikšmė tebuvo moralinės prasmės tam atvejui, kai Lietuvos pasiuntiniai, vykdydami savo funkcijas, būtų priversti veikti motu proprio.

2. Lietuvos Diplomatijos Šefo institucija galima buvo įsteigti įstatymo keliu.

Ir tikrai, telegramos pobūdį rodo ir pats jos tekstas: "laikykit Stasį Lozoraitį likusios užsienyje Lietuvos diplomatijos šefu . . .". Ministeris Urbšys žinojo savo kompetenciją ir jos laikėsi. Žinojo, kad nėra kompetentingas **skirti** Lozoraičio šefu ir to nedarė, pasitenkindamas sugestija Lietuvos pasiuntiniams, kad jie katastrofos atveju **laikytų** Lozoraitį "likusios užsienyje Lietuvos diplomatijos šefu." Pagal Urbšio telegramą likusios užsienyje Lietuvos diplomatijos šefas yra tik jos pačios tarpusavinio susipratimo primus inter pares.

Penktas veiksmas

Vlikas manevruoja į akligatvį

1950 m. rugsėjo mėnesį Londone vyko D. Britanijos Lietuvių Sąjungos suvažiavimas, kuriame kaip Lietuvybės Išlaikymo Tarybos valdytojas dalyvavo ir Vliko pirmininkas. Ta proga jis buvo sutikęs ir Lietuvos pasiuntinį Londone ir kitus tenykščius lietuvių veikėjus. Prof. Žymantas siūlė tada Vliko pirmininkui sukviesti "Trijų didžiųjų konferenciją": Krupavičiaus - Lozoraičio - Žymanto. Savo ruožtu Krupavičius, nors ir neturėdamas tam jokių Vliko pavedimų, paprašė Lietuvos pasiuntinį Londone tarpininkauti Vliko—Lozoraičio santykiams išlyginti. Šios Krupavičiaus iniciatyvos vaisius buvo 1951 m. birželio 22—24 dd. Vliko narių (Karvelio ir Norkaičio) pasitarimai su Lozoraičiu ir V. Žilinsku. Apie šiuos pasitarimus Norkaičio-Karvelio pro memorijoje skaitome:

— 1. Į Nicą atvykome 1951. 6. 21 dieną 17, 30 val. Lyg nujausdami, tiesiai iš stoties nuvykę pas p. Lanskoronskį, patyrėme, (a) kad jis yra matęs p. Loz. Nicoje, (b) kad iš Stockholmo yra atvykęs p. Žilinskas.

2. Ponas Norkaitis, susiskambinęs telefonu su p. Loz., susitarė, kad mes pasimatysime 1951. 6. 22. 10

val. Westminster viešbutyje, kame p. Lozoraitis su ponia yra apsistojęs. Atvykę sutartu laiku, radome p. L. kartu su p. Žil. mus belaukiančius. Kadangi mums atrodė, kad p. Žil. įjungimas į mūsų misijos uždavinius nėra pageidautinas, tai pasikalbėjimas vyko bendromis temomis. P. Norkaitis gale pareiškė noro, kad mes norėtum turėti progos pasikalbėti su p. Lozoraičiu vienu kitu reikalu; p. Loz. paskyrė pasimatymą 17 val. jo viešbutyje.

4. 1951. 6. 22. 17 val. p. Loz. priėmė mus vienas. Pasikalbėjimą pradėjome, išeidami iš p. Balučio laiško iš 1951. 6. 7., kame, kaip žinoma, p. B. siūlė šį susitikimą. Prieš pradedant patį reikalą svarstyti, p. Loz. davė mums porą klausimų, būtent: ar tiesa, kad Vliko pirmininkas yra daręs State Departamente žygių, kad Loz. būtų atimtas atlyginimas ir ar tiesa, kad Vlikas yra padaręs diplomatijos šefo reikalu nutarimą, paneigiantį tokios institucijos buvimą. Į tai p. Norkaitis pabrėžė, kad jam apie tokius Vliko žygius nėra žinoma. Dėl diplomatijos šefo buvo paaiškinta, kad Vliko Teisių Komisija buvo Vliko Pirmininko paprašyta pareikšti savo nuomonę. Vlikas yra tą nuomonę išklausęs ir priėmęs dėmesiui, nepadarydamas jokio nutarimo. Kartu buvo paaiškinta, kad Vliko yra nusistatyta jokių nutarimų nedaryti, kol santykių išlyginimas nėra išryškėjęs ir bendrai vengti viso, kas susipratimą galėtų sunkinti. P. Lozoraičiui pareiškus, kad būtų reikalinga, kad Sdz. atšauktų savo žygius State D-te diplomatijos šefo reikalu, Dr. Karvelio buvo paaiškinta, kad teisių komisijos nuomonė yra ekspertų pasisakymas. Kartu buvo patvirtinta, kad Vlikas yra pasiryžęs jokiu atveju padėties nesunkinti ir daryti visa, kad susitarimas būtų galimas.

5. Priėjus prie pačio reikalo, p. Loz. pareiškė, kad jis apgailestauja, jog apie mūsų atvykimą jis nebuvęs painformuotas ir dėl to nėra pasirengęs bendrai mūsų santykių reikalu kalbėtis. Jam būtų reikalinga susisiekti su savo kolegomis, o tam reikalingas laikas ir pasirengimas. Jisai negalįs improvizuoti. Labai apgailestaująs, kad p. Balutis jo nėra painformavęs.

6. Iš mūsų pusės buvo nurodyta, kad jo atsakymas mums yra didžiausia staigmena. Visas reikalas tęsėsi metų metais ir negalima dėtis jo nežinant arba jam spręsti esant nepasiruošus. Iš p. Balučio laiško turėjome tvirto įsitikinimo, kad p. Lozoraitis yra apie visa ką iš Londono painformuotas. Kitaip mes nebūtume leidęsi į tokią ilgą ir brangią kelionę. Ponui L. buvo labai aiškiai duota suprasti, kad jo atsakymas labai neigiamą įspūdį sudaro mums, čia atvykusiems, ir neabejotinai tokį pat neigiamą įspūdį sudarys kitiems Vliko nariams. Visiems susipratimo šalininkams šis jo žygis yra didžiausias smūgis.

7. Kiek padiskutavus buvo aiškiai pastatytas klausimas, kiek p. L nuomone, būtų reikalinga laiko, kad p. Loz. galėtų pasirengti. P. Loz. po kaikurių svyravimų pareiškė, kad vėliausiai penkių savaičių bėgyje praneš Vlikui, kur ir kada toks susitikimas galėtų įvykti. Mūsų buvo prašyta parinkti vietą kiek galima arčiau Vliko būstinės ir jeigu galima susirinkti Paryžiuje.

8. Labai priblokšti p. Loz. pareiškimais, šeštadienį 9 val. vykome abudu pas Londoniškį vizito padaryti ir už jo pastangas padėkoti. Padėtį atpasakojome taip, kaip ji yra buvusi, paliekant jam pačiam padaryti išvadas. Londoniškis, tiesa, bandė p. Loz. teisinti, kad p. Balutis gal būt tikrai p. Loz. nepainformavo, tačiau neslėpė, kad jis yra nustebintas p. Loz. laikysena. Žinant, kiek Londoniškis buvo pri-

sidėjęs, kad šis pasimatymas įvyktų, aišku, jis jautėsi smarkiai nuviltas. Mudu pareiškėme, kad mes manome, jog Vlikas kantriai lauks dar penkias savaites, bet kad priėjimas prie reikalo sprendimo iš p. Loz. pusės mažai duoda vilties teigiamų rezultatų pasiekti. Karvelis pareiškė, kad akivaizdoje susidariusios padėties jis sekmadienio vakare išvyksta iš Nicos.

9. Norėdami būti perdėm korektiški, šeštadienio rytą paskambinome p. Loz., kad mes norėtume padaryti Poniai Loz. vizitą, prieš išvykdami atgal. Vizito laikas buvo paskirtas 15,15 val. duodant suprasti, kad pp. Lozoraičiai nedisponuoja dideliu laisvu laiku.

10. Atvykę paskirtą valandą, buvome pakviesti kavos. Karveliui daugiau kalbantis su ponia, o Norkaičiui su p. Loz., pastarasis pareiškė Norkaičiui apgailestavimą, kad jo vakar mums padarytas pareiškimas nebuvo visai apgalvotas ir kad, jo manymu, svarstytini mūsų pasitarime sekantieji dalykai: (a) nekeisti konstitucijos, (b) diplomatinės tarnybos neliečiamos, (c) sąvoka "diplomatinis šefas" išaiškinama, (d) santykiai su svetimomis valstybėmis eina per diplomatines tarnybas, susitariant visais klausimais su Vliku, (e) sudaromas bendras organas specifiniams reikalams, (f) Vlikas nėra nei seimas, nei vyriausybė, (g) Vlikas praplečiamas. N. B. Paskutinis punktas esąs tik garsiai galvojimas. Konkretaus jo turinio jis, p. Loz., negalėtų nusakyti. Visus augščiau suminėtus reikalus p. Loz. buvo surašęs. P. Norkaitis juos nusirašė pasikalbėjimo metu.

11. Arčiau susipažinę su p. Loz. pateiktais mums punktais, priėjome išvadą, kad jų daugumas prašauja pro šalį. P. Lozoraitis, tik Londoniškio patariamas ir p. Žilinsko informuojamas, norėjo susidaryti sau patogesnę poziciją, kad negalima būtų jam daryti priekaištų, kad jis nenori iš viso kalbėtis. Ponas Žilinskas, susitikęs pas Liutkus šeštadienio vakarą, pareiškė, kad p. Lozoraitis, darydamas savo pirmykštį pareiškimą nesikalbėti, buvęs "psichologiškai neigiamai nuteiktas".

12. Sekmadienį visi buvome pakviesti pas p. Klimienę pietų. Buvo pp. Lozoraičiai, Lanskoronskiai, Liutkai, Savickiai, Žilinskas ir mudu. Spėjome, kad ta proga gal daugiau išryškės, kokios galimybės laukia mūsų misiją. Po pietų iš tikrųjų p. Loz. turėjo pasikalbėjimą su p. Nork. apie valandą "ant keturių akių". Rezultatas — p. Norkaitis pranešė Karveliui, kad ryt 17 val. mes esame kviečiami pasimatyti ir kad p. Loz. iki tam laikui raštu įteiks savo pasiūlymus. Nutarėme pakvietimą priimti ir namo išvykimą atidėti. Iš pasikalbėjimų su p. Žilinsku ir p. Savickiu atrodė, kad niekas nepritaria p. Lozoraičio užsispyrimui ir kad visi pageidautų, kad Loz. su Vliku susitartų. P. Norkaitis, spręsdamas iš p. Lozoraitienės nuotaikos (jis sėdėjo greta pietų metu) apgailestavo, kad P. Lozoraitienė labai piktai nusiteikusi Vliko atžvilgiu. Ji kaltino Vliką, kad šis neleistinai elgiasi su jos vyru. Karvelis šeštadienio vakarą būdamas pas Liutkus, nevyniodamas į vatą, dėstė p. Žilinskui savo nuomonę apie p. Lozoraitį, įsakmiai pabrėždamas savo ir viso Vliko gerą valią ieškoti susipratimo su p. Loz. Tačiau toks susipratimas galimas tik tada, jeigu p. Loz. siekia ne formaliai, bet iš esmės visu kūnu ir siela įsijungti į Vliko varomą laisvinimo darbą. Jeigu p. Lozoraitis norės sau rezervuotis suvereninę valdžią vykdyti vis tiek kuriuo būdu, joks susipratimas nebus galimas.

13. Paskirtu metu (17 valandą) pasimatymas įvyko ir p. Loz. pateikė pasiūlymus (žr. priedas Nr.

1), kuriuos p. Norkaitis gavo apie valandą anksčiau susipažinti. Vertinant tuos siūlymus, p. Norkaitis pareiškė, kad punktai 2, 3, 4, 5, 6, kuriais einant diplomatinis šefas ir diplomatinės tarnybos niekam nesubordinuojasi, išskiria bendradarbiavimą. Vlikas čia paverčiamas kuo kitu, negu jis yra. Anot Nork. šis pasiūlymas jokių šansų neturi būti Vlike priimtas, nes ir didžiausi susipratimo su p. Loz. šalininkai negalės jo remti.

Pareiškus, kad pasiūlymas bus pateiktas Vlikui svarstyti ir kad mudviejų turimi įgaliojimai neduoda mums galimybės tęsti pasitarimus įteiktų pasiūlymų pagrindu, buvo prieita prie platesnio nuomonėmis pasikeitimo. Karvelis pareiškė, kad p. Loz. siūlo jam ir diplomatinėms tarnyboms pavesti vykdyti suvereninę valstybės valdžią. Tai negali jokiu būdu įeiti nei į diplomatijos šefo, nei į pasiuntinių funkcijas. Jeigu p. Loz. siekia šių tikslų, tai jokio susipratimo niekad negalės įvykti. Čia turi būti visiškas aiškumas. Jeigu Vlikas nėra seimas, tai turi būti aišku, kas reikalui atėjus bus seimas. Jeigu Vykdomoji Taryba nėra vyriausybė, tai turi būti aišku, kas ją sudarys, kada ji bus reikalinga. Jeigu diplom. šefas niekam, jokiam veiksniui nesubordinuojasi, tai tuo pačiu pasakoma, kad jis proprio motu imasi vykdyti suvereninę valdžią ir tuo pačiu išskiria betkurio bendradarbiavimo galimybes. P. Norkaitis pavaizdavo pavyzdžiais, kad kaip savo metu p. Sidzikauskas, taip ateityje diplomatijos šefas ar kuris nors pasiuntinys gali sudaryti sutartį, kuri neatrodys tikslinga ir Lietuvos interesams naudinga. Taip reikalą tvarkant, kaip p. Loz. siūloma, nebūtų jokios galimybės dipl. šefą nuo tokio žygio sulaikyti. Atsakydamas į atskirus klausimus, p. Loz. pasakė, kad vyriausybės reikalą jis laiko neaktualiu ir todėl **jokio atsakymo į Karvelio klausimus neduoda ir duoti nemato reikalo. Bendradarbiavimą jis supranta kaip nuomonėmis pasidalinimą.** (M. p. Red.). Punkte antrame žodžius "veikia savarankiškai" siūlo išbraukti. Keičiantis nuom., Karvelis savo asmeninę pažiūrą dėstydamas, pareiškia, kad jis iš p. Lo. laukia atsakymo, ar p. Loz. sutinka įeiti į vyriausybės funkcijas einantį organą ir ten pasiimti vesti užsienio tarnybą ar ne. P. Norkaičiui pasakius, kad Vlikas yra neigiamai išsprendęs egz. vyriausybės reikalą, klausia, ar p. Loz. sutiktų bendradarbiauti užsienio reikalams sudaromame specialiniame organe, kuriame p. Loz. būtų pirmininkas, o du nariai būtų Vliko išrenkami, kad ten spręstų ir svarstytų visus reikalus, kurie liečia užsienių santykius. P. Loz. atsako, kad jis galėtų dalyvauti tokiame organe, kuris rekomendacinio pobūdžio nutarimus darytų, pateikdamas juos vykdyti atskiriems pasiuntiniams.

14. Kadangi buvo sutarta 19 val. užeiti pas Londoniškį atsisveikinti, tai diskusijos buvo nutrauktos ir susitarta 1951. 6. 26. dieną 11 val. susirinkti dar vieną kartą į pasitarimą. Kiekvienu atveju numatoma išvykti iš Nicos antradienio vakare.

Iš visos padėties sprendžiant vilčių susitarti yra labai ir labai nedaug.

15. Susirinkus baigiamojo posėdžio birželio 26 dieną, p. Loz. buvo kartu su p. Žilinsku. Atvykę vėliau p. Savickis ir p. Liutkus nebuvo į pasikalbėjimus įtraukti ir pasiliko nuošalyje. Ponas Loz. pasiūlė pasirašyti priede jungiamą komunikatą (Nr. 2). Iš mūsų pusės buvo pareikšta, kad komunikato tekstas neatitinka tikrovės. Nei konferencijos reikalas, nei rezistencinio biuro organizacija nebuvo svarstoma, todėl ir nutarimų negali būti. P.

Norkaičio pasikalbėjimų metu buvo pareikšta, kad susiprasti šiais reikalais, kurie yra ne principinio, o organizacinio pobūdžio, bus nesunku, radus bendrą kalbą pagrindiniais reikalais. Nesuradus pagrindo principiniais reikalais, galima, žinoma, kalbėtis technikiniais reikalais, bet čia atvykusių Vliko narių ne tas yra tikslas. Besiaiškinant Dr. Karvelis iškėlė įsakmiai klausimą, ar p. Loz. palaiko vakar aptarto užsienio politikos reikalams bendro organo įkūrimą, kad jokie politiniai žygiai nebūtų daromi, kol jie nebus to organo aptarti, pareiškiant jam savo nuomonę. P. Loz. atsakė, kad savo vakarykščio nusistatymo nepalaiko. Tuo būdu atkrito reikalas bet ką kalbėti. Iš mūsų pusės pasitarus buvo prieita nuomonė: jokio analizo Loz. įteiktų pasiūlymų nedaryti. P. Loz. buvo įsakmiai pasakyta, kad jo pasiūlymai bus pateikti Vlikui taip, kaip jie surašyti.

Pasikalbėjimų metu išryškėjo, kad susidariusios padėties akivaizdoje gali būti pasirašyti tik trumputis komunikatas ir toks pat protokolas. Dėl galutinės jo redakcijos buvo sutarta kalbėtis po pietų 15.15 val.

16. P. Loz. reikalavo, kad būtų įdėta (į komunikatą Red.), kad jis čia atvykęs rezistencijos reikalais. Mūsų buvo nurodyta, kad mums yra nežinomas jo kelionės tikslas. Kadangi jis tai ypatingai akcentavo, sutikome, kad būtų įdėta, pasakant kartu, kad Vliko atstovai čia atsirado p. Balučio paskatinti. Be to, p. Loz. įteikė priede jungiamą laišką (Nr. 3), kad jam būtų labai malonu, jeigu pirmoje eilėje būtų kalbama naujo susitikimo proga apie rezistencijos biurą ir konferenciją. Iš mūsų pusės buvo paskaityta priede jungiama deklaracija, kurią išklausius nebuvo daroma pastangų ją p. Loz. įteikti raštu.

Susitarta, kad kitas susitikimas įvyks rugpjūčio 10 deną. Tam tikslui p. Loz. atvyks į Pfullingeną. Jeigu kuri nors pusė tos datos negalėtų laikytis, ji privalo imtis iniciatyvos susitarti dėl kitos datos, bet kiekvienu atveju numatytas pasimatymas negalėtų būti nukeltas ilgiau kaip 5—6 savaičių laikui.

Pasirašius protokolą ir komunikatą (priedas Nr. 4) pasitarimai buvo baigti 1951. 6. 26. apie 17 val.

Niekam neatsakingas šefas

PRIEDAS Nr. 1

Pasiūlymai dėl kaikurių susitarimo pagrindų

1. Lietuvos konstitucija tegali būti pakeista, atstačius Lietuvos valstybės nepriklausomybę.

2. Lietuvos Diplomatinė Tarnyba ir Lietuvos Diplomatijos Šefas nėra subordinuoti jokiam veiksniui ir veikia savarankiškai. ("ir veikia savarankiškai" Lo. sutiko išleisti. Red.)

3. Santykiai bei susisiekimas su svetimomis vyriausybėmis yra Diplomatinės Tarnybos ir Diplomatijos Šefo kompetencijoje.

4. Vlikas nėra seimas ir neturi jo funkcijų. Vykdomoji Taryba nėra vyriausybė ir neturi jos funkcijų.

5. Vykdomosios Tarybos užsienio tarnyba panaikinama. Kitos Vykdomosios Tarybos tarnybos pavadinamos skyriais.

6. Diplomatinė Tarnyba ir Diplomatijos Šefas, vykdydami savo uždavinius nurodytus 3-iame punkte, ir Vlikas, užsiimdamas tarptautiniais klausimais, glaudžiai bendradarbiauja tarpusavyje ir su kitomis organizacijomis. (Bendradarbiauja — reiškia, keičiasi nuomonėmis. Red.)

7. Suvienodinti ryšiams, kurie

KAIP ĮGALIOJIMŲ REIKALĄ SUTVARKĖ LATVIJOS VYRIAUSYBĖ

Ministerių Kabinetas gegužės 17 d. posėdyje nutarė:

1. Jei dėl karo aplinkybių nebūtų galima palaikyti ryšių su Latvijos diplomatinėmis bei konsularinėmis misijomis Vakarų Europoje, suteikiami Latvijos pasiuntiniui Londone Karoliui Zariniui ypatingieji įgaliojimai.

2. Užsienių Reikalų Ministeris atitinkamu potvarkiu pasiuntiniui Londone nustatys šių įgaliojimų veikimo pradžią ir nurodys jų kompetenciją (uždavinius).

3. Jei Užsienių Reikalų Ministeris būtų techniškai sukliudytas patvarkyti pasiuntinį Londone, tai ypatingieji įgaliojimai automatiškai, įsiteisėja. Tam patikrinti pasiuntinys Londone telegrama užklausia Užs. Reikalų Ministerį ir, per 24 valandas negavęs atsakymo, veikia ypatingaisiais įgaliojimais iki tam laikui, kol atsistatys ryšiai su Užs. Reikalų Ministerija.

4. Pasiuntiniui Londone Karoliui Zariniui suteiktieji ypatingieji įgaliojimai liečia visas Latvijos diplomatines bei konsularines misijas, išskyrus misijas Etijoj, Lietuvoj, Suomijoj, Švedijoj, Vokietijoj ir Sovietų Sąjungoj.

5. Pasiuntiniui Karoliui Zariniui šių ypatingųjų įgaliojimų veikimo metu mirus arba nustojus veikimo laisvės, šiuo nutarimu jam suteiktieji ypatingieji įgaliojimai pereina Alfredui Bilmaniui, Latvijos Pasiuntiniui Jungtinėse Valstybėse.

6. Ypatingieji įgaliojimai suteikia šias teises:

(a) savo geriausiu supratimu (atsakomybe) atstovauti Latvijos interesams visuose kraštuose, išskyrus Estiją, Lietuvą, Suomiją, Švediją, Vokietiją ir Sovietų Sąjungą.

(b) Tuo tikslu teikti saistančių patvarkymų visoms Latvijos misijoms, išskyrus aukščiau minėtose valstybėse.

(c) Naudoti valstybės lėšas ir kilnojamąjį bei nekilnojamąjį turtą, esantį atitinkamų misijų žinioje.

(d) Laikinai atšaukti iš pareigų pasiuntinius ir visus kitus misijų tarnautojus.

(e) Likviduoti misijas, išskyrus misiją Jungtinėse Valstybėse.

(f) Skirti delegatus susirinkimams bei konferencijoms.

(g) Tais atvejais, kai šių teisių vykdymas būtų sukliudytas, šiuos įgaliojimus naudoja Alfredas Bilmanis.

---

palaikomi Vliko ir Lietuvos Rezistencijos Tarnybos Užsienyje, steigiamas specialus biuras, kurį sudaro Diplomatijos Šefas - pirmininkas, Vliko atstovas ir ryšininkai su sritimis X, Y ir Z—nariai.

8. Kuo plačiausios visuomenės dalyvavimui tautinėje veikloje patikrinti, kasmet šaukiama konferencija, kuri svarsto tautos reikalus ir organizacinius klausimus užsienyje. Konferencijoje dalyvauja Krašto Rezistencijos organizacijų, VLIKo, PLB, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus, Lietuvos Rezistencijos Santarvės atstovai, Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarai, Lietuvos Diplomatijos Šefas ir Diplomatiniai atstovai, o taip pat organizacijų atstovai ir asmens, dėl kurių dalyvavimo bus susitarta tarp Vliko ir Lietuvos Diplomatijos Šefo.

Šiais metais tokią konferenciją šaukia Diplomatijos Šefas ir Vlikas ne vėliau kaip už 3—4 mėnesių.

Visados siekdamas susitarimo, aš esu pasiryžęs tęsti tam tikslui reikalingą betarpišką pasikeitimą nuomonėmis.

1951 metų birželio mėn. 25 dieną

(pas) Lozoraitis
Lietuvos Diplomatijos Šefas

DARBAI ir

DIDIEJI NUSIKALTĖLIAI

Niurnbergo teismas naciams sudarė precedentą reikalauti atsakomybės ne tik iš vyriausybių ir vadų, bet ir iš jų įrankių, režimo pareigūnų, kai jie vykdė nusikaltimus prieš žmoniškumą. Tas precedentas negalės būti užmirštas, kai ateis laikas pasverti raudonųjų pareigūnų nusikaltimus.

Suminime čia vardais eilę aukštųjų nusikaltėlių Lietuvoje. Ne vietinio kilimo parsidavėlių, bet atsiųstų iš Maskvos jos valios vykdyti.

*

1944—45 į Lietuvą buvo perkeltos **Pirmoji Ypatingoji Specialios Paskirties Maskvos Šaulių divizija** su štabu Vilniuje. Jai vadovavo gen. **Vetrov.** Buvo atkelti taip pat 23, 24, 94 ir 97 NKVD pasienio daliniai. Buvo sudarytos dar gausios milicinės formacijos ir vadinamieji "liaudies gynėjai" (žmonių vadinami stribai). Pritrauktas dar vietinis kompartijos aktyvas ir kariniai daliniai, įskaitant raudonosios armijos dalis. Vis tai buvo skirta lietuvių tautos pasipriešinimui palaužti ir masinėms egzekucijoms vykdyti. Iš augščiau minėtų dalinių buvo sudarytos baudžiamosios formacijos.

Daliniai buvo išskirstyti po visą Lietuvą, ypačiai Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Trakų, Panevėžio, Tauragės ir Jurbarko rajonuose. Visa Lietuva buvo suskirstyta į vadinamus operatyvinius sektorius, kurių kiekvienam vadovavo operatyvinio sektoriaus viršininkas. Paprastai jis būdavo ir to sektoriaus Sovietų Sąjungos NKVD viršininkas, o kartais prityręs operacijų specialistas raudonarmietis. Tokiais viršininkais yra buvę — gen **Vetrov**, gen. **Bičkovskij**, Sov. S-gos herojus pulk. **Medvedev**, 95 pasienio dalinio vadas pulk. **Skrodumov** ir kiti.

Prie Lietuvos KP(b) CK buvo įkurtas organizacinis biuras, kuriam vadovavo VKP(b) CK narys **Suslov**, dabartinis Sovietų Sąjungos KP CK sekretorius. Šis organizacinis biuras buvo tikrasis VKP (b) CK organas Lietuvoje. Jam buvo subordinuotas Lietuvos KP(b) CK.

Suslov priklausė tiktai Maskvos, ir visi jo įsakymai bei potvarkiai buvo privalomi Lietuvos partinės tarybinės valdžios organams. Šio "orgbiuro" paskirtis buvo pagreitinti Lietuvoje sovietinio režimo įvedimą, išplėsti kompartiją po visą teritoriją, kuo greičiau likviduoti lietuvių pasipriešinimą ir fiziškai sunaikinti Lietuvos partizanus "Orgbiuras" naudojosi visoje Lietuvos teritorijoje neribotomis teisėmis.

Už kovą su "banditizmu", kaip bolševikai vadina rezistencinį ir partizaninį sąjūdį, buvo atsakingas vidaus reikalų komisaras **Bartašiūnas** (dabar jo vietoje yra jau senas NKVD agentas Gailevičius), kuriam buvo priskirtas didelis operatyvinių darbuotojų ir NKVD vadų štabas.

Šiaip paruoštos didelės masės enkavedistų ir raudonosios armijos Prienų ir Rudninkų miškų rajonuose net su aviacijos ir artilerijos pagalba buvo mestos ištisiems mėnesiams "banditų" gaudyti. Tačiau lietuvių partizanai buvo nepagaunami ir nesusekami. Jie pasitraukdavo nuo baudžiamųjų būrių. Bol-

IDĖJOS

ševikai kaltino vietinius gyventojus, kad jie suteikia partizanams visas žinias apie baudžiamosios ekspedicijos pajudėjimą. Savo ruožtu bolševikai įsitikino, kad užverbuoti agentų tarp vietinių gyventojų bolševikams buvo sunku. Maža ką gelbėjo papirkimams skirtos didelės pinigų sumos, atsilyginimas drabužiais, avalyne, maistu. Taip pat nepadėjo nė grasinimai, kankinimai, žudymai. Bolševikų vadai pripažino, kad lietuvių "liaudį" sunku įjungti į NKVD žvalgybos tinklą. Net ir negausūs agentai, negalėję išvengti to tinklo, vertingų žinių neduodavo.

Per kelis mėnesius kariuomenės daliniai išvargo, o Sovietų valdžia nei VKP(b) CK norimų rezultatų nesulaukė: sovietinio režimo "įtvirtinti" Lietuvos teritorijoje nevyko, ir "lietuviški banditai" tebeveikė.

-•-

1944 m. vieną rugsėjo naktį Panevėžyje įvyko ypatingai slapti operatyviniai pasitarimai. Juose dalyvavo operatyvinių sektorių viršininkai, dalių vadai bei jų pavaduotojai žvalgybos bei politiniams reikalams, teritorinių NKVD organų viršininkai. Dalyvavo taip pat vidaus reikalų komisaras Bartašiūnas ir Lietuvos KP(b) CK narys Sniečkus. O svarbiausia—čia buvo atvykęs Sovietų Sąjungos vidaus reikalų komisaro pavaduotojas **Kruglovas,** turįs plačius Berijos ir Stalino įgaliojimus. (Kruglovas buvo senas operatyvinis darbuotojas, ilgametis Berijos mokinys ir draugas. Iki 1946 jis buvo Berijos pavaduotojas, nuo 1946 Sov S-gos vidaus reikalų ministeris, po Stalino mirties jis buvo paskirtas vidaus reikalų viceministeriu, t. y. Berijos pavaduotoju; Beriją likvidavus jis vėl vidaus reikalų ministeris).

Taigi šis Kruglovas slaptame Panevėžio pasitarime trumpai sutraukė kelių mėnesių kovos su lietuviais balansą. Jis darė priekaištų Lietuvos KP(b) CK ir asmeniškai Sniečkui bei vidaus reikalų komisarui Bartašiūnui. Jis pareiškė, kad VKP (b) CK politbiuras ir Stalinas nesą patenkinti kovos rezultatais ir sovietinės tvarkos "įtvirtinimu" Lietuvoje. Toliau Kruglovas davė konkrečius nurodymus. Esą atėjęs laikas nuo žodžių pereiti prie veiksmų. Nedelsiant reikią suregistruoti visą "banditinį lagerį". Jam priklausą — buožės ir kiti pasiturį ūkininkai, lietuviškoji inteligentija, "banditų" šeimos ir jų giminės, taip pat asmenys, palaiką ryšius ir teikią materialinę pagalbą jiems. Reikią šį visą "lagerį" suregistruoti ir ištremti į tolimąsias Sovietų Sąjungos sritis.

Kruglovas iš kitos pusės siūlė sustiprinti agentūrinę veiklą, drąsiau verbuoti į agentūrinį-operatyvinį tinklą asmenis, turinčius ryšių su kontrevoliuciniu pogrindžiu, taip pat "banditų" gimines ir šeimos narius; negailėti pinigų ir kitokių materialinių išlaidų tam reikalui; nevengti įvairių verbavimo metodų—papirkimo, grasinimo, apgavystės, apeliavimo į patriotinius jausmus, kompromitacinės medžiagos ir kt.; nebūti sentimentaliems tardant "banditus", jų ryšininkus, gimines ir kitus tautinio kontrevoliucinio pogrindžio dalyvius; naudoti visokius metodus, kurie tik duotų 'teisingus' ir svarbius parodymus.

Paskui Kruglovas įsakė suaktyvinti karinių pajėgų veiklą — pravesti masines vietovių, miškų, raistų, laukų ir gyvenamųjų punktų kratas; iššifruoti pogrindžio štabus, bunkerius, sandėlius, slėptuves, nevengiant kautynių ir stengiantis į jas įtraukti "priešą". Tokių kratų metu rastus pasislė-

pusius asmenis, net ir beginklius, bandančius bėgti ar slėptis, laikyti "banditais", — sunaikinti. Jei bėgantieji mėgintų slėptis atskiruose ūkiuose, vienkiemiuose ar kaimuose — laikyti tuos kaimus ir vienkiemius priklausant "banditams" ir juos sudeginti. Gyvulius ir paukščius — perduoti vietinių partinių organų vadovybei.

Baigdamas pasitarimą, liaudies komisaro pavaduotojas Kruglovas perdavė Sov. S-gos vidaus reikalų komisaro įsitikinimą, kad VKP(b) CK ir Sovietų valdžios skirti uždaviniai Lietuvos tarybų valdžiai būsią greitu laiku įvykdyti, kad Lietuvoj bus įvesta sovietinė valdžia, kad bus išnaikintas "banditizmas" ir kad visoje sovietinės Lietuvos teritorijoje bus sudarytos "partinių sovietinių organų veiklai normalios sąlygos."

-•-

Po to pasitarimo visoje Lietuvos teritorijoje pradėta vykdyti Kruglovo instrukcija.

Prasidėjo ištisas dienas trunkančios vietovių kratymo akcijos, suėmimai, nežmoniški NKVD karininkų vykdomi suimtųjų tardymai su kankinimais. Šautuvų buožių smūgiai ir jų užraktų pagal komandą 1-2-3 žvangtelėjimas mirtinai gąsdino tardomuosius; metaliniai guma aptraukti "bananai", bizūnai, kumščiai turėjo išgauti prisipažinimus.

Suliepsnojo vienkiemiai ir kaimai. Atimtus gyvulius dažniausiai sudorodavo patys kareiviai, kurie dalyvaudavo toje akcijoje.

Prasidėjo masinės lietuvių deportacijos į tolimąsias Sov. Sąjungos sritis.

Sovietų pareigūnams rodės, kad akivaizdoje suėmimų, deportacijų, kankinimų, tekančio kraujo, partizanų vadovybė ėmė trauktis į gilesnį pogrindį, laikinai silpninti aktyvų pasipriešinimą, dalį kovotojų atleisdama ir saugodama savo kadrus ateičiai. Tuo pasinaudodama, Maskvos valdžia Lietuvos teritorijoje stengiasi įvesti sovietinį režimą visu platumu.

Tačiau matė taip pat, kad galutinis "banditizmo" klausimas liko neišspręstas. Kova vyksta toliau ir slaptai, nors ir mažesniu mastu. MVD agentai pastebi, kad partizanai turi savo buveines, bunkerius ir kad jie pagrobia ar likviduoja atskirose vietose vietinių organų atstovus: rajonų partijos komitetų sekretorius, vykdomojo komiteto pirmininkus ar slaptus MVD agentus. Tačiau MVD organai esą nustebinti, kad partizanai daugiausia naikiną savuosius išdavikus, lietuvių tautybės komunistinį aktyvą. Mažiau liečia kitataučius, laikydami juos aklais sovietų valdžios įrankiais.

Lietuvos teritorijoje kovai su partizanais skirti dabar teritoriniai MVD organai, kurių pagrindą sudaro dvi specialios paskirties operatyvinės divizijos, būtent, antroji ir ketvirtoji, kurioms vadovauja generolai **Vetrov** ir **Pijaščev**. Divizijų štabai yra Vilniuje ir Šiauliuose. Divizijų dalys yra išskirstytos po įvairius Lietuvos miestus ir miestelius.

1950 vėl buvo atvykęs Kruglovas ir vadovavo kovai su Lietuvos "banditizmo vadu", slapyvarde Miškiniu, Prienų miškuose.

Kaip taisyklė — partizanai gyvi nepasiduoda. Tačiau pasitaiko jų paimti sužeistų ir negalinčių pasipriešinti. Pasipriešinimo jie nemeta net ir patekę į MVD tardymo kameras. Dažnai savo gyvenimą baigia vadinamose KPZ (Kamera Predvaritelnavo zakliučenija), ar kokiu stiklu persipjaudami gyslas, ar savo skalbiniais pasikardami, nedavę parodymų.

MOTERIS LIETUVOJE

LIETUVOS moters padėtis yra ypatinga, nes Lietuva yra okupuota, atitverta nuo Vakarų pasaulio ir priversta gyventi pagal Sovietų Sąjungos režimą.

Sovietų Sąjungos konstitucija apie moterį sako: "Moteris Sovietų Sąjungoje turi lygias teises su vyrais visose srityse—ūkinėje, valstybinėje, kultūrinėje, visuomeninėje bei politinėje" (122 str.).

Yra moterų deputačių, įstaigų viršininkių, traktorisčių, karių ir tt. Su teisėmis sulygintos ir pareigos, nors apie jas konstitucijoje ir nekalbama. Ką tai praktiškai ir konkrečiai Lietuvoje reiškia, iliustruoja moters pasireiškimas atskirose srityse.

Darbe. Neištekėjusi mergina, jei nelanko mokyklos, negali prie tėvų gyventi be darbo fabrike. Sulaukusi 16 metų, ji gauna pasą ir turi turėti darbą, kitaip jai nebus pripažinta teisės gyvenamojo buto plotą.

Darbe moteris dirba tuos pačius darbus kaip ir vyras — pramonėje ir statyboje, sakysim, prie plytų, durpių gamybos, miško kirtimo bei išvežimo, namų statybos. Ji laiptais nešioja plytas statomiems namams ant savo pečių į kelintą aukštą sykiu su vyrais.

Darbo norma jai ta pati kaip vyrui. O tos normos yra didelės ir vyro jėgoms, tad moteris turi ypatingai stengtis, kad neatsiliktų, nes už tai bus ne tik jai vienai atlyginimas sumažintas, bet nukentės ir visa brigada, neatlikdama jai nustatytos darbo normos.

Uždarbis tokis pat kaip vyro. Bet jis toks nedidelis, kad vienam žmogui vos pakanka prasimaitinti. O su šeima — jokiu būdu. Tad tiek vienam, tiek kitam tenka vogti iš einamosios gamybos ir pardavinėti laisvojoje rinkoje. Kai sugauna, moterims lygiai su vyrais, priteisia po septyneris metus kalėjimo.

Sunkesnė padėtis nei fabrikuose yra kolchozuose. Ten moterims tenka didžioji darbų dalis, nes daugumas jaunesnių vyrų paimti į kariuomenę ar išvežti. Darbams telikusios moterys, seniai bei vaikai. Moterys kolchoze labiau ir išnaudojamos nei fabrike. Fabrike, atlikęs normą, gausi nustatytą atlyginimą. O kolchoze atlyginama už atliktus vadinamus "darbadienius". Praktiškai tų darbadienių apskaitymas yra tiek komplikuotas, kad palieka daug vietos brigadininko nuožiūrai ir savivalei. Tad moteris kolchoze niekad nežino, kiek jai darbas bus paskaitytas ir atlygintas.

Šeimoje. Okupacinis bei sovietinis režimas sudarė šeimos gyvenimui naujas problemas. Pirmoji — tai galimybė ištekėti, sukurti šeimą.

Ištekėti lietuvei už lietuvio pasunkėjo, nes sumažėjo vyrų skaičius. 18 metų vyrai jau imami į kariuomenę ir išvežami į kitas respublikas. Bent trejiems metams, nes tiek trunka tarnyba pėstinin-

---

MVD atkreipė dėmesį, kad kova su partizanais ir patiems kareiviams per ilgą laiką paliko įtakos. Kareiviai nebe tokios dvasios kaip 1944—45. Daugelis jų, įskaitant ir karininkus, jaučiasi esą režimo įrankiai prieš gyventojų interesus ir prieš savo klasės brolius. Todėl įsakymai vykdomi paviršutiniškai — kad tik būtų atliktas partijos ir valdžios įsakymas. Esti kareivių, puskarininkių ir net karininkų, kurie dezertyruoja.

Nusikaltėlių įsakymai vykdyti naujus nusikaltimus jų sąžinei daros nebepakeliami. **ELI**

kuose. Kitos ginklų rūšys trunka 5 ar net 7 metai, o atsitinka, kad baigdamas pėstininkų tarnybą esti pervedamas į kitas ginklo rūšis, ir prisideda vėl eilė metų. Dalis tų, kurie mėgino išvengti karo tarnybos, atsiduria miškuose.

Tekėti už atvykusių ar atgabentų rusų lietuvės vengia. Skiria religiniai ir patriotiniai motyvai. Nedaugelis ištekėjusių už rusų patyrė savotiškas gyvenimo tragedijas, kada vyras rusas staiga dingdavo, palikdamas moterį su vaiku, arba kada iš Rusijos staiga atvykdavo moteris ir čia rasdavo vyrą jau su kita gyvenant.

Nauja padėtis sudarė ir sąžinės konfliktų lietuvėms, kurios iš tradicijos ir įsitikinimo yra religingos ir nepripažįsta sau kitokios santuokos kaip tik bažnytinę. Sovietinis režimas formaliai nedraudžia po civilinės santuokos priimti moterystę dar bažnyčioje. Bet praktiškai daugeliui padaro ją neįvykdomą, nes apkrauja ją dideliais mokesčiais. Sakysim, už civilinės santuokos aktus reikia sumokėti valdžiai apie 6 rublius, o už bažnytinę santuoką dar tai pačiai valdžiai reikia pridėti 600 rublių. Ir priešingai, kas demonstruoja komunistinio antireliginio gyvenimo formas, gauna premijas. Vienas milicininkas (Krosnos miestelis) savo mirusios žmonos karstą apdengė raudona vėliava ir procesijoje pats nešė kryžiaus vietoj Stalino paveikslą ir už tai gavo 500 rublių premiją.

Pačia skaudžiausia problema yra virtęs vaikų auklėjimas. Nėra įstatymo, kuris ištekėjusią ir vaikų motiną verstų dirbti. Ji turi teisę pasilikti namie ir auklėti vaikus. Tačiau yra kitas įstatymas, paties gyvenimo diktuojamas — kad žmogui reikia valgyti. O vyro darbo šeimai išmaitinti nepakanka. Tad praktiškai tik aukštųjų valdininkų ir partijos pareigūnų žmonos gali pasinaudoti teise vaikus pačios auklėti. Vidutinė moteris yra priversta eiti į darbą. Kur tad jai dėti vaikus?

Miestuose yra darželiai. 1950 metų potvarkiu įsakoma ir kolchozuose išrinkti moterų tarybas, kurių uždavinys — įrengti vaikų darželius ir lopšelius. Tačiau šalia šio tauraus uždavinio yra dar kitas — auklėti tiek pačias motinas, tiek jų kūdikius komunistiškai. Tai turi būti daroma rafinuotai. Sakysim, nurodoma, kad vaikus valgydinant tokiame darželyje, jos vedėja turi kalbėti vaikams, kad tos maisto dovanos tai tėvo Stalino (buvo!) ir komunistų partijos; kad partija labiau vaikučius myli nei tėvai, nes jei tėvai daugiau mylėtų, tai jie daugiau dirbtų ir daugiau uždirbtų, ir vaikai geriau valgytų. Sąmoningai griaujant tėvų autoritetą darželiai turi pririšti vaikus prie partijos. Tai patyrusios, kolchozuose motinos geriau vedasi ar nešasi vaikus į laukus, į darbą, kad tik nereiktų atiduoti į tokius darželius.

Tremtyje ir rezistencijoje

Lietuviška šeima yra pastovi ta prasme, kad Lietuvoje ir lig šiol maža divorsų. Kiek spaudoje skelbiamos divorsų bylos, minimos veik išimtinai rusiškos, ne lietuviškos, pavardės. Tačiau lietuviška šeima dabar labai nepastovi kita prasme — kad ją suardo, išdrasko prievarta, suimant atskirus šeimos narius ar deportuojant ištisas šeimas į Rusiją, kur šeimos galva nuo žmonos ir vaikų atskiriamas. Lietuvoje yra nemažiau 60% šeimų, kurios yra arba visai išdraskytos arba netekusios vieno bei kito šeimos nario.

Apie deportuotas šeimas, o šiuo konkrečiu atveju moteris, neranda reikalo slėptis nė sovietinė spauda. Tik ji stengiasi nutylėti, kad tai

prievarta išvežti tie dešimčiai tūkstančių Lietuvos moterų. Komunistinė "Tiesa" jau 1947 m. 3.5 rašė: "Tūkstančiai Lietuvos moterų išsievakuavusių (pabraukta mūsų) į Tarybų Sąjungos gilumą, ėmė dirbti fabrikuose, atlikdamos fronto užsakymus, kitos dirbo statybose kolektyvinių ir valstybinių ūkių laukuose".

Kokis ten deportuotų moterų gyvenimas, yra pakankamai atvaizduota JT "Ad Hoc komiteto" raporte, kuris yra paskelbtas. 1953.

Lietuvos moterų dalis nuėjo į rezistenciją prieš sovietinį okupantą sykiu su vyrais. Jos ten atlieka didelius darbus kaip ryšininkės tarp legalaus gyvenimo ir partizanų, kaip gailestingosios seserys. Bet netrūksta ir tokių, kurios kovoja su ginklu rankoje. Dokumentinėje knygoje "Partizanai už geležinės uždangos" nurodyta pakankamai pavyzdžių, kur vyras ir žmona abudu kaujasi vienas šalia antro apkase. Enkavedistų apsupti, ir kai vyras šalia kulkosvaidžio nukrinta, ginklą perima žmona, iki tas pats likimas ištinka ją.

Nors pasaulis labai suvienodėjęs, bet kiekviena šalis turi savų problemų ir susikuria savo žmonių ypatingus paveikslus. Carinės Rusijos okupuota Lietuva davė moterį, kultūros istorijoje vienintelę, išreikštą tokiu simboliu: moteris prie ratelio moko vaiką lietuviškai melstis ir lietuviškai iš knygos skaityti. Tai simbolis moters, parodžiusios pasipriešinimą kultūrinėj dirvoj carinei priespaudai.

Bolševikinės Rusijos okupacija Lietuvoje dabar sukūrė du naujus tipus moters. Vienas artėja į šių laikų Joannos d'Ark herojinį tipą. Kitas — jį nuspėsim prisimindami pergyvenimus motinos, kai jai iš rankų išplėšia vaikus, kai mato juos nužudytus ir miestelio aikštėj pamestus, pergyvenimus deportuotos motinos, kai ji girdi per miegus savo vaiką prašantį duonos, tik duonos. Šios moters — motinos tipas artėja į tą, kurią vadinam Sopulingąja Motina

Ir tokių moterų Lietuvoje daug daugiausia . . .

(Iš R. Žukauskaitės skaityto pranešimo tarptautiniame mergaičių suvažiavime New Yorke, kuris susilaukė nuoširdaus atgarsio).

---

* 1952 m. Kaune buvo susekta moksleivių konspiracinė veikla ir daug mokinių suimta. Tardant paaiškėjo, kad mokiniai ir kitose mokyklose ėmę organizuoti slaptus būrelius įtakoje sovietinio rašytojo Fadejevo romano "Jaunoji gvardija", kuris buvo skirtas jaunimo bibliotekom. Po suėmimo švietimo ministerijoje buvę nemaža posėdžiauta dėl romano žalingos įtakos jaunimui.

* Mokytojas, atėjęs mokyklon, mokinius sveikina dabar taip: "Sveiki, mokiniai". Mokiniai turi atsakyti: "Sveiki, tamsta". Žodis "sudiev" liepiamas nevartoti. Jo vietoj sakoma: "Viso gero". Kelyje patiktus dirbančius sveikina ne senuoju "Padėk, Dieve", bet "laimingo darbo".

* Lietuvoje sunku rasti pastatą, kuris turėtų durų kabliuką. Viešo naudojimo namuose durų, langų, išviečių kabliukai bematant dingsta. Tai esanti brangi prekė.

Taip pat sunku gauti tokių prekių kaip puodai, samčiai, dubeniai, laiškam popieris ir vokai.

* Populiariausias šūkis tvorose ir ant sienų: "Visų šalių proletarai vienykitės prieš komunistus."

* Pastebėta vėl tyli sovietinė akcija tarp lietuvių Pietų Amerikoje, kad grįžtų į Lietuvą. Pora tokių asmenų yra žinomų, kurie iš Sao Paulo dingo.

PASAULYJE

EUROPOS HOMO ECONOMICUS

Laisvuose turistiniuose pasikalbėjimuose keliaujant per daugelį Europos kraštų šią vasarą teko patirti Europos ūkinio sektoriaus žmonių galvojimą, kuris rodo to sektoriaus siekimus ir jų didesnę ar mažesnę įtaką politinių įvykių eigai. Šiuo keliu surankiotos gyvenimo miniatūros su jų idėjomis bei nuotaikomis gali papildyti ir paryškinti vaizdą apie Europą, kurį šiaip susidarome iš spaudos.

Europos tautų tarpusavio meilė. Olandijoje buvo gėlių šventė. Joje pačių olandų automobilių rodės mažiau nei čia atvykusių į svečius vokiečių. Bet olandai žiūri į juos šnairomis. Daugelyje viešbučių pasako jiems, kad vietų nėra. Spaudoje teko pastebėti, kad ir Norvegijoje pilna vokiečių turistų. Norvegai jais taip pat nepatenkinti. "Mes negalim pačioje Norvegijoje pajudėti, o nugalėtasis vokietis jau visur keliauja." Kitais žodžiais pasakys prancūzas, bet tas pačias nuotaikas apie vokiečius.

O vokiečiai — jie vaikšto dabar su guminiais padais, ramiai, švelniai, be senų laikų trankaus pakaustyto militaristinio bato. Tačiau ir darbininkas ir pramonės magnatas vokietis su pašaipa atsiliepia apie prancūzus. Prancūzai esą blogi šeimininkai; nemoką tvarkytis namie, o dar kolonijų norį. "Kam jiems tos kolonijos. Mes gyvenam be jų, nes dirbam. Ir jie gali apsieiti". Amerika blogai daranti, kad kišasi į Indokiniją ir remia prancūzų kolonializmą.

Nugalėto ir nugalėjusio skirtumas, buvusi okupacija neišnyko iš tautų pasąmonio. Kai nugalėtoji Vokietija atsikelia, Europos tautose ji nesuranda palankumo. Ir dėl to dabar nuo Europos vienybės yra toliau nei prieš keleris metus.

Europa ir Amerika. Vokietijos laivininkystės firmos savininkas pradeda pasakoti apie politiką. Esą Amerika blogai politines problemas sprendžianti, prieinanti prie jų klaidingai, nes nesiskaitanti su faktais. Negalima esą paneigti fakto, kad komunistinė Kinija reali jėga, ir Chiang Kaisheką remti esą juokinga. Pasitraukti iš Indokinijos, atsisakyti nuo paramos Prancūzijos kolonialistinei politikai, pripažinti ir įsileisti Kiniją į JT — štai esą tos realistinės politikos postuliatai.

Taip prašneko ne tik Vokietijos Homo Economicus, bet ir Olandijos, Belgijos, Švedijos. "Tačiau Amerika vis tiek yra mūsų artimiausias sąjungininkas", pramonės magnatas vokietis išreiškia bendrą vokiečių nuomonę apie Ameriką. Tik jau tas McCarthy — Europoje jis padarytas fašistu, izoliacionistu. Veltui aiškinsi, kad kova su komunizmu nėra fašizmas. Kad ir nieko apie McCarthy neišmano, bet savo nepasitenkinimą juo pareiškia.

Prancūzai pritvinkę kartumo Amerikai. Esą Amerika kurstanti, bet pati nieko nedaranti. Gal daugiausia sentimentalios pagarbos Amerikai pasako italai.

Anglijos salos arčiau Europos kontinentui nei Amerikos žemynas. Anglijos realistinė pirklinė politika Europos ūkio atstovui labiau suprantama ir labiau priimtina nei Amerikos idealistinė herojinė.

Europoje neteisingai supranta Ameriką, bet ir amerikietis nevisada supranta Europą. Dvi studentės amerikietės sėdėjo traukinio restorane, kai atėjo vokiečių kontrolierius, per sieną važiuojant, tikrinti dokumentų. Studentės buvo palikusios juos vagone. Viena iš jų ėmė garsiai piktintis, kad Europoje yra tiek daug sienų ir tiek visokių biurokratinio dokumentų tikrinimo.

Kontrolierius, išklausęs paprašė studentėms, kurios kitaip nemokėjo kaip tik angliškai, paaiškinti, kad Europoje biurokratizmo per sienas keliaujant labai nedaug; bet jeigu panelės studentės nori biurokratizmo patirti, tai tegul palaukia, iki jos grįš į Ameriką; tada kai jos atsidurs amerikiečių kontrolėje, jos supras, kas yra biurokratizmas. Pamoka buvo teisinga.

Europa ir komunizmas. Vokiečių plieno pramoninkas dėstė, kad komunizmas Vokietijoje nesanti jokia problema. Nepavojingas. Nes komunizmo nėra nei rytų Vokietijoje. Gal tik jaunimas daugiau per mokyklas sukomunistintas. Bet jis tikįs, kad Vokietija bus sujungta (kaip—neaišku), ir tada komunistiniai dabartiniai pareigūnai dings (pačiam galima susivokti, kad komunistų dabar vartojami koncentracijos lageriai, tada dar nebus išgriauti), o jaunimas bus perauklėtas. — Belgas šoferis atsargiai kalbėjo: esą Rusijoje jis nebuvęs, taigi apie komunizmą nieko tikro jis negalįs pasakyti; bet tame, kas apie jį pasakojama, galį būti daug propagandos. — Prancūzas Paryžiaus vieno viešbučio portje rodė laikraštį, kuriame didžiulės dvilinkos trilinkos uodegos laukia bilietų į Maskvos baleto gastroles. "Palaukit — sakiau tiems, kurie mane prašė parūpinti bilietų į baletą, — gal po metų be pinigų pamatysit gatvėse šokant 'kazačioką', o gal ir patys turėsit šokti". Prancūzui vokietis liko baisesnis už bolševiką. Mat vokiečius turėjo, o bolševikų dar ne. — Olandas prekybininkas: "Kam laikyti įtempimą tarp Rusijos ir viso kito pasaulio. Tokia politika Amerika traukia į karą. Santykius išlyginti galima prekybos ir bendradarbiavimo keliu". Gal dėl to buvo tokios nuomonės, kad buvo padaręs su Rusija pirmą prekybinį biznį. — Šveicarija — seniai žinomas neutralusis kraštas. Bet jos neutralumas tik tokis, kuris jai užtikrins taiką ir prekybą su geru pelnu, pagrindą jos gerovei. Visa kita jai yra antrinės vertės.

Žiūrėdamas pro prekybinės naudos akinius, Europos Homo economicus nemato tokio didelio bolševizmo pavojaus, o naudą iš santykių su bolševikiniais kraštais savo kišeniuje jaučia realią. Vardan jos nesiryžta savo žvilgsnio pratęsti už šios dienos į rytdieną. Ne be pagrindo žurnalistas Lawrence, grįžęs iš Ženevos į Ameriką, rašė, kad Europos didžiausia liga yra jos materializmas.

Socialinis-ūkinis klausimas Europoje. Olandijos darbininkas aprūpintas visais civilizacijos patogumais; gyvenimo standartas aukštas. Aukštesnis nei Vokietijoje. Bet ir Vokietijoj ūkinio gyvenimo jau nepalyginsi su tuo, kuris buvo prieš keleris metus. Vokietis darbininkas jaučias geriau gyvenąs nei kur kitur. Jam imponuoja politinis-moralinis laimėjimas, atėjęs su vadinamu Mitbestimungsrecht, kuris įvedė darbininkų atstovą į įmonės administraciją. Sakysim, fabriko administracijoje yra keturi direktoriai; vienas iš jų yra unijų rinktas ir apmokamas fabriko (120,000 DM per metus). "Keno jis interesus gina?" buvo paklaustas tokios įmonės šoferis. "Jis yra mūsų atstovas", atsakė. "Bet jeigu tu gauni valandai 2,5 DM ir nori gauti 3 DM, tai eini pas savo atstovą direktorių ir prašai pridėti; ką jis tau tada atsakys?" buvo bandomas šoferis toliau. "Ogi jei tau nepatinka, tai pasijieškok kito darbo", geraširdiškai ir atvirai aiškino šoferis, bet jis buvo vis tiek patenkintas, kad jam tai pasakė "jo atstovas", kuriuo jis gali tikėti, o ne savininko atstovas, kuris "turi" darbininką išnaudoti ir kuriuo tikėti negalima. — Prancūzijoje socialine padėtimi daug daugiau nusiskun-

džia. Gal socialinio klausimo aštrumas padarė tai, kad prancūzai labiau susirūpinę savo kasdieniniais reikalais, ne bendresne politika. Net Dienbienphu žuvimas buvo priimtas vėsiai. Italijoje stato daug naujų namų — turtingiems ir darbininkams. Jausti ūkinės pažangos — kur anksčiau darbininkai rankom kuopė ryžius, dabar traktoriai. Tačiau socialinis skirtumas neperkoptas, bent mažiau nei Vokietijoje. Aristokratinis luomas jaučia savo specifines tradicijas ir jas pademonstruoja bent eidami į teatrą ir sukabindami ant savęs ne tik savo, bet ir paveldėtą papuošalų turtą. Tik sykiu yra išlikusi simpatinga italų tradicija — prisirišimas prie meno. Milano Scalos sezonas yra šventė visam miestui. Ten susirenka ne tik į teatrą imantriausiai pasipuošę, bet net gatvės sustabdomas judėjimas. — Kitaip atrodo Briuselyje, Belgijoje. Ten opera nebuvo pilna. Entuziazmo jokio, ir herbai apdulkėję, nevalyti. Už tat barai pilni. Belgas sumuša pasaulio rekordą — alaus išgeria daugiausia, daugiau už vokietį. Belgas didžiuojasi, kad jis ir sviesto daugiau suvalgo už amerikietį. Ūkinis interesas, biznis nusveria kitus.

Taip vienur gyvena geriau, kitur blogiau, bet socialinės pažangos, kuri mažina pagrindą socialinei neapykantai, daugiausia parodo Vokietija. O su socialinio antagonizmo nykymu slysta pagrindas ir komunizmui.

Pagaliau Europa ir Lietuva. Olandas, padaręs bizni su Rusija, visai nežinodamas, kad kalba su lietuviu, dėstė, kad Baltijos valstybių prijungimas turi būti pripažintas Sovietų naudai. Jam buvo pasakyta: "Kai Hitleris okupavo Olandiją, mes negalvojome, kad Olandija turi būti Vokietijai pripažinta." Į tai olandas tik pečiais patraukė, kad drįstama lyginti su Olandija. Panašiai dėstė vokietis laivininkystės atstovas, nors ir žinojo, kad su lietuviu kalba. "Politika remiasi realijomis", kalbėjo Homo economicus vokietis. Kitaip žiūrėjo italai — gal pasitaikė tokie, kurie buvo daugiau informuoti ir jautė didesnio sentimento Lietuvai. Panašiai ir ispanai.

Homo Economicus Europoje taip atsidėjęs savo kapitalui, kad jo didėjimu vertina visas kitas gyvenimo sritis. Tačiau gyvenime yra ir kitų žmonių, ir pasaulio likimą lemia ne jie vieni. Čia yra didžiausia viltis tų, kurie siekia laisvės, ir tų, kurie kovai dėl viso pasaulio laisvės vadovauja.

Dr. J. Kazickas

KO NORIME IŠ LAISVOJO PASAULIO

Laisvasis pasaulis paremia pavergtų kraštų kovą prieš sovietinę agresiją ir okupaciją, pvz. Amerika per Europos Laisvės Komitetą. Kad toji parama būtų tikslingesnė ir labiau pritikus kiekvienam kraštui, čia kartojame nusistatymą, kuris subrendo tarp tremtinių politinių veikėjų ir kurį suformulavo Lietuvių Biuletenis Nr. 4 (17).

*

1. Laisvasis pasaulis savo dėmesį sovietų pavergtiesiems kraštams turi nukreipti tik per sovietų pavergtųjų kraštų tremtinių politinį sąjūdį.

2. Patys tremtiniai turi padaryti viską, kad jų sąjūdis autoritetingai reprezentuotų pavergtojo krašto valią.

3. Laisvojo pasaulio prieškomunistinę programą rengiant ar sovietų pavergtųjų kraštų laisvinimo politikos gaires nustatant turi būti išklausytas ir tremtinių politinio sąjūdžio balsas.

4. Jei kurio sovietų pavergtojo krašto tremtinių laisvinimo sąjūdis nėra vieningas, laisvojo pasaulio parama turi būti nukreipta per tą laisvinimo sąjūdį, kuris reliatyviai veikliausias ir atsiremia platesniais visuomenės sluogsniais.

5. Tremtinių laisvinimo sąjūdis turi taip susitvarkyti, kad į sovietinių ar marionetinių pareigūnų žygius ar pareiškimus reagavimas šioje geležinės uždangos pusėje išeitų iš tolygių tremtinių veiksnių, pvz. į kurio marionetinio premjero kokį pareiškimą būtų atitinkamo krašto tremties premjero reakcija ir pn. Tada pavergtieji kraštai pajustų, kad laisvajame pasauly yra ir laisvai gali reikštis pavergtųjų kraštų vyriausybiniai organai, ir marionetinių organų autoritetas labai susilpnėtų pavergtųjų akyse.

6. Pripažinus pavergtųjų kraštų e g z i l i n e s vyriausybes, tolesnis žingsnis turėtų būti sukurti sovietų pavergtųjų tautų organizaciją, kokia yra Jungtinės Tautos — Pavergtosios Jungtinės Tautos.

7. Laisvojo pasaulio prieškomunistinėje radijo veikloje turi daugiau reikštis tremtinių laisvinimo sąjūdis, nes vieno ar kito krašto propaganda apie save sovietų pigiu b ū d u nuvertinama. Ypatingai tremties laisvinimo sąjūdžio įtaka turėtų būti sustiprinta į Laisvosios Europos Radiją, į jo liniją bei programą.

8. Laisvųjų kraštų imami visoki ekspertai sovietų pavergtųjų kraštų reikalams turi būti parenkami tik su tremtinių laisvinimo sąjūdžio žinia ir pritarimu.

9. Tremtinių laisvinimo sąjūdis turi ypatingai stengtis išplėsti bendradarbiavimą su savo krašto kilmės laisvųjų kraštų piliečiais, pvz. tremtinių lietuvių laisvinimo sąjūdis su lietuvių kilmės amerikiečiais.

10. Laisvasis pasaulis turi daugiau dėmesio skirti sovietų pavergtųjų tautų kultūros reikalams. Sovietai pavergtųjų tautų kultūrą naikina. Laisvasis pasaulis turi pareigą ją globoti per tremtinius.

11. Laisvasis pasaulis turi suprasti, kad pavergtųjų kraštų laisvės kovotojams pirmiausia rūpi savosios tautos laisvė atgauti. Todėl ir išlaisvinimo šūkiuose pirmiausia turi stovėti tautų apsisprendimas ir Atlanto Chartos principai, o tik po to gali eiti europinės ir kitokios federacijos šūkiai.

VIETOJ POLITINIO VERTINIMO

Birželio 25—29 ir vėl susitiko dvejopos politinės koncepcijos: Washingtono ir Londono. Atsilaikė pirmoji, išreiškiama šiais žodžiais:

Per šešeris karo metus kariniai sumetimai buvo vis labiau nustūmę į šalį moralę ir principus. Dabar, karui pasibaigus, pasaulyje turi vėl būti restauruoti principai ir moralė. JV šiuo atžvilgiu turi pasiimti vadovavimą. Mes, amerikiečiai, esam vienintelė didelė tauta, neišsekusi fiziškai nei dvasiškai Mums tenka vadovauti atstatant principus, kurie būtų veikimo gairės. Jeigu mes to nepadarysim, pasaulis nebebus vertas, kad jame gyventume. Mes žinome, kad mūsų planeta pasidarys nebegyvenama, jeigu žmonės savo fizinių galių nepajungs moralės įstatymams.

John Foster Dulles, 1954 m.

Kol ši politika bus vykdoma, optimizmas bus pagrįstas.

TREMTYJE

LIETUVOS-LENKIJOS SANTYKIAI

1. Politinių Studijų Klubo plotmėje

Lietuvos-Lenkijos santykių problema yra dviašmenė. Iš vienos pusės, šių santykių padorus sutvarkymas yra viena iš pagrindinių Lietuvos nepriklausomybės garantijų. Iš antrosios tačiau pusės, šie santykiai apsunkinti tokios bjaurios praeities hipotekos, kad kiekvienas bandymas juos spręsti dabarties sąlygų diktuojamomis prielaidomis tuoj kelia visokeriopų reminiscencijų, įtarimų ir tarpusavio nepasitikėjimo.

Nežiūrint į tai, dabartinė abiejų valstybių padėtis labiau negu kada nors beldžiasi į abiejų tautų tremties visuomenininkų bei politikų sąžines, kad ieškotų Lietuvos-Lenkijos santykiams abiem pusėm priimtino pagrindo ir juo atremto sprendimo. Todėl tenka nuoširdžiai sveikinti Politinių Studijų Klubo New Yorke iniciatyva Lietuvos-Lenkijos santykius judinti. Pradžią padarė prof. S. Sužiedėlis paskaita, su kurios mintimis pravers ir "Į L." skaitytojams susipažinti. Negalima ginčyti, kad Lietuvos-Lenkijos tarpusaviniams santykiams į gerą kelią įstatyti reikia ne tik abiejų pusių geros valios ir teisingo tarptautinės padėties įvertinimo, bet ir objektyvaus savo partnerio pažinimo.

Pradžioje prof. Sužiedėlis praeities Lenkiją charakterizavo kaip besienę valstybę. Praeitis lenkų neprikausčiusi prie pastovesnių sienų. Lenkai savo sienų dar tebejiešką. Jei nuo pačių lenkų tepriklausytų, jie esą vargu besustotų prie Oderio ir Neissės, o rytuose nebesusilaikytų šiapus Dniestro, šiaurėje stengtųsi prieiti Narvą, pietuose — Dunojų. Padalinimai lenkus užklupę anksčiau, negu jie suspėję susitelkti. Sienos buvę nepastovios. Po I-ojo pasaulio karo Pilsudskio kardas ir Dmowskio politika siekę ne tik plačių žemių iki pirmojo padalinimo, bet norėję paklupdyti ir kitas tautas — lietuvius, latgalius, ukrainiečius, gudus, čekus. Dėl to Lenkija buvusi atkurta be formos, nenatūrali, su dviem koridoriais (Vilniaus ir Dancigo), su terorizuojama Ukraina, lenkinamu Vilniaus ir Seinų kraštu. Dėl to Lenkija tesilaikiusi išviršinėmis priemonėmis, tampoma išcentrinių jėgų. Valstybę tapdę su lenkų tauta, nors turėję arti 30% nelenkų.

Lenkai, kaip esą žinoma, pirmuosius vakarietiškos kultūros daigus sodinęsi iš rytinio vokiečių daržo, todėl ir lenkų charaktery nemaža esą suvokietinto prūsiškumo. Greta slaviškų bruožų, lenkai turį gerą žiupsnį teutoniškos dvasios, šovinistinės kaitros, nepasotinamų žemės siekimų, veržlumo į rytus bei šiaurę. Kaip vokiečiai, lenkai visur iešką ir randą savo kultūros pėdsakų. Abeji pabrėžią savo ypatingą misiją kitoms tautoms. Abeji sirgę tuo pačiu pasipūtimu. Abeji žavėjęsi savo rasės poniškumu.

Savaime suprantama, kad su tokia tauta kaimynams esą nelengva taikoje gyventi ir rasti bendrą kalbą.

Lietuva pradėjusi atsikurti nuo apgraužto tautos branduolio, netgi neatgavusi etnografinių sienų. Atkūręs Lietuvą kaimietis. Lietuva buvusi diametraliai priešinga Lenkijai. Daug lenkų Lietuvos nesupratę. Ją laikę atskalūne nuo Lenkijos. Net lietuvių kalba kaikieno buvusi laikoma lenkų kalbos atplaiša, ir tai dar 1938 m. Lenkai vaizdavęsi Lietuvą kaip didžiosios Lenkijos tęsinį. Lietuvos egzistavimas, jų nuomone, griovęs Lenkijos egzistencijos pagrindus.

Lietuva išplėšusi teritoriją, kurią lenkai nuo Krėvos unijos laikę sava ir per kurią galėję prieiti prie Baltijos jūros. Lietuva atskyrusi Len-

kiją nuo Liepojos ir Rygos, nuo aplenkintos Latgalijos. O Lietuvos žemės reforma sugriovusi lenkiškos šlėktos ūkinį pajėgumą. Lietuva išjungusi sulenkintą Bažnyčią ir žavėjimąsi lenkų kultūra. Galima esą įsivaizduoti, kaip tatai turėję pažeisti lenkų didybės, ekspansijos ir mesianizmo polėkius.

Nepriklausomoji Lietuva Lenkijai sukėlusi tokį pat tragizmą, koks savo metu (suirus Kalmaro unijai) buvęs Skandinavijoje, išsiskyrus danams, norvegams ir švedams, arba atsidalinus siena portugalams nuo ispanų, arba atskilus Airijai nuo Anglijos. Pastarasis pavyzdys esąs ryškiausias: airiai kentėję nuo angliškų ponų; airiams esanti primesta anglų kalba; airiai turį vilnietišką Ulsterio klausimą.

Lietuva Lenkijai savo metu buvusi tas pats, kas Prūsija visai Vokietijai arba Graikija Bizantijai. Lenkija kitada rėmusis Lietuvos užkariautomis žemėmis, didėjusi Lietuvos žmonėmis ir laikiusis Lietuvos valstybine išmintimi.

Kokie Lietuvos santykiai būsią su Lenkija ateityje?

Lietuvių nusistatymas esąs aiškus: neduoti niekam daugiau nei savo žemių, nei žmonių. Lenkų repatriacija mums buvusi naudinga. Okupuotoji Lietuva, kaip esą žinoma, su bolševikine Lenkija ir Vilniaus klausimą išsprendusi. Bet ar pripažinsianti tai išlaisvintoji Lenkija? Atrodo, ne. Ji neatsisakysianti iš naujo siekti didelės valstybės.

Kai vokiečiai nusismelkę į rytus, o lenkus ėmę be pasigailėjimo žudyti, jie sakę: "Jei tik kada atsigriebsime, eisime iki Berlyno". Kai taip kartą Vilniuje vienas lenkas žurnalistas kalbėjęs, jam buvo pastebėta: "Gerai, atstatysime Gedimino ir Kazimiero Didžiojo santarvę: lenkai kaujasi vakaruose, lietuviai — rytuose". "To nebus", — atsakęs. "Aš žinau, — buvo aiškinama jam toliau, — Gediminas nuėjo iki Vyslos padėti Kazimierui atlaikyti vokiečių veržimąsi į Pamarį, bet Kazimiero ten nerado. Jūsų karalius padarė su vokiečiais sutartį ir Pamarį jiems užleido, pats patraukdamas į Voluinę, kur valdė Gedimino brolis Liubartas. Kazimieras jį laikė pavojingesniu priešu už vokiečius, dėl to prarado išėjimą į marias. Būtų nauja klaida, jei po karo ir vėl Lenkija norėtų į abu galu plėstis". Ir visdelto nepavykę to lenko įtikinti, kad siekiant Vilniaus, Lvovo ir Pamario pasisakoma už agresiją.

Lenkų skėtros norą didinanti ir Europos apsijungimo galimybė. Europos Federacijoj Lenkija nenorinti būti tik būgnininkas, o linkusi tapt dirigentu, bent rytų Europoj. Tam reikią didelės Lenkijos. Jei, karui praūžus, centro Europoj būtų steigiama kokia federacija, Lenkija vistiek esą stotųs ant savarankiškų kojų ir stengtųsi prie savęs kitus kabinti. Bent Lietuvos atžvilgiu federacijos skraiste esą būtų dengiama senoji unija. Jos lenkai nesą atsisakę. Jie ją paklotų nugalėtojams, braižant naują Europos žemėlapį.

Vistiek, ar dabartinė padėtis Centro ir Rytų Europoje keisis karu, ar revoliucija, lenkų būsią stipresnės jėgos ir jos nesivaržysią didesniems plotams užimti, nepaisant susitarimų. Tam esą įrodymų. Prieš praėjusias Kalėdas Londone lenkai minėję 35 metų sukaktį, kai Lvovas buvęs atimtas iš bolševikų. Minėjimą rengusi "Lenkijos pietų-rytų žemių sąjunga" (Związek Ziem Południowo-Wschodnich R. P.). Minėjimo šūkis: "Polski Lwow to pokoj w Europie". Minėjime kalbėjęs minėtos sąjungos pirmininkas, iš Ukrainos kilęs Adam Treszka, pabrėždamas būtinumą rytines žemes Lenkijai išlaikyti. O dabartinis egzilinės lenkų vyriausybės premjeras gen. Roman Odrzierzyn-

ski be kita ko pareiškęs: "Ukrainiečiai... savinasi Lvovą, o kartu ir Mažąją Lenkiją. Jie turėtų savo dėmesį nukreipti... ne į rytines Lenkijos žemes, bet į Žitomyrą, Kievą, Charkovą, Odesą, Dono baseiną..." Vadinasi, jūs eikite dar toliau į rytus ir nereikškite pretenzijų į tas savo žemes, kurias lenkai savinasi.

Gen. Anders savo knygoje "Armija tremtyje" ("An Army in Exile", London, 1949) rašąs: "Netekti Vilniaus ir Lvovo, tai reiškia prarasti lenkiškas žemes, kurios aplaistytos lenkų krauju ir buvo su ja surištos 600 metų... Ar Lenkija gali būti stipri be Lvovo žibalo? Ar Lenkija gali laikytis, jei Rusija paimtų Vilnių, Lietuvą ir rytų Prūsiją?..." Vadinas, gen. Anders turįs pretenzijų net į rytų Prūsiją, atseit, į visą Karaliaučiaus sritį.

Dabartinės lenkų egzilinės vyriausybės prezidentas Augustas Zaleskis 1949 m. Londono spaudoj pareiškęs, kad "1939 m. rudenį Vilnių perleidžiant Lietuvai buvo sulaužyta tarptautinė teisė". O toks Bostone lenkų leidžiamas "Kuryer Codzienny" apie Vilnių terašąs kaip apie lenkišką miestą. Jis taip pat dažnai įdedąs rašinių apie vadinamus "Lenkijos pakraščius": Latgaliją, Suvalkiją, Tešiną, Ukrainą, Gudiją...

Taigi lenkai neatsisakę ir neatsisakysią siekti Lenkijos nuo marių iki marių. O jei jų kėslai ir nepasisektų, jie esą keltų plebiscito reikalą ir spirtųsi, kad būt leista grįžti į Vilniaus kraštą visiems repatrijavusiems. Ir būsią vėl sprendžiamas nebe tik Vilniaus, bet visos Lietuvos klausimas.

Kaip apsisaugoti galimo pavojaus?

Pirmiausia reikią sekti lenkų veiklą, jų pareiškimus ir prireikus reaguoti. Lietuvą liečią dalykai neturį likt neatsakyti. Nereikią būgštaut, kad tai būsiąs disonansas bendroj kovoj su sovietais. Vienybė prieš bolševizmą neturinti būt mokama Lietuvos skriauda.

Toliau. Reikią jieškoti artimesnių ryšių su nuosaikesniais lenkų veikėjais. Tokių esą. Kanados lenkų suvažiavimas praėjusį rudenį Vilniaus klausimu suskilęs. Bendravimas ir aiškinimasis galįs duoti teigiamų rezultatų. Ypatingo dėmesio būtų verti tie lenkai, kurie save laiką "lietuviais" ir turį sentimento istorinei Lietuvai.

Išvis istorinė Lietuva reiktų daugiau atskleisti kaip valstybė, anais laikais "federavusi" kelias tautas. Ateitles rytų Europos federacijai istorinė Lietuva galinti būti geriausiu pavyzdžiu. Tuo atžvilgiu svetimieji istorinę Lietuvą permažai tepažįstą.

Svarus veiksnys mūsų santykiams su Lenkija esąs Baltijos valstybių apsijungimas. Tremtyje jis turėtų gauti visai konkrečius rėmus. Sunkumai reikią įveikti.

Nemaža rūpesčio mums galį sudaryti gudai, kurie savo žemėlapin sukrauną kartais iki 1/3 nepriklausomos Lietuvos, nekalbant apie Vilnių, Gardiną ar Suvalkus. Nemažą gabalą užimą ir Latvijos. Gudijos klausimas esąs svarbus Lietuvos-Lenkijos santykiams. Lietuva neturinti nuridenti gudų į Lenkijos sterblę. Su gudais radus kompromisą, Vilniaus klausimas nesudarytų problemos.

Bet ypatingai Lietuvai esanti svarbi Ukrainos nepriklausomybė. Vilnius ir Lvovas mus rišą. Ukrainiečiam reikią padėti atsilaikyti ties Curzono linija su Lvovu ir gretimom sritim.

Didelis nežinomasis ties Lenkijos likimu esąs Vokietijos veiksnys. Jis negalėsiąs neveikti ir Lietuvos-Lenkijos santykių. Lietuvos čia laukiąs opus ir sunkus uždavinys — išlaviruoti.

Pagaliau, kokia beatsikurtų Len-

kija, kad Lietuvos santykius su ja gebėtume geriausiu būdu tvarkyti, esą turime ją geriau pažinti. Nėra negalima, kad ateities Lietuva būsianti slavų apjuosta, slavų cholerišku, vylingų, nenuoseklių ir vislių.

2. Dr. Šaulio testamentinėse mintyse

Vienas iš geriausių Lietuvos-Lenkijos santykių problemos žinovų buvo laikomas velionis dr. J. Šaulys. Savo šiuo klausimu pažiūras paskiausiai prieš savo mirtį jis yra išdėstęs savo 47. 6. 23. laiške vienam mūsų diplomatų. Jis rašo:

— Turėjęs nemaža patyrimo su Lenkais, neskaitant tolesnės praeities, nors ir šio karo metu, aš esu pasidaręs didelis mūsų galimo su Lenkais susitarimo skeptikas. Iš antros pusės betgi negaliu neigti, kad šioks ar toks su mūsų pietų kaimynu sutarimas kaikuriais klausimais, turint omenyje mūsų geografinę padėtį ir iš jos plaukiančias išvadas, kaip lygiai mūsų bendrus gyvenamojo momento rūpesčius, būtų labai pageidaujamas.

— Šio karo metu yra tekę mums čia, dalyvaujant pp. S. L. ir E. T., vesti su Sikorskio atstovu ilgus ir pakartotinus pasikalbėjimus, kurių pasekmėje teko gauti šitokį Lenkų vyriausybės pareiškimą (42. V. 22): "Le Gouvernement Polonais, vivement intéressé à la cause de la Lithuanie indépendante, exprime sa ferme conviction que, conformément à la volonté inébranlable de la Nation Lithuanienne à son droit imprescriptible à l'indépendance, ainsi qu'aux dispositions de la Charte Atlantique, la République de Lithuanie, à l'issue de cette guerre, recouvrera le plein exercice de ses droits souverains" ir t.t.

— Gauti iš Lenkų sutikimą nustatyti jau prieš karui baigiantis tarpusavio sienas mūsų reikalavimų prasme, t. y. gauti Vilniaus pretenzijų išsižadėjimą, nežiūrint ilgų kalbų, mums nepasisekė, Lenkams aiškinantis, kad jiems karo metu daryti šitokie žygiai, dėl visokių principinių taktikos sumetimų, nesą visai galima. Net palankiausias mums Sikorskio tarpininkas, ir tas rado, kad **Vilniaus kl. tai esąs mūsų būsimų santykių funkcijos klausimas.** (M. p. Red.). Vadinasi, jei mūsų santykiai su jais būtų nustatyti priimtina jiems prasme, tai Vilniaus kl. nebesudarytų jokio sunkumo susitarti, kaip mūsų pageidaujama.

— Kad karo metu egzilinė Lenkų vyriausybė bijojo imtis žygių, kurie galėtų pasunkinti jos padėtį krašto ir jame vyraujančių nuotaikų atžvilgiu, galima visai gerai suprasti. Todėl tikėtis susitarti su Lenkais jau karo metu ar prieš galutinai nustatant Europos taikos statusą mums rūpimais principiniais sienų klausimais, kaip esu jau ir pernai per Berno pasitarimą pareiškęs, būtų tuščios svajonės.

— Kas su Lenkais gal reikėtų pamėginti susikalbėti, tai kontakto palaikymo reikalu, vedant abiem pusėm kovą už savo kraštų nepriklausomybės atstatymą. Tas kontaktas turėtų pasireikšti tam tikru konkrečiai nustatytinu bendradarbiavimu, stovint abiem pusėm ant nepriklausomybės ir lygybės pamato, ir išeinant iš bendrų reikalų, vedant abiem pusėm nepriklausomybės akciją. Visus kitus ateities klausimus reikėtų, man rodos, atidėti, palikus juos spręsti bendradarbiavimo atmosferoje ir sutarus gal vien, kad visi galimi ateities ginčo klausimai bus abiejų pusių rišami susitarimo keliu, taikiu būdu ir draugiškumo dvasioje. Tatai būtų, nereikia turėti iliuzijų, daugiau pium desiderium ir turėtų greičiau vien neneigtinos psichologinės reikšmės. Praeitis šiuo atžvilgiu pamokė mus, kad pažadais nevisada galima pasikliauti. Jų išlaikymas pareis daugiau nuo būsi-

mos bendros konjunktūros taip Europoje apskritai, taip mūsų padangėje ypatingai, o ne nuo geros kontragento valios, kurios nevisada galima laukti, kai pradeda žaisti tautinio grobiamojo egoizmo apetitai..."

3. Vliko ir diplomatų bandymuose

Jau Lietuvoje Vlikas buvo pradėjęs kontaktus su lenkų rezistenciniais veiksniais. II-oji bolševikų okupacija juos pertraukė, tačiau vėliau jie krašto rezistencijos vėl buvo atnaujinti.

Tremtyje 1946 m. Vliko ir diplomatų I-oji konferencija pasitarimams su lenkais buvo aprobavusi tokias lenkams įteiktinas tezes:

1) Šio karo įvykiai ir padėtis, kurioje šiandien yra atsidūrusios Lietuva ir Lenkija, rodo, kad jų geopolitinė padėtis diktuoja joms glaudų ir abipusio pasitikėjimo santykiavimo būdą, kuris laiduotų joms susikursimoje pasaulio politinėje sistemoje valstybinę nepriklausomybę ir sąlygas tautinės kultūros ir ūkinės jų piliečių gerovės pažangai. Lietuvių tauta yra pasiryžusi daryti tinkamas iš šio konstatavimo išvadas.

2) Lietuva ir Lenkija derina savo pastangas visiškam abiejų valstybių suverenumo vykdymui atstatyti ir viena antrai talkina, būtent:

a) keičiasi informacijomis,

b) teikia visokeriopą tarpusavio paramą,

c) derina diplomatinę veiklą,

d) derina propagandinę veiklą,

e) planuoja ir derina bendrai darytinus žygius,

f) abi pusės veikia savo visuomenę bei spaudą šiam bendradarbiavimui reikalingiems nusiteikimams sudaryti.

3) Lietuva ir Lenkija tuoj pradeda derybas dėl Lietuvos-Lenkijos sienos.

4) Lietuva ir Lenkija, nustatydamos abiejų valstybių ateities santykių gaires, ims pagrindu šiuos dėsnius:

a) abiejų valstybių nepriklausomybė ir lygybė,

b) užsienių ir apsigynimo politikos derinimas,

c) ūkinis bendradarbiavimas,

d) bendradarbiavimas kultūros srityje.

5) Lietuva ir Lenkija tariasi dėl glaudėjančio bendradarbiavimo pereinamajame laikotarpyje, kai tuo ar kitu būdu bus pašalinta svetimoji okupacija ir ligi atsikurs konstituciniai abiejų valstybių organai laisvoj Lietuvoj ir laisvoj Lenkijoj.

6) Sėkmingiau augščiau suminėtiems uždaviniams vykdyti, tarp susitariančiųjų nustatomas tinkamas kontaktas.

Vykdydamas šiuos konferencijos nutarimus, Vlikas tarėsi su Lenkų egzilinės vyriausybės atstovais Paryžiuje, vėliau Londone. Po ilgesnių nuoširdumo atmosferoj vestų pasikalbėjimų buvo prieita išvada, kad prie Lietuvos-Lenkijos santykių visiško išlyginimo eitina etapais. Pirmiausia tarpusavinis pripažinimas, diplomatinių santykių atnaujinimas, derinimas pastangų ir vienų antriems talkinimas kovoje dėl laisvės, visų ginčijamų klausimų sprendimas tik taikiomis priemonėmis, draugingumo, teisingumo ir teisėtumo dvasia. Sienų klausimo tuo tarpu neliesti. Ta prasme 47. 3. 14. Londone jau buvo sutarta pasikeisti atitinkamomis notomis. Savo nota Lenkijos Vyriausybei Londone Vlikas buvo numatęs:

1. pripažinti Lenkijos vyriausybę Londone politine Lenkų Tautos ir Lenkijos Valstybės atstove;

2. pareikšti savo sutikimą artimiausiu laiku atnaujinti diplomatinius santykius tarp Lietuvos ir Lenkijos;

LAISVINIMO ŽYGIUOSE IR ORGANIZACIJOSE

BONNOS BYLA

Vliko delegato įsitaisymas prie Vokietijos vyriausybės Lietuvos laisvinimo byloje turės toli siekiančio poveikio, kurį tik laikas pamažu išryškins. Šiuo metu mūsų dėmesį patraukia šio įsitaisymo poveikis pačiai Lietuvos laisvinimo organizacijai. Po kelerių pastarųjų metų Vliko kanosinės laikysenos Lozoraičio atžvilgiu Vliko delegato įsitaisymas gali būti reikšmingas laisvinimo organizacijos demokratinio principo laimėjimas. Ir visai nuoseklu, kad vadistinio principo visokių atspalvių šalininkai šiam laimėjimui labai jautrūs ir stengiasi visaip jį nuvertinti ir suniekinti.

Bonnos byla tik dabar išėjo aikštėn, bet ji trunka jau eilė metų. Pirmuosius žingsnius Bonnoje pramynė Vliko žmonės — Sidzikauskas, Brazaitis, Ivinskis. Vėliau, pradėjo sau atramos Bonnoje ieškoti ir Lozoraitis, apie savo žygius net nepainformuodamas Vliko. Tik Lozoraičio nepasisekimas Bonnoje privertė jį tuo reikalu kalbėtis su Vliku. Tik dėl to 1952 m. Reutlingeno pasitarimuose Bonna buvo centrinis klausimas.

Prieš vykdamas tada į Reutlingeną tartis su Vliku, Lozoraitis pirmiausia nuvyko į Bonną, tikėdamasis ten gauti sau pripažinimą atstovauti Lietuvai ir Vliką pastatyti prieš įvykdytą faktą. Apie tos savo "misijos" nesėkmę Lozoraitis Reutlingeno pasitarimuose šitaip bylojo: "Kai nuėjau pas Dr. Kosman ir kalbėjau su juo tuo klausimu, išdėstydamas taip pat diploma-

---

3. siekti pilno suderinimo su Lenkijos Vyriausybe politinės-diplomatinės akcijos ir informacinės-propagandinės veiklos tiek Europos, tiek užeuropinėse valstybėse;

4. teikti savo galimybių ribose visišką paramą Lenkų nepriklausomybinei akcijai; laukti už tai analoginės paramos iš Lenkų Lietuvių nepriklausomybinei akcijai;

5. bendradarbiauti su Lenkijos Vyriausybe ginant abiejų kraštų tremtinių medžiagines gyvenimo sąlygas ir jų politines bei kultūrines teises, ypač bendradarbiauti nustatant ir remiant bendrus postulatus, kurie bus reiškiami atitinkamoms tarptautinėms įstaigoms, besirūpinančioms tremtinių likimu;

6. linkęs pradėti su Lenkijos Vyriausybe kalbas dėl pagrindų ir formų santykių tarp Lietuvos ir Lenkijos po to, kai abi valstybės atgaus nepriklausomybę;

7. bendradarbiauti su Lenkijos vyriausybe akcijoj, turinčioj tikslą pasiekti glaudaus politinio, ekonominio ir kultūrinio susipratimo tarp Rytų-Vidurio Europos valstybių;

8. pareikšti, kad ginčytinų klausimų sprendimas tarp Lietuvos ir Lenkijos turi būti atliekamas tiktai taikiu būdu, teisingumo, teisėtumo ir draugingumo dvasia, atsižvelgiant į abiejų valstybių reikalus ir tautinius bei valstybinius interesus.

St. Lozoraičiui užvetavus, pasikeitimas notomis neįvyko. Prasidėjus tarp Vliko ir Lozoraičio, pasak Railos, "negrų kovai patamsyje", per paskutinius 7 metus šis didžiausios Lietuvai reikšmės klausimas buvo visiškai užšaldytas. Ačiū Dievui, kad bent po tiekos metų vėl šiuo klausimu susidomėta Politinių Studijų Klubo. Dar labiau dėmesio vertas New Yorke neseniai įvykęs kaikurių LLK narių informacinis pasitarimas su lenkų Politinės Tarybos čionykščia ekspozitūra.

D. C.

tų padėtį, jis pasakė, kad norėtų privačiai paklausti: jeigu ministerija priimtų tokį žmogų, ar negalėtų atsitikti, kad ateitų kitas kas ir pasakytų "wir erkennen diesen Mann nicht?" Mano bendrakalbis pažymėjo, kad pas jį yra buvęs prof. Ivinskis vom Litauischen Befreiungskomite, ir dėstė kitokias pažiūras į Lietuvos diplomatijos tarnybą..." Tuose Reutlingeno pasitarimuose vienas iš prolozoraitinių Vliko narių, aiškindamas Lozoraičiui, "kad Bonnos vyriausybė nežino, kas gali Lietuvos vardu kalbėti", dėstė, kad todėl reikalingas bendras Vliko ir Lozoraičio raštas Bonnai, "kas yra įgaliotas tartis su Bonnos vyriausybe Lietuvos vardu, ligi nebus priimtas galutinas atstovas." Šią tezę tada palaikė ir demokratinių nuotaikų Vliko nariai. Šventos ramybės dėlei kompromisas! Faktiškai tai reiškė demokratinio principo kapituliaciją Tačiau į siūlymą regaguodamas, Lozoraitis pareiškė, kad jo "žingsniams nereikia konsekracijos", kad "klausimas, kas atstovaus, yra principinis", vadinasi, nediskutuotinas, ir kad pats Vlkas "malonėtų pareikšti Bonnai, jog jis painformuotas, kad Lietuvos Diplomatijos Šefas yra prašęs praplėsti Bonnoj Lietuvos interesų atstovavimą... yra patenkintas šiuo Diplomatijos Šefo žingsniu, ir kad Vlikas labai sveikintų, jei vokiečių vyriausybė Lozoraičio pareikštą prašymą patenkintų." Visai pagal velionies Smetonos žinomąją tezę: man dera vairuoti. Laimė, kad po 26 metų krikščionys demokratai parodė daugiau apdairumo nei po 1926 m. perversmo, ir dr. Karvelis į tuos Lozoraičio užsimojimus pastebėjo: "jei toks Jūsų pareiškimas galiotų, tai bendrai išjungiama betkuri galimybė ir prasmė tartis, nes kiekvienas klausimas būtų į "principinių" kategoriją įterptas. Jeigu, p. Ministeri, manot, kad tas bendras žygis yra nepriimtinas, **tada Vlikas, jei tai darys vienas, jis vienas ir pasvarstys, ką ir kaip daryti...**"

Tiesa, dar ilgokai truko, kol Vliko dauguma (7 iš 10) augščiau minėtą dr. Karvelio mintį ryžosi vykdyti. Bet geriau vėliau, negu niekad. Vliko delegato prisistatymas Bonnoje, be abejojimo, dar nereiškia galutinės demokratinio principo laisvinimo organizacijoje pergalės prieš vadistinį. Kiekvienu atveju tuo prisistatymu sudaryta nauja padėtis ir, nepalyginti, palankesnės sąlygos. Demokratinio principo atstovai Vlike sudarytą padėtį turėtų paversti atrama tolimesniems demokratinio principo laisvinimo organizacijoje laimėjimams.

Savotiška keistybė šiuo atveju yra mūsų socaldemokratų laikysena. Veltui tikėtume socialdemokratų atstovą Vlike esant tarp tų 7 Vliko daugumos. Deja, šiuo atveju socialdemokratų atstovas stovi drauge su tautininkais vadistinio principo paunksmėje. Keista ta marksistinė dialektika!

V. Grigas

VLIKO IR VT PIRMININKAI AMERIKOJE

Drumstoje šių dienų tarptautinėje padėtyje, kai vis labiau ryškėja ir kaikurių teisiųjų nuovargis kovoti už laisvę ir teisingumą, netenka nė norėti, kad mūsų to ar kito veiksnio pastangos padarytų stebuklą, staiga pakeisdamos tarptautines nuotaikas. Todėl ir Vliko pirmininko vizitai Washingtone pas valstybės sekretoriaus pavaduotoją, pas viceprezidentą, pas atstovų rūmų pirmininką ir kaikuriuos atstovus pirmiausia tenka vertinti tik kaip moralinis mūsų laisvinimo pozicijų sustiprinimas. Bet ir tik moralinis šių vizitų pa-

siekų pobūdis yra Lietuvos bylai laimėjimas. Šie vizitai bus sustiprinę ne tik Lietuvos laisvinimo strategines pozicijas, bet ir pačios laisvinimo organizacijos demokratinį principą. Jei šie vizitai tiesiogiai ir negarantuoja, kad Vliko siekimai šiuo atveju bus patenkinti, tai jie vis dėlto pateisina pačią misiją. Be kita ko, jie parodė Alto įtaką daug toliau siekiant, nei kai kas linkęs vaizduotis.

"LIETUVIŲ POLITINĖ KONFERENCIJA"

Sunkiau yra vertinti vadinamą "lietuvių politinę konferenciją." Apie panašią konferenciją Vlikas jau seniai buvo galvojęs. Jau 1952 m. pradžioje Vliko, Alto, diplomatinio sektoriaus ir LLK atstovų pasitarimas "pripažino reikalą nedelsiant spręsti visus Lietuvos laisvinimui reikšmingus klausimus bei nustatyti tiems klausimams prieitų sprendimų vykdomąsias priemones" ir tam reikalui artimiausiu metu kviesti veiksnių konferenciją. Tik Lozoraičiui pataikaujama Vliko politika tą "artimiausią metą" nuo 1952 m. nutęsė iki 1954 m. Šiemet, kai paaiškėjo Vliko ir VT pirmininkų kelionė į JV, LLK pasiūlė ta proga įvykdyti senąją konferencijos idėją, kartu imdamasis iniciatyvos konferencijos programai ruošti. Gal dėl to, kad tai ne sava iniciatyva, o gal dėl to, kad LLK veiksniškumu kaikurie altininkai abejoja, ALT, nors andai konferencijos idėjai ir programai buvo pritaręs, dabar pasišiaušė. Tik Vliko ir VT pirmininkų įkalbėtas, ALT savo nusistatymą sušvelnino. Tačiau ALT užsispyrimas vietoj LLK pasiūlytos konferencijai programos pateikti kitą sutrukdė konferencijos paruošiamąjį darbą, juoba, kad nei ALT, nei Vlikas patys to darbo nebuvo ėmęsi. Konferencija todėl buvo **improvizuojama.** Išskyrus min. Žadeikio, neturėjo nė vieno paruošto raporto. Kaip improvizacija ji išėjo pakenčiama, bet negalėjo išeiti tokia, kokia turėjo būti. Komunikato žodingumas ir atsišaukimo šūkiai tėra meniškai raitytas konferencijos fasadas, kuris užstoja vidujinį jos skurdą. Kai kur tyčiomis suraityta taip, kad skaitytojas nežinotų, apie ką kalbama. Pvz. kai rašo: "Teisė kalbėti pavergtosios lietuvių tautos vardu... priklauso dėl lietuvių tautos išlaisvinimo kovojantiems lietuvių veiksniams", — tyčiomis nutyli: kas gi tie veiksniai. Ar tie, kurie yra atsišaukimą pasirašę? Jei taip, tai jie savo kompetencijas yra labai peržengę. O jeigu ne tik tie, tai kodėl kitų nėra toje konferencijoje? Faktiškai konferencija nė vieno Lietuvai laisvinti reikšmingo klausimo net nebandė spręsti, tenkindamos poros komisijų sudarymu, palikdama pačioms komisijoms ir problemų pobūdį bei apimtį nusistatyti ir jų sprendimui medžiagą ruošti. Ar tas nerodo konferencijos paviršutiniškumo ir nepriaugimo savo uždaviniams? Į vadinamos lietuviškosios koncepcijos nustatymą tiek M. Lietuvos problemų atžvilgiu, tiek Lietuvos-Lenkijos ar Lietuvos-Gudijos santykių atžvilgiu konferencija nieko nauja neįnešė. Kaip lig šiol bendros lietuviškos koncepcijos tais klausimais neturėjome, taip ir ateity esame palikti neaiškume.

Ryšium su konferencija paryškėjo ir kaikurie būdingi šalutiniai Lietuvos laisvinimo kovos elementai. Pvz. skirtingas altininkų požiūris į problemų aktualumą, skirtinga mąstysena veiklos metodų atžvilgiu. Jiems atrodo aktualu tik tai, kas jau šiandien sprendžiama ar galima spręsti. Perspektyvinis sprendimas jiems svetimas. Jiems taip pat svetimas ir tylus, kruopštus, studijinis problemos esmės

gvaldymas. Juos pirmiausia traukia išorinis kad ir tuščiaviduris įspūdingumas bei visuomeninis įtaigumas. Tai trumpų nuotolių čempionai. Ta prasme jų pasiekos labai reikšmingos. Tačiau ilgame Lietuvos laisvinimo kelyje trumpų nuotolių ALT čempionai geriausiai savo vaidmenį galėtų atlikti tik estafetiniu būdu. Tik ir šis būdas, kaip kad ir perspektyvinis problemų sprendimas, altininkams, atrodo, svetimokas.

G. Giedrys

KONSILIJUMAI DĖL VLIKO

Konferencijos proga paryškėjo taip pat ir vlikinių grupių kūrybingumo galia. Jau nuo pereitų metų prie negaluojančio Vliko lovos laikas nuo laiko renkasi vlikinių grupių konsilijumai. Kiek tarp tų vlikinių gydytojų yra tokių, kuriems labiau paveldėjimas kaip ligonio sveikata rūpi, sunku spręsti, nes oficialiai visų buvo kalbama apie sveikatą. Visdėlto kaikurie pareiškimai būdingi vlikinių grupių galvosenai pažinti. Rastenis: Vlikas neturėtų pretenduoti į betkurias konstitucines funkcijas. Juoba Vlikas neturėtų laikyti save kompetentingą sutartims su kitais kraštais. (Tik šefui dera vairuoti). Andrius: Mes Vliko nelaikome emigracinių politinių organizacijų padaru, bet Lietuvoje sudarytą institucija. (Užmiršo M. Lietuvos atstovą). Blazas: Politinės grupės, ypač jau nuo seno Lietuvoje susiorganizavusios, ir tremty negalima laikyti tik likučiais." (L'Etat — c'est moi, lietuviškai — partija — tai aš). Sidzikauskas: Vlikas turėtų turėti planą visos laisvinimo koncepcijos ilgesniam laikui (visur diplomatas). Vainauskas: Politinės grupės turi kovos ryšius su Lietuvoje likusiais. (Vryj, da mieru znaj, lietuviškai: melas palieka melu, nors ir partijos pirmininko lūpose). Devenienė: atidaryti plačiai vartus naujoms grupėms į Vliką nėra tikslinga. Taip elgiantis, naujieji gali sudaryti net daugumą (tegyvuoja demokratija tol, kol ji mums duoda valdžią). Lušys: Dauguma grupių pasižymi idėjų pastovumu ir jų žmonės ir dabar vienodai tebegalvoja tiek krašte, tiek tremtyje. (O sancta simplicitas!, lietuviškai — palaiminti dvasios neturtėliai). Kas po šių vlikinių grupių atsakingų pareigūnų atsakingų pareiškimų belieka galvoti apie jiems patikėto vlikinio ligonio ateitį? Tik palinkėti: medices, curate vos ipsos.

Todėl nenuostabu, kad pirmojo pasitarimo svarbiausios išvados: **Vliko grupė palaiko savo susitarimus dėl Vliko kilmės ir funkcijų.** Lyg kas abejotų, kad Vlikas buvo 1943 m. Lietuvoje sudarytas! Klausimas tik, kokio poveikio turi Vlikui jo dešimtmetis tremtyje. Apie tai vlikiniai gydytojai nesiteikė nė žodeliu užsiminti. Visi žinom, kad Vliko funkcija — Lietuvos laisvinimo darbas. Ar kas tuo abejoja? Klausimas tik, kodėl tos funkcijos vykdymas netoks, koks turėtų ir galėtų būti, kaip tą vykdymą pataisyti. Dėkui Dievuliui, Vliko negalios ir jų sanacijos reikalavimas šiandien jau nėra tik frontininkų "prasimanymas". Šiandien jau pilna burna apie tai prabilo ir Bielinis, Brakas, Kaminskas, Rastenis, Sidzikauskas, siūlydami komisiją Vliko veiklos programai paruošti. Ir Lušys pripažįsta Vliko grįčią padūmavus, ir Trimakas pasigenda naujų veidų Vlike. Todėl ir vasario 27 d. pasitarimo išvadoje sudarytoji "komisija problemoms formuluoti ir numatyti būdams joms spręsti" (Blazas, Brakas, Rastenis, Trimakas, Vainauskas) kaikam galėjo pažadinti kaikurių iliuzijų. Nors tai ir priminė dirbtinį ligonio maitinimą, bei jei taip vlikiniai gydytojai nusprendė, matyt, taip reikėjo. Tačiau kas pasirodė?

Nors komisija savo uždavinį turėjo per mėnesį atlikti, jis ir šiandien neatliktas. Nes jei komisijos pateiktą apie 20 temų sąrašą iš bedos ir galima laikyti atsakymu į komisijai duoto uždavinio pirmąją dalį, — problemas formuluoti, —tai **komisija visai nepateikė būdų joms spręsti.** Pasiūlyti siekt konsolidacijos, siekt bendradarbiavimo su diplomatais, siekt suderinti reprezentavimą, budėt, kad nebūtų pripažinta okupacija, kad Lietuvos laisvinimas būtų įtrauktas į laisvojo pasaulio programą, skatint diplomatinių misijų atstatymą, telkt išeiviją laisvinimo darbui, traukt jaunimą į laisvinimo ir lietuvybės išlaikymo darbą, informuotis apie padėtį krašte, nustatyt siektinas slenas, siekt santykių aiškinimo su kaimynais ir tt., ir tt., ir tt., — yra labai lengva. Tam ir tarpgrupinės komisijos nereikia Tad ir keliasdešimt temų sąrašas — joks sprendimas. Tačiau toks sąrašas be nurodymo, **kada, kas, ką ir kaip** turi atlikti, teliudija arba sąmoningą vengimą duotąjį uždavinį spręsti, arba nesugebėjimą su juo tinkamai susidoroti.

Tikrai, jeigu vasario 27 d. vlikinių grupių komisija būtų savo uždavinį visais atžvilgiais išsprendusi, ir gegužės mėn. veiksnių konferencija, nors ir improvizuota, būtų buvusi, nepalyginti, vaisingesnė, nes vlikinių grupių atsakingų pareigūnų prieitos išvados tebūtų reikėję konferencijai patvirtinti, suteikiant joms bendrą visų veiksnių pagrindą. Aiman, Vlikinės grupės nepasirodė kūrybingesnės nei jų emanacija. Iš to peršasi ir platesnė išvada: ir tautinėje ir tarptautinėje plotmėje gyvename politinės asmenybės krizę. **G. Gd.**

TREMTIS TAISO ISTORIJĄ

Kai nebeįmanoma istoriją kurti, ateina noras jau sukurtosios istorijos faktus retušuoti, perdažyti. Ypačiai tuos faktus, kuriuose teko dalyvauti, norima atvaizduoti tokius, kokius dabar norėtume matyti ir kokius darytume dabar, jei galėtume įvykius pakartoti. Bet nuo to perdažymo praeities įvykis netenka savo meto spalvos. Mūsų dienomis tokių perdažomų įvykių sutirštėjo.

1. **Lietuvių seimas Petrapilyje 1917** Lietuvos istorijos vadovėlyje buvo taip aprašytas: "Tačiau svarbiausiuoju būsimosios Lietuvos klausimu čia nebuvo vienybės: didesnioji seimo pusė pasisakė už visai nepriklausomos Lietuvos kūrimą, o beveik visi kairieji atstovai pasiūlė Lietuvos ateitį sujungti autonomijos ar federacijos pamatais su Rusijos tautų demokratijomis". Nepriklausomoj Lietuvoj niekam iš seime dalyvavusių neatėjo į galvą seimo faktus kitaip nušviesti nei vadovėlyje ir jo aprašymą pataisyti. Tik pernai gen. V. Nagiui, seimo aktyviam dalyviui, tuos pačius faktus pakartojus ir dar atsiminimais paryškinus "N. Lietuvoje", to laikarščio redakcija, o paskiau B. Novickienė "N. Lietuvoje" (35 ir 36 nr.) ir "Kary" paskelbė, kad kairiųjų grupių demonstratyvus išėjimas iš seimo dainuojant internacionalą, kai buvo priimta dešiniųjų pasiūlyta rezoliucija reikalautl Lietuvai nepriklausomybės, nereiškęs jų pasisakymo prieš nepriklausomybės rezoliuciją; už nepriklausomybę buvę visi; jis tereiškęs nusistatymą, kad tokį svarbų klausimą tegali spręsti visa tauta, o ne dalis, atsidūrusi tremtyje. "Manau, kad vieną kartą visam laikui reikia nustoti skleidus kalbas, kad kairieji balsavo prieš nepriklausomybę. Ne prieš nepriklausomybę buvo balsuota, bet tik prieš jos paskelbimą vienos tautos dalies, tai yra Rusijoj atsidūrusių tremtinių. Kairysis blokas balsavo už tai, kad nepriklausomybė būtų paskelbta visos tautos, Lietuvos steigiamajame susirinkime, nes tik pati lietuvių tauta gali spręsti savo politi-

kos likimą" ("N. Lietuva" 1953 36 nr.).

Šitas naujas aiškinimas šviesesnėm spalvom parodo praeityje kairiąsias grupes (soc. dem., soc. liaudininkus ir Santarą) ir nuima nuo jų opiniją, kad jos buvusios priešingos Lietuvos nepriklausomybei. Tačiau tas aiškinimas pastato keistoje padėtyje dabartiniu metu mus, esančius taip pat netėvynėje, nes sekdami tokiu dabar leidžiamu aiškinimu, ir mes turėtume tylėti dėl Lietuvos likimo, palikdami apie jį pasisakyti pačia tautai. O vis dėlto mes kalbame, šaukiame net ir tautos vardu. Ir turim dar daugiau šaukti.

2. **1926 metų gruodžio 17 perversmas** yra dabar antras punktas, kuris dabar imamas perdažyti. Lietuvoje viešojoje opinijoje tas perversmas buvo priskiriamas kariuomenei. Buvo taip pat opinija, kad jam pritarę tautininkai ir krikščionys demokratai. Dabar M. Krupavičius paaiškino, kad krikščionys demokratai nieko bendra su tuo perversmu neturėję; jie tik norėję likviduoti perversmo padarinius, padėdami išrinkti prezidentu A. Smetoną, min. pirmininku A. Voldemarą ir duodami savo atstovus į vyriausybę. Šituo atsiribojimu siekiama parodyti, kad krikščionys demokratai neiškrypo iš demokratijos principo ir nesusidėjo su vadizmu. Tačiau "Naujienos" paskelbė ištraukas iš senojo kr. dem. organo "Tėvynės Sargo", kurios gali labiau patvirtinti apie gruodžio 17 perversmą senąją opiniją.

3. **Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto** atsiradimas susilaukė savotiško nušvietimo M. Krupavičiaus straipsnyje "Tėvynės Sarge" (1953, 1 (10) nr.). Esą kai 1940 m. bolševikų tankai slinko Kauno gatvėmis, M. Krupavičius susitikęs su J. Kaminsku. "Ilgą valandą žygiuodami sutartoj vietoj ir svarstydami susidariusią padėtį, nutarėm — **Lietuvai reikia gintis.** Gintis reikia organizuotai ir sutartinai visiems lietuviams be pažiūrų skirtumo. Laisvės gynimo darbui turi vadovauti politiškai organizuotos Lietuvos atstovų sudarytas organas. **Ta diena, kai pirmu kartu ginkluotasai bolševikas užėmė Kauną** (p. Krup.), buvo ir Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto idėjos gimimo diena. Kaminskas tą reikalą turėjo tęsti ir idėją realizuoti savojo sparno žmonių tarpe, man gi teko su katalikiškais žmonėmis tartis" (84 p.).

Šitame nušvietime faktai kaip daiktai scenoje perstumdomi. Vliko idėjos atsiradimas nustumtas į 1940 metų birželio 15. Vliko idėjos gimdytojai pristatyti M. Krupavičius ir J. Kaminskas. Ko tokiu daiktų pergrupavimu norima — aišku. Tačiau jeigu tokia idėja aname dviejų žmonių pasitarime buvo, tai reikia pasakyti, kad ji nebuvo realizuota, nes kovai prieš sovietų okupaciją vadovavo ne Vlikas, bet L. Aktyvistų Frontas. Jis pravedė ir sukilimą Lietuvoje. Tik kai naciai privertė sustabdyti laikinosios vyriausybės veikimą; kai L. Aktyvistų Frontą uždarė, o jo įgaliotinį L. Prapuolenį išvežė į Dachau kacetą; kai buvo paskiau ištremti į Vokietiją ir M. Krupavičius bei J. Aleksa, tada kilo Vliko idėja ir pastangos ją realizuoti, ir Vlikas atsirado 1943 m. pabaigoje. Pats L. Aktyvistų Frontas buvo sudarytas visai ne politinių partijų atstovavimo principu, kaip tai, sprendžiant iš pasakymo "politiškai organizuotos Lietuvos atstovai", norėtų matyti sudarytą laisvinimo organą anų eilučių autorius, bet rezistencijos principu — telkiant visus lietuvius be politinių grupių skirtumo specialiam išlaisvinimo uždaviniui.

4. Jei aukščiau nurodytais atvejais buvo retušuojami grupiniai portretai, tai žemiau nurodomuose faktuose retušuojamas tuose portretuose individualus veidas — M. Krupavičiaus. Jo portreto bruožams suherojinti K. Dem. biuletenis skelbia: "Gindamas lietuvių ir Lietuvos piliečių teises vo-

SPAUDOJE

Šalia pagrindinio klausimo — išlaisvinti Lietuvą nepriklausomam gyvenimui, mūsuose yra gana plačiai diskutuojama ir būsimos Lietuvos partinės sistemos problema. Keliant pastarąjį klausimą, dažnai nurodomas anglosaksų partinis susiorganizavimas kaip sektinas pavyzdys. Vieniems iš mūsų anglosaksai imponuoja savo partijų skaičiaus mažumu, kitiems — principiniu eliminavimu iš politinės arenos klausimų, surištų su pasaulėžiūros pasireiškimu.

Abiems požiūriais gali mums praversti knyga, parašyta Sydney D. Bailey, ed. — **Political Parties and the Party System in Britain.** New York: Frederick A. Praeger, 1952.

Jos atskiri skyriai yra populiariai parašyti kompetetingų asmenų, o konkrečios britų partijos (jų evoliucija, principai ir organizacija) aptartos atitinkamų partijų žinovų.

Pirmiausia patsai knygos redaktorius, S. D. Bailey, duoda gana kondensuotą įvadą, pažymėdamas, kad jau **Edm. Burke,** 18-jo amžiaus anglų konservatyvus politikas ir žinomas valstybės mokslų teoretikas, pripažino partiją kaip legalią organizaciją siekti valdžios ir iškėlė reikalą suteikti jai galimybės įvykdyti savo programą. Toj pat vietoj iškeliamas klasiškas opozicijos kaip būsimos vyriausybės vaidmuo.

Toliau atskiri autoriai apžvelgia britų partinės sistemos raidą. Mo-

---

kiečių okupacijos metu, pirmasis pakėlė balsą prieš okupanto daromas skriaudas ir žmonių naikinimą Kr. Dem. partijos Pirmininkas M. Krupavičius ir už tai okupanto buvo iš Lietuvos ištremtas ir kalintas bei persekiojamas" (1952, 5/9 nr.).

Kai čia M. Krupavičius iškeliamas **pirmuoju,** kuris Lietuvą gelbėjo ir nuo nacių nukentėjo, tai į šešėlį stumiami kiti, kurie sykiu su Krupavičium veikė ir nukentėjo — J. Aleksa ir dr. K. Grinius. O dar lablau moraliai skriaudžiamas asmuo, kuris tikrai pirmasis už pasipriešinimą naciams buvo suimtas ir į Dachau kacetą išvežtas — L. Aktyvistų įgaliotinis L. Prapuolenis, kuris sykiu su kitais buvo pasirašęs memorandumą dėl civilfervaltungo skriaudų Lietuvoje. Jis buvo suimtas 1941 m. rugsėjo 27.

Autoretušavimo buvo įžiūrėta ir paties M. Krupavičiaus žodžiuose: "Ir tik kai sąjungininkų kariuomenė išlaisvino iš kalėjimų visus nacių kalinamus buvusius Vliko narius, o tarp jų buvau ir aš, kaip Vliko delegatūros narys, ir kai visi susirinkę Würzburge Vliką atkūrėme 1945 m. gegužės m., į Kaminsko vietą buvau išrinktas prieš savo norą pirmininku aš" ("Tėvynės Sargas" 1953, 1/10 nr. 84 p.).

Šitas pasisakymas apie save jau susilaukė straipsnių "Dirvoje" ir "Vienybėje", kuriuose buvo priminta, kad M. Krupavičius buvo ne kalėjime, kaip Vliko nariai, bet vienuolyne ir kad "savo likimą jų likimui ir kančioms lyginti nėra jau taip labai kuklus dalykas" ("Vienybė" 1953 spalių 9). Tie laikraščiai taip pat paneigė tvirtinimą, kad Krupavičius buvo išrinktas Vliko pirmininku prieš jo norą, ir nurodė liudininkus, girdėjusius tada jo kitokį pareišimą.

... Praeities įvykius pasitaiko iškreipti ir tyčiomis ir netyčiomis. Tatai nėra geistina. Ne dėl to, kad gailėtum asmeniui ar grupei didesnės kepurės ir baltesnio apsiausto — tegul sau laimingai dėvi kuobalčiausiu ir kuošvariausiu. Tačiau negeistina to padegaginė įtaka, nes skaitytojas, ypač jaunesnysis, suprasdamas veikėjus, dirbusius anose sąlygose, jei atvirai jam pasisakysi; supras taip pat intencijas tų, kurie tyčiomis norės praeities įvykius padailinti. Tada jis su nepasitikėjimu priims mūsų netolimą istoriją.

derninės partijos yra padaras gana ilgos evoliucijos. Ta prasme jų dar nerandama ilgose britų žemvaldžių kovose su savais karaliais už šių pastarųjų absoliutinės valdžios apribojimą, nes tai dar nebuvo kova dėl skirtingų valdymo **programų** įgyvendinimo.

Savo pirminėj stadijoj britų partinis pasiskirstymas pasireiškia pagal **religinę bazę.** Tai 17-jo amž. kovos prieš karalių ar už karalių pagrįstos svarbiausia religiniais įsitikinimais bei dieviškosios karalių galios šaltinio ieškojimu, atmetus popiežiaus primatą. Reformacijos šūkis "paklusnumas kunigaikščiams yra protestantų religijos garbė" negalėjo būti palankus partijų kaip tautos valios reiškėjų pasirodymui. Tiktai kova už pačioj tautoj glūdintį suverenumą ir jo pasireiškimą per jos rinktus atstovus vedė į modernių partijų atsiradimą. Tuomet kova dėl politinių metodų bei uždavinių, o ne dėl įsitikinimų, pasidarė pirmaeiliu dalyku.

Nurodoma, kad tiktai 19-jo amž. pradžioj pasireiškė dvi aiškiai skirtingos ir nuosekliai pastovios politinės doktrinos organizacijos. Viena iš jų — **tories,** arba dabartiniai konservatoriai, stovėjo už esamų tautinių institucijų palaikymą, o **wigai,** arba dabar beišnykstą liberalai, palaikė institucijų reformą. Tačiau praktiškai moderninis britų partinės sistemos funkcionavimas išsiskleidė tiktai po žinomų 19-jo amž. eigoj pravestų parlamento reformų.

Pati atskirų britų partijų programų analizė aiškiai parodo, kaip partijos, iš esmės atsiriboję nuo pasaulėžiūrinių klausimų sprendimo politinės galios priemonėmis, randa vis dėlto didelį kovos bei veiklos lauką, iškeldamos skirtingų metodų ar pravesdamos viešojo gyvenimo tvarkymo reformų.

"Konservatorius yra žmogus, kurs mano, kad politikoj **onus probandi** turi patelkti reformos siūlytojas", t. y., "permainos reikalingumas turi būti pagrįstas prieš būdamas priimamas" (p. 50). Konservatoriai pabrėžia reikalą nesumaišyti trijų žmogaus veiklos sričių bei motyvų — moralinių, politinių ir ekonominių: "**Moralistas** yra įtartinas, jei jis savo pažiūroms pravesti reikalauja politinės ar ekonominės paramos; taippat įtartinas politikas, kurs savo politinėj veikloj pozuoja moralistą; tolygiai įtartinas **ekonomistas,** norįs pasiremti savo politiniu bei moraliniu autoritetu" (p. 55).

Darbiečiai pabrėžia savo siekimų evoliucinį pobūdį, nekeisdami iš esmės esamos visuomeninės santvarkos. Jie pripažįsta, kad jų ekonominė programa didele dalimi remiasi žinomojo anglų ekonomisto lordo J. M. Keynes pažiūromis. Darbiečiai pabrėžia, kad jų sąjūdis semia savo idealus daugiau iš pranašų, apaštalų ir šventųjų, religinių mistikų ir eretikų, nekaip iš valstybės vyrų, ekonomistų ir politinių reformatorių (pp. 71-2). Žodžiu, socialistai — be Markso ir prieš Marksą! Darbiečiai kovoją ir už ekonominės galios apribojimą bei per didelių socialinių nelygumų pašalinimą **mišros** ūkinės sistemos rėmuose.

Liberalų partija suvaidino didelį vaidmenį, pravesdama eilę būtinų reformų tiek politinėj, tiek ekonominėj srity. Dvidešimtame amžiuj ji kaip partija natūraliai sunykusi, nes 1. daugumą savo siekimų įvykdžiusi, o 2. jos vietą užėmusi radikalesnė darbiečių partija.

Pagaliau, duodama atskirų partijų organizacinė struktūra, finansai, etc. Galima būtų baigti šios knygos redaktoriaus žodžiais: "Partinė sistema yra neišvengiama demokratinėj visuomenėj, nes žmonės yra skirtingų nusistatymų dėl politinių uždavinių bei metodų... Partijos, kaip ir kitos žmogaus sukurtos institucijos, nėra nei geresnės nei blogesnės, kaip vyrai ir moterys, iš kurių jos susideda" (p. XII). **J. Pž.**

JŪS RAŠOTE "Į LAISVĘ"

Skelbiame ir toliau laiškų būdingesnes ištraukas, kurios savo pritarimu ar nepritarimu paskatina redakciją giliai susigalvoti ties jos keliamais klausimais ar duoda sugestijų atkreipti dėmesį ir į naujas temas. Šis skaitytojų bendradarbiavimas daro žurnalą daugiau ar mažiau ir skaitytojų minties išraiška. Dėkojame. — Red.

*

— Patiko Maceinos straipsnis ir "Į Pilnutinę demokratiją"... Kas daugeliui ir ne frontininkų žmonėms įdomu skaityti, tai Vliko — Lozoraičio susirašinėjimas... Sunkiau asmeniškai suprantu paskelbimą laisvojo pasaulio lietuvių periodikos... Argi "Draugas" katalikiškas dienraštis? Kieno puslapiai... nuolat puola dr. Maceiną... Protarpiais "Naujienos" daugiau d e m o k ratiškumo parodo, negu "D"...

D. S., Toronto, Canada

*

..."Į Laisvę"... įdomus, gyvas, niekam nepataikauja... galima nesutikti su kaikuriomis jo nuomonėmis ar jų reiškimo forma, bet leidėjų pastangos visai atvirai kelti lietuvių visuomenei svarbius ar skaudžius klausimus ir bendromis jėgomis jieškoti būdų jiems spręsti yra sveikintinos...

P. Z., Fanwood, J. V.

*

..."Į Laisvę"... mane sudomino aktualios mintys bei ryškesnieji pasisakymai...

M. J-kis,, Rockford, Ill.

*

.... Malonu ir naudinga,, kada nusistojusią rutiną ima vėdinti nauji vėjai. Pavasariški...

P. Mickevičius, Milwaukee, Wisc.

... Reikia tikėtis, kad "Į Laisvę" daug prisidės prie objektyvesnio politinių klausimų išaiškinimo...

V. B-is, Rochester, N. Y.

*

... skelbiamų idėjų originalumu ir aktualumu šis žurnalas pagelbės padidinti ir sąjūdžio aktyvistų skaičių... Siunčiu $20.—čekį...

A. Razma, Altona, Ill.

*

... Turiu "didelį" priekaištą "Į Laisvę". Ji man atrodo "nesimpatiška ir nedemokratiška" ta prasme, nes visus puola: ir diplomatus ir Vliką ect. **Pranas**, Europa

*

... į Laisvę žodis yra artimas širdžiai, bet toks pats yra ir turinys, kuris skelbia tiesą, buvusią užkulisiuose.

M. Musteikis, Vokietija

*

Prof. Maceinos paskaitos santrauka suteikia gilią naują prasmę t r e m č i a i... (Bet gretindamas tremties prasmę ir tremties gyvenimo faktus, kurie iš tolo sunkiau pažįstami, laiško autorius klausia: "Man iš Europos žvelgiant į Amerikos kontinentą susidaro nemaža klausimų. Europa, iš kurios visi bėga, kurioje ubagai gyvena, rinkdami išmaldas iš vis turtėjančių lietuvių Amerikoje ir Kanadoje,

jau baigia iš išmaldų pasistatyti savarankišką, atskirą gimnaziją, į kurią jau duoda prašymus net užjūryje gyveną, o turtingesnieji lietuvia amerikiečiai ir kanadiečiai, gyvendami laisvių šalyse tebesiraizgo su šeštadieninėmis vargo mokyklomis, neturėdami nė vienos grynai lietuviškos pradžios mokyklos, nė gimnazijos. Ar tikrai tas būtų jų šalyse draudžiama?

P. Narutis, Vokietija

*

... Malonus "Į Laisvę" Nr. 2. Esama gražių ženklų, jog varomasi pirmyn.

J. St., Vokietija

... Daugiau tokių straipsnių kaip "Į Laisvę" Nr. 2 "Slaptasis priešas" (Tas noras dabar tenkinamas. Red.).

V. M., Italija

*

... Tiubingeno suvažiavimo... ne vienam dalyviui, skaitančiam "Į Laisvę", prisimena Prokrusto lova, kurioje Prapuolenis buvo patemptas... o Maceinai nukirstos kojos... (Kiekvienas rašinys pereina per redakcijos "lovą", bet Maceinos paskaita buvo paties autoriaus sutraukta. Red.). Labiausiai žmones traukia prie LF pozityvioji LF programa...

D. Bielskus, Vokietija

NAUJI LEIDINIAI

Redakcijai atsiųsta šie nauji **Prelato Pr. M. Juro** leidiniai:

S. Sužiedėlis: Šv. Pranciškaus lietuvių parapija. Lawrence, Mass. 416 pusl. Lietuvių ir anglų kalba. Tai gerausiai parašyta vienos parapijos istorija.

Antanas Maceina: Saulės Giesmė. Šventasis Pranciškus Asyžietis kaip krikščioniškojo gyvenimo šauklys. Brooklynas, N. Y. 1954. Tai "Aidų" žurnalo 1953 premijuotas mokslinis veikalas.

Prel. L. Tulaba: "Kad kūrentųsi". Roma 1954 Pamokslų rinkinys.

Atsiųsta taip pat Lietuviškos Knygos klubo Chicagoje leidinys:

Stasys Džiugas: Kiškučio vardinės. Iliustravo Vl. Stančikaitė, Chicago 1953. Tai graži eiliuota dovana vaikams.

AUKOS

Į LAISVĘ reikalams aukojo:

Inž. Račiūnas, dr. Šaulys po $.25.—; Daugirdas $.20.—; dr. Razma $.17.—; dr. Ambrozaitis, dr. Kižys, K. Kriaučiūnas, Galvydis, dr. Šmulkštys, A. V. po $.10.—; Brazdžionis $.8.—; Grigaitis $.7.—; Mažionytė, Valančiauskas po $.5.—; A. A., J. A., Baronas, Grina, Griganavičius, V. K., Petrėnas, Mažiulis, R. S., V. Gudaitis, S. T., A. Valiuškis po $.2.—; Laurinaitis $.1.—; Sirutis $.0.50.

"Į LAISVĘ" administracija aukotojams nuoširdžiai dėkoja.

Turinys

Juozas Brazaitis: Rezistencijos diena 1
Adolfas Damušis: Pasiruošta ir įvykdyta 3
Studijų Biuras: Žmogus ir ūkis (iš ciklo "Į pilnutinę demokratiją") 10
Kariūnas: Partizano kapas (iš partizanų poezijos) 19
Vytautas Žvirzdys: Socializmas pradžioje 10
Dokumentų šviesoje: Demokratinio ir vadistinio principų tarpusavinė kova laisvinimo organizacijoje. Kaip įgaliojimų reikalą sutvarkė Latvijos vyriausybė 30

DARBAI ir IDĖJOS: **Tėvynėje:** Didieji nusikaltėliai (ELI), Moteris Lietuvoje (iš R. Žukauskaitės pranešimo). **Pasaulyje:** Europos Homo economicus (Dr. J. Kazickas), Ko norime iš laisvojo pasaulio (iš L. Biuletenio), Vietoj politinio vertinimo; **Tremtyje:** Lietuvos Lenkijos Lenkijos santykiai, Bonnos byla (V. Grigas), Vliko ir VT pirmininkai Amerikoje, "Lietuvių politinė konferencija" (G. Giedrys), Konsilijumai dėl Vliko (G. Gd.), Tremtis taiso istoriją; **Spaudoje** (J. Pž.); **Jūs rašote " Laisvę".**

NUO ADMINISTRACIJOS

Prieš trejetą mėnesių iš New Yorko išvyko pas kiekvieną "Į Laisvę" skaitytoją vokas.

Daugelis patenkinti jau grįžo namo. Jie labai dėkingi tiems "Į Laisvę" skaitytojams, kuriems galėjo patarpininkauti.

Buvo ir tokių nelaimingų atsitikimų, kur voko paslaugumas buvo palaikytas įžūlumu — prenumerata sumokėta, o jis čia vėl, lyg su nauju ieškiniu. Žinoma, nė vienas vokas neturėjo noro dvigubai jieškoti ir labai atsiprašo tuos, kuriems jis buvo jau nereikalingas.

Bet eilė išvykos dalyvių ligšiol negrįžo. Juos galėjo kokia nelaimė ištikti. Juk dažnai girdėti apie pagrobimus, nužudymus. Todėl "Į L." administracija labai prašo tuos "Į L." skaitytojus, kurių sąskaitos su administracija dėl vienos ar kitos priežasties lig šiol nebuvo spėta išlyginti, patikrinti, ar tik jų kuriame stalčiuje ar popieryne nėra įstrigęs ir paslaugusis "Į L." vokas. Būkite malonūs, išlaisvinkite jį, ir aprūpinę $3.00 kelionpinigių, paleiskite namo.

"Į L." Administracija visų vokų vardu nuoširdžiai dėkoja tiems, kurie jau atsilygino prenumeratą, ir tiems, kurie pirma proga, pasinaudodami voko paslaugumu ar kuriuo kitu keliu, pasistengs "Į Laisvę" prenumeratą atsiųsti.

Su bičiuliškais sveikinimais

Jūsų

"Į L." Administracija